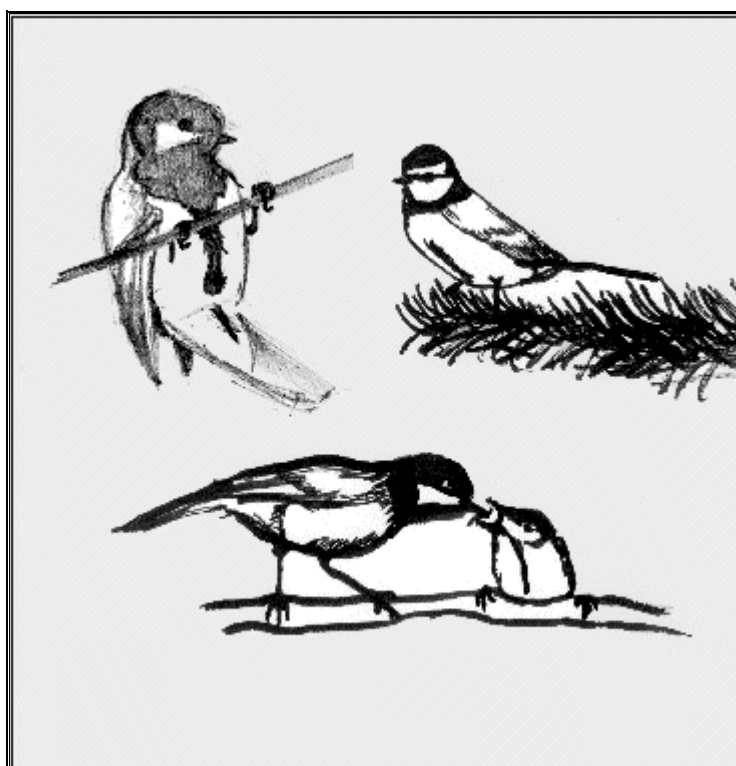

Dr. Sóvágó Mihály

HAJDÚBÖSZÖRMÉNY MADARAI

Hajdúböszörmény, 1999.

A KÖNYVBEN SZEREPLŐ FÉNYKÉPEKET ÉS TÉRKÉPVÁZLATOKAT A SZERZŐ KÉSZÍTETTE.

A BORÍTÓTERV
HORVÁTH CSENGE
MUNKÁJA.

A SZERZŐ KÉZIRATÁNAK NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉSÉT A HAJDÚSÁGI CIVILEKÉRT ALAPÍTVÁNY
BIODIVERZITÁS-MONITOROZÓ KÖZPONTJÁNAK MUNKATÁRSAI,

HAJDÚ ANITA
HORVÁTH CSENGE
HORVÁTH TIBOR
NAGY ANTAL
VÉGEZTÉK.

SZERKESZTETTE
NAGY ANTAL

Tartalomjegyzék

BEVEZETÉS

ÁLTALÁNOS RÉSZ

HAJDÚBÖSZÖRMÉNY RÖVID LEÍRÁSA

A MADARAK ÉLŐHELYEI

AZ ERDŐK

A SZŐLŐK

A LEGELŐK ÉS RÉTEK

A SZÁNTÓFÖLDEK

A VIZEK

A VÁROS BELTERÜLETE

RENDSZERTANI RÉSZ

BÚVÁRALAKÚAK

1. Sarki bűvár
2. Kis vöcsök
3. Feketenyakú vöcsök
4. Búbos vöcsök
5. Vörösnyakú vöcsök

GÖDÉNYALAKÚAK

6. Rózsás gödény
7. Kárókatona

GÓLYAALAKÚAK

8. Szürke gém
9. Vörös gém
10. Üstökösgém
11. Nagy kócsag
12. Kis kócsag
13. Bakcsó
14. Pocgém
15. Bölömbika
16. Fehér gólya
17. Fekete gólya
18. Kanalasgém

LÚDALAKÚAK

19. Énekes hattyú
20. Bütykös hattyú
21. Nyári lúd
22. Nagy lilik
23. Kis lilik
24. Vetési lúd
25. Vörösnyakú lúd
26. Bütykös ásólúd
27. Tőkés réce
28. Böjti réce
29. Csörgő réce
30. Nyíl farkú réce
31. Füttyülő réce
32. Kendermagos réce
33. Kanalas réce
34. Barátréce
35. Kontyos réce
36. Cigányréce
37. Kerцерéce

38. Pehelyréce
39. Kékcserű réce

SÓLYOMALAKÚAK

40. Darázsölyv
41. Vörös kánya
42. Barna kánya
43. Héja
44. Kis héja
45. Karvaly
46. Pusztai ölyv
47. Egerészölyv
48. Gatyás ölyv
49. Törpesas
50. Szirti sas
51. Parlagi sas
52. Kis békászósas
53. Rétisas
54. Kékes rétihéja
55. Fakó rétihéja
56. Hamvas rétihéja
57. Barna rétihéja
58. Halászsas
59. Kerécsensólyom
60. Vándorsólyom
61. Kabasólyom
62. Kis sólyom
63. Kék vércse
64. Vörös vércse

TYÚKALAKÚAK

65. Fogoly
66. Fűrj
67. Fácán

DARUALAKÚAK

68. Daru
69. Guvat
70. Haris
71. Pettyes vízcicsibe
72. Vízityúk
73. Szárcsa
74. Tűzok

LILEALAKÚAK

75. Bibic
76. Aranylile
77. Kis lile
78. Széki lile
79. Nagy póling
80. Nagy goda
81. Füstös cankó
82. Piros lábú cankó
83. Szürke cankó
84. Erdei cankó
85. Réti cankó
86. Billegetőcankó
87. Sárszalonka
88. Erdei szalonka
89. Kis sárszalonka
90. Havasi partfűtő
91. Pajzsoscankó
92. Gólyatöcs
93. Gulipán
94. Székicsér
95. Ezüstsírály
96. Heringsírály
97. Dankasírály
98. Kis sírály
99. Fattyúszerkő
100. Fehérszárnyú szerkő
101. Kormos szerkő
102. Kűszvágó csér
103. Kis csér
104. Alka

GALAMBALAKÚAK

105. Kék galamb
106. Örvös galamb
107. Vadgerle
108. Balkáni gerle

KAKUKKALAKÚAK

109. Kakukk

BAGOLYALAKÚAK

110. Gyöngybagoly
111. Uhu
112. Kuvik

113. Macskabagoly
114. Erdei fülesbagoly
LAPPANTYÚALAKÚAK
115. Lappantyú
SARLÓSFECSCKE ALAKÚAK
116. Sarlósfecske
SZALAKÓTAALAKÚAK
117. Jégmadár
118. Gyurgyalag
119. Szalakóta
120. Búbosbanka
HARKÁLYALAKÚAK
121. Nyaktekercs
122. Zöld küllő
123. Hamvas küllő
124. Nagy fakopáncs
125. Balkáni fakopáncs
126. Közép fakopáncs
127. Kis fakopáncs
VERÉBALAKÚAK
128. Kalandrapacsirta
129. Búbos pacsirta
130. Erdei pacsirta
131. Mezei pacsirta
132. Füstí fecske
133. Molnárfecske
134. Partifecske
135. Sárgarigó
136. Holló
137. Dolmányos varjú
138. Vetési varjú
139. Csóka
140. Szarka
141. Szajkó
142. Széncinege
143. Kék cinege
144. Fenyvescinege
145. Búbos cinege
146. Barátcinege
147. Őszapó
148. Függcinege
149. Barkóscinege
150. Csuszka
151. Rövidkarmú fakusz
152. Ökörszem
153. Léprigó
154. Fenyőrigó
155. Énekes rigó
156. Szőlőrigó
157. Örvösrigó
158. Fekete rigó
159. Kövirigó
160. Hantmadár
161. Déli hantmadár
162. Cigány-csaláncsúcs
163. Rozsdás csaláncsúcs
164. Kerti rozsdafarkú
165. Házi rozsdafarkú
166. Fülemlé
167. Vörösbegy
168. Réti tücsökmadár
169. Berki tücsökmadár
170. Nádi tücsökmadár
171. Fülemlésitke
172. Nádírigó
173. Cserregő nádiposzáta
174. Énekes nádiposzáta
175. Foltos nádiposzáta
176. Kerti geze
177. Barátposzáta
178. Karvalyposzáta
179. Mezei poszáta
180. Kis poszáta
181. Fitiszfűzike
182. Csilpcsalp-fűzike
183. Sisegő fűzike
184. Sárgafejű királyka
185. Tüzesfejű királyka
186. Szürke légykapó
187. Kormos légykapó
188. Örvös légykapó
189. Kis légykapó
190. Erdei szürkebegy
191. Réti pityer
192. Parlagi pityer
193. Erdei pityer
194. Rozsdástorkú pityer
195. Barázdabillegető
196. Hegyi billegető
197. Sárga billegető
198. Csonttollú
199. Nagy őrgébics
200. Kis őrgébics
201. Tövisszűrő gébics
202. Seregély
203. Pásztormadár
204. Házi veréb
205. Mezei veréb
206. Meggyvágó
207. Zöldike
208. Tengelic
209. Csíz
210. Kenderike
211. Téli kenderike
212. Zsezse
213. Csicsörke
214. Süvöltő
215. Keresztesőrű
216. Erdei pinty
217. Fenyőpinty
218. Citromsármány
219. Sordély
220. Nádi sármány

UTÓSZÓ

IRODALOM

AZ OLVASÓK TÁJÉKOZTATÁSÁUL

ZUSAMMENFASSUNG

A SZERKESZTŐ UTÓSZAVA

TÉRKÉPVÁZLATOK ÉS FÉNYKÉPEK JEGYZÉKE

BEVEZETÉS

Ez a tanulmány ötvennégy év és két hónap madártani megfigyeléseit összegezi, 1932. július 1-től, 1986. augusztus 31-ig és felöleli a XX. században közölt irodalmi adatokat.

Kisdiák koromban kezdtem a madarak iránt érdeklődni, és utánuk járni. Az első évekből csak szórványos feljegyzéseim maradtak. 1937 január 1-től kezdve részletes naplót vezettem megfigyeléseimről. A naplók a napok egymásutánjának sorrendjében őrizték meg az egyes fajok adatait. A feldolgozásnál ezeket nyilvántartó lapokra kellett átvinni. Minden faj külön kartotékot kapott és erre időrendi sorrendben rákerültek a naplóból, a fajra vonatkozó összes adatok.

A nyilvántartó lapok segítségével percek alatt megállapítható, hogy egy madárfaj az eltelt fél évszázad alatt, hol, mikor, és milyen számban mutatkozott határunkon.

A kartoték a ritka madaragnál egyetlen oldalból, néha csak egyetlen bejegyzésből áll, a gyakori fajoknál húsz oldalt is kitesz.

Az ilyen módon feldolgozott saját megfigyeléseimet egészítik ki az irodalomból származó adatok.

Ez utóbbiak elsősorban vadászok közlései. Dr. Gaál Mihály orvos, Ujvárosy István földbirtokos, Kövér Elek malomtulajdonos és fia Kövér Balázs tapasztalt és lelkes vadászok voltak, akik nyitott szemmel járták a határt és felfigyeltek sok érdekes madárfajra is. A Madártani Intézethez küldött jelentéseik, sajnos, rövidek, szórványosak, de így is sok értékes adatot tartalmaznak.

Szomjas László szabolcsmegyei földbirtokos - aki csak a Hortobágyra utaztában fordult meg határunkon - és Dr. Radó András állatorvos, aki a harmincas években sokáig a városban élt, már kiváló képzettségű ornitológusok voltak, akiknek adatai országos jelentőségűek. Nagy kár, hogy rendkívül gazdag észleléseikből alig jutott valami a nyilvánosság elé.

Saját fejlődésemre nagy hatással volt Bársony György rendőr-felügyelő, aki a harmincas évek derekán került Hajdúböszörménybe. Akkor már másfél évtizede rendes megfigyelője volt a Madártani Intézetnek, tevékeny, szorgalmas, lelkes ember, aki a fiatalok támogatását természetes kötelességének tekintette. Elméleti előrehaladásomat segítette könyveinek kölcsönadásával. Az ő révén ismerhettem meg Chernel István alapvető munkásságát, Madarász Gyula, Lakatos Károly műveit, az AQUILA folyóirat évfolyamait. Gyakorlati képzésemre is gondot fordított, elvitt magával vadászataira, foglyok hálós befogására és órákon át magyarázta nekem a madarak szokásait és viselkedését.

Az összes szakkönyvek közül Herman Ottónak „A madarak hasznáról és káráról” c. műve volt rám legnagyobb hatással. Horváth Albert gimnáziumi természetrajz tanárom elsősorban botanikus volt, aki diákjait ösztönözte növények gyűjtésére. E növénygyűjtő útjaim során ismertem meg igazán az erdőt, a szabad természetet és szerettem meg még jobban a madarakat.

Dr. Nagy Jenő debreceni gimnáziumi tanár, a Tiszántúli Madárvédő Egyesület ügyvezető elnöke is sokat segített. Biztatott helyi madárvédő egyesület szervezésére, a megalakult egyesület tagjait erdei kirándulásokra vitte, a madarak hangjait, életét ismertette.

A Madártani Intézettel 1937-ben kerültem kapcsolatba és sűrű levelezésünk évtizedeken keresztül tartott. Dr. Vertse Albert válaszolt leveleimre. Később, amikor személyesen megismert barátságába fogadott. Többször megfordultam nála a Madártani Intézet Herman Ottó úti nagyszerű székházában, ahol találkozhattam Schenk Jakab igazgatóval - Herman Ottó tanítványával és sok éven át munkatársával -, Dr. Vasvári Miklóssal, Dr. Keve Andrással, Dr. Udvardy Miklóssal, Warga Kálmánnal. Dr. Vertse Albert és Dr. Keve András halálukig hűséges támogatóim maradtak, mindig segítettek. Bennük igazi jóakaróimat veszítettem el.

Ahogy szaporodtak a madárbarátok és megfigyelők, szükségessé vált egy országos egyesületbe összetömörítésük. A Magyar Madártani Egyesület szervező bizottságának tagja és az egyesületnek is alapító tagja voltam.

Külföldi ornitológusokkal főleg a Hortobágyon működtem együtt, akiket - a Nemzeti Park megalakulása előtti időkben - a Madártani Intézet megbízásából vezettem. Első helyen Jules Philippona és Mr. Tom Lebreit holland vadlúdkutatókat említem, akikkel éveken át gyakorta jártuk a pusztát. Megismerhettem Gerhard Creutzot, a Német Demokratikus Köztársaság nagy tudósát és Paul Géroudet svájci ornitológust. De belga, olasz, és angol madarászoknak is voltam útítársa.

Hazai szakfolyóiratokban sorozatosan beszámoltam érdekesebb megfigyeléseimről. A budapesti rádióban 1940-48 között tizenhat madártani tárgyú előadásom hangzott el.

Szülővárosom, Hajdúböszörmény kutatásában nagy segítséget nyújtottak a 30-as, 40-es években kortársaim, Gaál Sándor, később egyik nagy termelészövetkezetünk állami díjas elnöke és Molnár Zoltán, később Szarvason gimnáziumi tanár. Hármásban jártuk sok éveken át a város határát, figyeltük, gyűrűztük és védtük a madarakat. Ezúton is megköszönöm, hogy munkámhoz számos értékes feljegyzésüket rendelkezésemre bocsátották.

Köszönet az élőknek, tisztelet a halottaknak.

Művemben előbb sorra veszem a madarak élőhelyeit (ÁLTALÁNOS RÉSZ), majd a Hajdúböszörményben előfordult összes madarakat (RENDSZERTANI RÉSZ). Az élőhelyeknél megemlítem a tájegység legjellemzőbb állat- és növényfajait. Ezek közé azonban csak a legfeltűnőbbeket vettem fel. Felsorolásuk tehát nem azt jelenti, hogy azon a tájon más állat, vagy növény nem él.

A forrásmunkákra való hivatkozást a szövegrész után, zárójelbe tett szám jelzi. A források számsorrendben a tanulmány végén olvashatók.

A térképvázlatokat és a fényképeket én készítettem.

I.

ÁLTALÁNOS RÉSZ

HAJDÚBÖSZÖRMÉNY RÖVID LEÍRÁSA

Az 1985. évi helységnévtár adatai szerint Hajdúböszörmény határa 37078 hektár terjedelmű, az ország 3064 településéből az ötödik legnagyobb. /19/ Csak Budapest (52510 ha), Hódmezővásárhely (48328 ha), Debrecen (46190 ha), és Karcag (38726 ha) előzi meg, de mögötte maradnak olyan, közismerten óriás határú városok, mint Szeged (35661 ha), Szentes (35323 ha), Kecskemét (29799 ha.)

Ez a hatalmas terület nem alkot zárt földrajzi egységet. Bármelyik irányba hagyjuk is el határát, teljesen ugyanolyan jellegű tájon haladunk tovább. Délen Debrecen és Debrecen-Józsa, keleten Hajdúhadház-Téglás, északon Hajdúdorog, Hajdúnánás, nyugaton Görbeháza, délnyugaton Balmazújváros szomszédos földjei, vizei, vagy erdei teljesen hasonlóak. Ami madarat a határárkok hajdúböszörményi oldalán megfigyeltünk, az él az árkok túloldalán is. Ezen a - természetes határok nélküli - területen az igazgatási határok adnak keretet ahhoz, hogy a rajtuk belül előforduló madárvilágról írjak. Így mindenki számára félreérthetetlenül megállapítható, hogy milyen terület madarairól van szó.

Hajdúböszörmény az országnak és a Nagy Magyar Alföldnek északkeleti részén a 47 és 48 szélességi, illetve a 21 és 22 hosszúsági körök között fekszik. A 21.30-as hosszúsági és a 47.40-es szélességi koordináták pontosan a város belterületén metszik egymást.

A határ délkelet-északnyugati irányú hosszúsága, mintegy 36 km. Átlagos szélessége 12 km. Három, egymástól élesen elkülönülő tájegységre oszlik.

A keleti oldalon a Nyírség homoktakarója húzódik végig, ezen erdők és szőlőskertek virulnak. Tengerszint feletti magassága átlag 140 méter, az itteni halmok 146, 152 m magasak a homoktalajon legmagasabb a „Fehérhegy” nevű halom: 153 méter.

A homoktalaj nyugati szélétől a Keleti-főcsatornáig terjed a pleisztocén löszből és folyóhordalékból felépült, árvízmentes, átlagosan 120 méter tengerszint feletti magasságú térszint, a hajdúsági löszhát. Kiváló termőképességű, mezőgazdasági művelésre használt föld. Benne fekszik a városi belsőség, 124 m tengerszint feletti magasságban. Délről északra és keletről nyugatra lejt.

Hajdúböszörmény határrészeinek fekvése

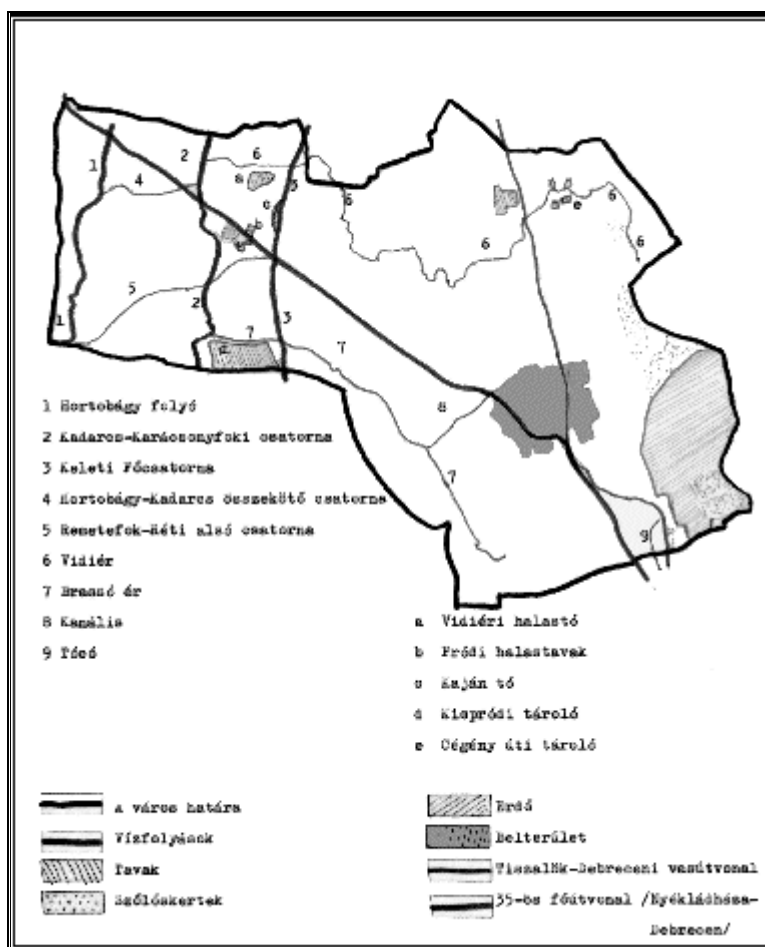
Déli szélén van a határnak, sőt az egész Hajdúságnak legmagasabb pontja, a 167 m magas Csegei halom, de a Széchenyi - a nép nyelvén Messzelátó - halom is 164 m. Északon a halmok már csak 110-117 m magasságig emelkednek.

A Keleti-főcsatornától nyugatra a hajdani Tisza ártér húzódik, holocén üledékekből épült, alacsony, alig 90 méter tengerszint feletti magasságú rész, amelynek halmjai is csak 99, 95, 93 m magasak. A határ legmélyebb pontja 89 m.

Itt vannak a nagy legelők, rétek - újabban a halastavak - a legtöbb víz és vízfolyás, ma már azonban itt is túlsúlyba kerültek a szántók.

1978. december 31. napjával Hajdúvid községet és határát igazgatásilag Hajdúböszörményhez csatolták, ekkor alakult ki a város jelenlegi területmértéke. A megszűnt község keleti oldalán sok a talajmélyedés, vízállás, apróbb nádas, vizenyős rét, rajta ered és halad sokáig a Vidi-ér, madártani szempontból sok értékes élőhelye van.

Városunk éghajlata, mint általában az Alföldé, szárazföldi. Még ötven éve a hideg, havas telek, forró aszályos nyarak jellemezték. Az időjárás - fél évszázad alatt - határozottan változott. Télen kevesebb a hó, mint régen és jóval több az eső. A tél gyakran szinte átmenet nélkül megy át a nyárba, a tavasz lerövidült, a sokat emlegetett langyos tavaszi esők szinte ismeretlenné váltak. Ritkább a tartós szárazság is. Az évi csapadékmennyiség 600 mm körül van és nyugatról keletre haladva, valamennyit emelkedik. /3./

Hajdúböszörmény határának vizei, szőlőkertjei és az erdő

A MADARAK ÉLŐHELYEI

Az erdők

Hajdúböszörmény keleti határán, a homokon, nagy kiterjedésű erdő húzódik, észak-déli irányba. Területe 3782 hold, vagyis 2175 hektár. Az 1783-ból származó térkép szerinti határvonalai megegyeznek a mostaniakkal. Magában foglalja a régi városi erdőt, az egykori birtokossági Belső- és Bodai erdőket, valamint a Nagy Rákóczot. A múlt század elején telepítették déli részén a Boda szőlőskertet és mellette alakult ki a Lorántffi kert. Mindkettőt teljesen körülfogja az erdő.

Ebben a tanulmányban az „erdő”, „erdőn” kifejezés azt jelenti, hogy ezen a régi, nagy összefüggő erdőn. Ha a határ más részén fekvő erdőkről írok, mindig hozzá teszem a helyet is, ahol található, így pl. „Cégény út melletti erdő”, „Bagotai erdő”.

Ez utóbbi erdők néhol csak 1-2, másutt 10-20 hektárosak. Különösen értékesek közülük a bagotai legelő szélén, a Hortobágy folyó közelébe telepített erdők, aztán a pródi és perzsétei legelők erdei.

Az erdősávok is jelentős madár élőhelyek, főleg a Keleti Főcsatorna töltéseinek bokros erdőszalagjai. Bár a szó igazi jelentése szerint ezek a keskeny fásítások nem nevezhetők erdőnek, mégis több fa van némelyikben, mint a facsoportokban.

A határ egyéb helyein telepített erdők összterülete: 757 ha, vagyis 1315 kat.hold.

Az „erdőn” valaha a kocsányos tölgy (*Quercus robur*) volt az uralkodó fafajta és a tölgyesek a „gyöngyvirágos tölgyes” típusba tartoztak. A gyöngyvirágon (*Convallaria majalis*) kívül jellegzetes növényeik voltak: a salamon pecsétje (*Polygonatum officinale*), a foltos kontyvirág (*Arum maculatum*), az erdei szamóca (*Fragaria vesca*), az enyvecske (*Viscaria vulgaris*), a tavaszi kankalin (*Primula veris*), a pettyegetett tüdőfű (*Pulmonaria officinalis*), a sárga fagyöngy (*Loranthus europaeus*), a kucsmagomba (*Morchella esculenta*), az óriás pöfeteg (*Calvatia maxima*).

ÖREG KOCSÁNYOS TÖLGYEK A
TERMÉSZETVÉDELMI TERÜLETEN

A galagonya-, mogyoró- és kökénybokrokban bővelkedő gyöngyvirágos tölgyes, a korona-, törzs-, cserje- és talajszinten egyaránt a leggazdagabb és legváltozatosabb élőhelyeket nyújtotta a madaraknak.

Igen dús cserjeállományuk volt, elsősorban kökény (*Prunus spinosa*), egybibés galagonya (*Crataegus monogyna*), csíkos kecskerágó (*Euonymus europaea*), fagyal (*Ligustrum vulgare*), kevesebb mogyoró (*Corylus avellana*).

A bokrokra sok helyen a vadkomló (*Humulus lupulus*), indái kúsztak fel. A tölgyeken a ciprusmoha (*Hypnum cupressiforme*), és a tölgyfazuzmó (*Evernia prunestri*) telepei virítottak.

Ötven éve még a terület felét tölgy borította és a 100, sőt 150 éves fák sem voltak ritkák. A középkorú, negyven, ötven éves ültetett tölgyesek is ligetesek voltak, kis tisztások bőven akadtak közöttük s ezeken gyakran egy-egy vadkörte (*Pirus piraster*) vagy vadalma (*Malus silvestris*) díszlett. A negyven évnél korosabb tölgyes az erdőnek a harmadát tehetette ki.

Akkor még sokfelé álltak évszázados mezei szilfák (*Ulmus minor*) is. Fekete törzsükkel, óriási méreteikkel, tavasszal tövükig tele fehér virágaikkal, igazi díszei voltak környezetüknek. (43) De fiatal szilasok is éltek az erdőben. A szil, városunk ősi fafajtája, több határrész is viseli nevét.

Már abban az időben is az akác (*Robina pseudoacacia*) alkotta a faállomány harmadát. Az akácok jellemző növényei voltak: a piros árvacsalán (*Lamium purpureum*), a fecskefü (*Chelidonium majus*), az illatos ibolya (*Viola odorata*), a salátaboglárka (*Ficaria verna*), a tyúktaréj (*Gagea lutea*), a törpe árvácska (*Viola Kitaibeliana*), az egér árpa (*Hordeum murinum*), a kerek repkény (*Glechoma hederacea*), a nagy csalán (*Urtica dioica*).

A bokrok közül pedig a bodza (*Sambucus nigra*). Az idősebb akácok, a tövükben sűrűsödő bodzákkal, igen kedve élőhelyei voltak a madaraknak.

Utak mentén néhol tömegesen élt a bürök (*Conium maculatum*) és a kender (*Cannabis sativa*).

Az 1930-as évek elején telepítettek a Peresen tízhektárnyi erdei fenyőt (*Pinus silvestris*), akkor még ez volt az egyetlen fenyvese az erdőnek. Itt sok erdei pajzsika (*Nephrodium filix-mas*) élt.

Többfelé ültettek amerikai fekete diót (*Juglans nigra*) és egyre több rezgő nyárfát (*Populus tremula*).

22/A

ÖREG AKÁCFA A TERMÉSZETVÉDELMI TERÜLETEN.

A kétágú akácok repedéseiben szívesen fészkel a széncinege, barátcinege és főleg a kékcinege.

Feketegyűrű juhar (*Acer tataricum*), gyertyán (*Carpinus betulus*), magas kőris (*Fraxinus excelsior*), jegenyenyár (*Populus italica*) csak elvétve, főleg az utak mentén akadt.

Erdőnk összefügg a hajdúhadházi Kutas- és Csere erdővel, a hajdúszentgyörgyi és monostori erdőkkel, ezekkel együtt 5000 holdnál jóval nagyobb területet alkot. Ezeknek központjában, a Peresen volt az erdőmérnök lakása, óriási bekerített virágos, veteményes, gyümölcsös kertekkel, gazdasági udvarral, százados tölgyekkel körülvéve, a ház előtt öreg lucfenyőkkel. Az erdő kijáratainál négy erdőőri lakás volt: a városerdei, méhészházi, belső erdei és bodai, valamint egy ötödik, az erdő szívében, a Peresen. Mindhez gondozott kert és gazdasági udvar tartozott, mind fontos élőhelyei a madaraknak. Az őrházak előtt tölgygerendákból és vastag tölgydeszkákból ácsolt hengeres kutak voltak, hosszú itatóvályúval.

A vályúk vizére járt inni és fürdeni messze környék madara:

meggyvágó, erdei pinty, széncinege, kékcinege, fekete rigó, vadgerle.

A tölgyesek jellemző madarai voltak:

barna kánya	szalakóta
kabasólyom	búbos banka
vörös vércse	nyaktekeres
fácán	zöld küllő
örvös galamb	nagy fakopáncs
vadgerle	sárgarigó
macskabagoly	szajkó
erdei fülesbagoly	széncinege
lappantyú	barátka poszáta
kékcinege	karvalyposzáta
barátcinege	fitiszfűzike
csuszka	csilpcsalp fűzike
rövidkarmú fakusz	sisegő fűzike
feketerigó	szürke légykapó
kerti rozsdafarkú	tövisszúró gébics
fülemüle	meggyvágó
vörösbegy	erdei pinty
berki tücsökmadár	

Az öreg akácosoké:

vadgerle	széncinege
búbos banka	kékcinege
nagy fakopáncs	barátcinege
sárgarigó	kerti rozsdafarkú
dolmányos varjú	erdei pityer
szarka	citromsármány

Ahol pedig nagyobb irtások, vagy szántónak használt földek ékelődtek be az erdőbe:

kék vércse	mezei poszáta
vörös vércse	erdei pityer
fogoly	barázdabillegető
erdei pacsirta	kis őrgébics
dolmányos varjú	zöldike
hantmadár	citromsármány

Az erdőmérnöki és erdőőri lakásoknál:

vadgerle	kerti rozsdafarkú
kuvik	szürke légykapó
füsti fecske	barázdabillegető
molnárfecske	házi veréb
sárgarigó	mezei veréb
széncinege	zöldike
tengelic	csicsörke
erdei pinty	

A kakukk ott élősködött az egész erdőn.

Fél évszázad alatt hátrányára változott meg a táj.

25/A

A PERESI CSŐSZHÁZ

*Elöl a tölgyfából ácsolt kút, mögötte a tűzfigyelő fa (mezei szil),
a hozzá támasztott hatalmas feljáró létrával.*

1938. évi felvétel, ma már semmi sincs meg belőle.

*Az épületben fűsti- és molnárfecske, szürke légykapó, kuvik, kertjében erdei pinty,
kis poszáta, barátposzáta, vadgerle, sárgarigó, tövisszűrő gébics költött, a kútban mezei veréb.*

A kút hosszú itatóvályújára tavasztól őszig jártak inni és fürödni madarak.

A tölgyesek vágása a háború alatt is úgy történt már, hogy csak részben, vagy sehogy sem pótolták a kitermelt fákat. Mégis, 1948-ban még alig volt változás a múlthoz képest. 1952-ben azonban az erdő összes használható tölgyfáját kivágták - állítólag bányaácsolatot készítettek belőlük - és ezt a pusztulást az erdő azóta sem tudta kiheverni.

Történt az utóbbi években dicséretre méltóan sok tölgytelepítés, de az időt csak unokáink fogják megérni, mire azokból igazi tölgyerdő lesz.

Egyetlen kis foltot hagytak meg. A Perestől nyugatra, a Fehérhegyi táblában, 12 ha 7000 m² terjedelemmel, amit aztán az én javaslatomra a Hajdú-Bihar megyei Tanács VB. Mezőgazdasági Osztálya 1981. január 22-én hozott 17034/9/1980 sz. határozatával természetvédelmi területté nyilvánított. Itt változatlan szépségben él a gyöngyvirágos tölgyes, évszázados fák is vannak benne, és külön öröm, hogy sok szép öreg, ötven évesnél idősebb akác is.

A szilfák természetes ok miatt pusztultak el. A szilfavész, ez a kivédhetetlen gombafertőzés vitte el őket.

Az utolsó évtizedben az öreg akácok túlzott mértékű kitermelése még jobban átalakította az erdő arculatát. Sok az irtás, egyre több a nyárfatelepítés, megjelent a vörös tölgy, számos erdei fenyő ültetvény van, de nagy fák már alig maradtak. A koronaszinten és a törzsekben, odvakban költő madarak létfeltételei a minimumra csökkentek.

Sajnos, kiirtották a cserjéseket is. A kökénynek és a mogyorónak hírmondója sem maradt. A galagonya, kecskerágó és fagyal a régi állománynak talán 5 %-át teszi ki. Még bodzában

legkisebb a veszteség. Az ember értetlenül áll szemben a bokrosok kipusztításával, ezt semmiféle gazdasági kényszerűséggel sem lehet megindokolni.

Nagyüzemi módon, óriási ekékkal és láncfalpas traktorok segítségével tisztítják meg és szántják fel a vágások helyét, ezzel a talajban élő parányi szervezeteket is megháborgatják. A hajdani növényzet jó része kiveszett. Az enyvecske, a régi erdő legszebb díszje, amely valaha, ötven éve, száz és száz méteren át, mint valami rózsaszínű fal övezte a tölgyesek szegélyét, most már oly kevés, hogy meg lehet számolni. Jó, ha 20-25 tő van belőle az egész erdőn.

27/A

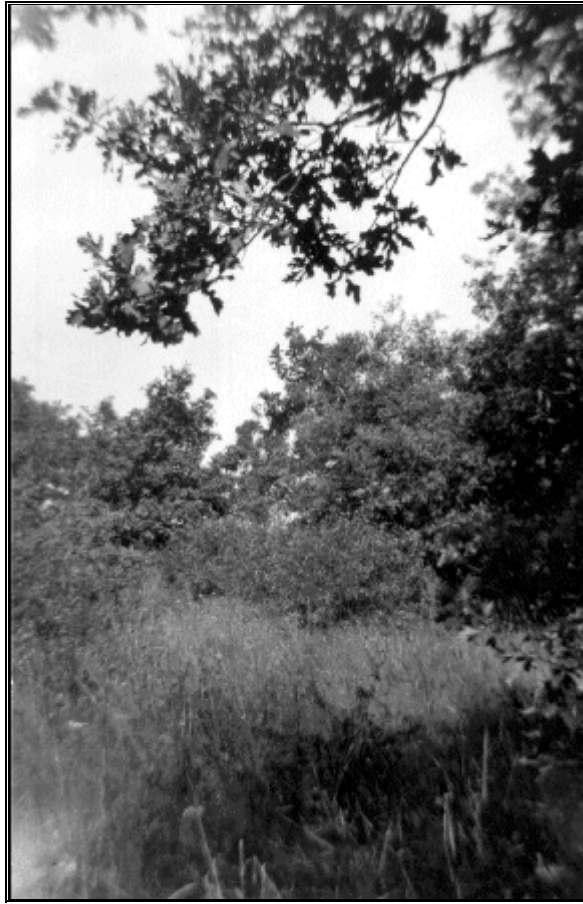

A VÁROSERDEI RÉGI ERDŐŐRI HÁZ ÉS A KÚT

Hátul öreg szilfák. A kéményen egy fészekből szedett és félig megszelídült barna kánya ül.

Ma már nincs meg sem a fa, sem a kút, sem az épület.

A felvétel 1938 évi. Az erdőszéli őrházaknál, mint ennél is: zöldike, tengelic, csicsörke is költött, a 11/A oldalon említett fajokon kívül.

*KIS TISZTÁS A GYÖNGYVIRÁGOS TÖLGYESBEN.
1939 júniusi felvétel. A dús bokrok még érintetlenek.*

E beavatkozások miatt, az erdőn 50 évvel ezelőtt fészkelő 62 madárfaj közül 19, az összesnek majdnem harmada, ma már nem költ. (43)

Nálunk nem fészkelő fajok mozgalmában a téli vendégeké jelentősebb, mint az átvonulóké.

Jellegzetes téli vendégek:

karvaly	nagy őrgébics
gatyásölyv	csíz
kis sólyom	kenderike
szürke küllő	süvöltő
léprigó	fenyőpinty
fenyőrigó	

Tavaszi átvonulók közül az

erdei szalonka
kormos légykapó
örvös légykapó

Ősziak közül az

erdei szürkebegy említendő.

Az erdő állatlakói közül a vaddisznó (*Sus scrofa*) áll a tápláléklánc csúcsán. Az első világháború után, 1921-22-től kezdve jelent meg és egyre jobban szaporodva, becses vadász-zsákmányul szolgált. A társulat elnöke 1922-1935 között 33-at ejtett el és mások is sokat lőttek, volt, aki 27-et is. (7) A 30-as évek végére azonban nagyon megfogyatkozott, a második világháború végére teljesen eltűnt. Újabb bevándorlása a 70-es évek elején kezdődött meg. Azóta már volt olyan év, hogy 16-ot ejtettek el a vadászok.

Legértékesebb vad az őz (*Capreolus capreolus*), amely határunkon ötven éve csakis az erdőn élt és jókora agancsot rakott fel. Az 1960-as évek elejétől kezdett kihúzódni a szántóföldekre, főleg az erdősávokba, erdőtelepítések közelébe, nádasokba. Hideg, havas teleken még a város belterületéhez tartozó temetőben is feltűnt. Ma már az erdőn lényegesen kevesebb van, mint a határ többi részein.

A ragadozók közül a róka (*Vulpes vulpes crucigera*) állandóan élt és él az erdőn, de kevés.

Vadmacska (*Felis silvestris*) rendkívül nagy ritkaság, több évtized is eltelik, mire erre kóborol egy.

Borz (*Meles meles*) kotorékjára csak elvétve akadni.

A nyest (*Martes foina*) jobbára az emberi lakások közelségét keresi.

Görény (*Putorius putorius*) igen kevés.

A menyét (*Mustela nivalis*) gyakoribb, de kicsisége miatt nem feltűnő.

A rovarévők közül a keleti sün (*Erinaceus europaeus*) állandó lakó, de gyér számú.

A rágcsálók közül a mezei nyúl (*Lepus europaeus*) negyven-ötven éve az erdőn is gyakori volt. Az utolsó évtizedben már ritkább, mint az őz.

Az apróbbak közül madártani jelentősége volt a mogyorós pelének (*Muscardinus avellannarius*), mert ámbár bokrokra szokta fészkeket építeni, mesterséges fészekodvainkat is gyakran elfoglalta, és ha ott tojásokat talált, azokat elpusztította.

A rovarok népes táborából elsősorban a lódarazsat (*Vespa crabro*) kell megemlíteni, amely a mesterséges fészekodvakat is, a természetes fészkelő-üregeket is szívesen megszállotta, és ha azokban tojás, vagy fióka volt, az ottveszett. Nem férhetett hozzájuk tovább az öreg madár. Nyaktekeres, széncinege, kerti rozsdafarkú fészekaljainak tönkretételét tapasztaltuk. Ilyen foglalást mindig csak június közepe után figyeltünk meg. Ez a veszély ma már nem fenyegeti a madarakat, mert az öreg tölgyesek elfogyásakor a lódarázs teljesen eltűnt az erdőből.

Az erdei vöröshangya (*Formica rufa*) gyér számban, a fekete fahangya (*Lasius niger*) és a kartonépítő hangya (*Lasius fuliginosus*) seregestől élt az erdőn. Feljegyzésre érdemes, hogy sorozatosan találtunk természetes faüregekben, hangyaboly felé épített szén-, kék-, és barát-cinege fészkeket. A hangyák békén hagyták a felettük kikelt és felnövekedő madárfiókákat.

Az erdő legjellemzőbb lepkefaját, az égszínkék boglárkát (*Lysandra bellargus*) igen gyakran lehetett látni, főleg a talajon összegyűlt esővíz kis tócsáinál.

Kártétele miatt félelmetes lakója volt az erdőnek a gyapjas lepke (*Lymantria dispar*), amely sok évben - így 1942-ben is - a tölgyesek levézetét szinte teljesen elpusztította.

A határ egyéb helyein lévő kis erdők mind telepítettek. Legelőszőr a legelőkre ültetettek úgynevezett szélfogó erdőket, ahová nagy vihar idején a jószágot be lehetett hajtani, hogy az erős szél és az eső ellen valami enyhelyet találjon. Ezek zömmel akácok voltak.

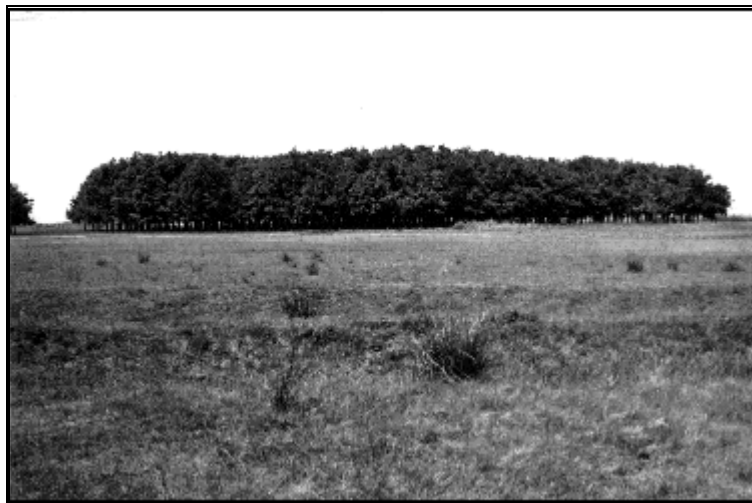
Később azonban és különösen az utolsó három évtizedben eredményesen telepítettek kocsányos tölgyet, mezei szilt, rezgő nyárt, magas körist, keskenylevelű ezüsthüvel (Eleagnus angustifolia). Különösen szépek a bagotai kerek erdők és a Hortobágy folyó melletti erdők. De a pródi és perzsétei kis erdőkben is sok madár él. A Hajdúhadház-Hajdúvid között haladó Cégény útnak, városunk határába eső szakaszán, több viruló erdei fenyő ültetvény van.

A pusztai erdőknek is igen érdekes és változatos a madárvilága. (40)

Jellemző fészkelők:

kék vércse	macskabagoly
vörös vércse	erdei fülesbagoly
fácán	búbos banka
vadgerle	sárgarigó
vetési varjú	szarka
fülemüle	mezei poszáta
kis őrgébics	

32/A

ÜLTETETT KEREKERDŐ A BAGOTÁN

(Kocsányos tölgy). Eredeti rendeltetése az, hogy a legeltetett állatok számára védelmet nyújtson az erős szélviharok és a záporok, zivatarok elől. Ha a fák elérték az 5-7 m magasságot, fészket rakott rájuk a

szarka, majd rátelepedett a kék vércse. Néhány pár vadgerle, sárgarigó is akad mindegyikben.

Az erdősávokat, a legelőknak és szántóknak szélről való megvédésére főleg a negyvenes években ültették. Zömmel ezek is akácok. Egy részük már nincs meg, így a Csordalegelőre telepített erdősávokat kitermelték, ma már csak a töredékük áll. Ezek a hosszú, keskeny facsoportok főleg vonuláskor jelentős pihenő és táplálkozó helyek.

33/B

*ÜLTETETT ERDŐ A VIDIÉRI HALASTÓ MELLETT
Vegyes - akác, tölgy, szilfákból, bodza és vadrózsabokrokkal.
Fülemüle, barátka - és mezei poszáta, kis őrgébics,
tövisszúró gébics él benne, többek között.*

34/C

*AKÁCERDŐ A SZOBOSZLÓI ORSZÁGÚT NYUGATI
OLDALÁN A SZÁNTÓK KÖZT*

A szántóföldek közepébe telepített akácos, sűrű bodzásaival az utóbbi évtizedben keletkezett, de már fekete rigó, fülemüle, barátposzáta, mezei poszáta, tövisszúró gébics, erdei pinty, szarka él benne. Még egerészölyvek is felkeresik.

vörös vércse	vetési varjú
örvös galamb	szarka
vadgerle	kis őrgébics
sárgarigó	szokott bennük költeni.

Ahol a tövükben bodza, ezüsthéz, vagy gyepű rózsza (*Rosa canina*) bokrok vannak, ott megtelepül a mezei poszáta és a tövisszúró gébics is.

A szőlők

A hajdúböszörményi népnyelv a zártkerteket „szőlő” néven ismeri, akkor is, ha csupán gyümölcsfa van beléjük ültetve, vagy pusztaföldek.

Ezek mind a határ keleti oldalán vannak, a homokon. Kerítésük rendszerint lepényfa (*Gleditschia mirabilis*) sövény, amihez néhol tatár lonc (*Lonicera tatarica*) társul. Utak - a nyelvjárás szerint „dülők” - tagolják fel a területet, amelyben szőlő, gyümölcsfa és puszta vegyesen található. Az ottani épületek neve „pajta”, akkor is, ha egy helyiségből álló, sövényfalú, venyigetejű kunyhók, akár villanyvilágításos, emeletes, sokszobás kőépítmények.

Északról délre haladva, az Újfehértói országútnál kezdődik a Báthori kert, aztán jön a Kossuth kert, Hunyadi kert, Bethlen kert, Homokkert, Petőfi kert, Nagy-Bocskay kert, Kis-Bocskay kert. Ezek összefüggenek egymással, csak utak választják el őket. A Petőfi kerttől keletre van a Batthiány kert, Árpád kert, Zrinyi kert. Néhány kilométerrel délebbre esik a Lórántffy kert, a Boda és végül, egészen a józsai határnál a Rákóczi kert. Hajdúvid átcsatolása óta, a Cégény út melletti Attila kert is hajdúböszörményi határ. A zártkertek összes területe 752 ha 8806 m².

Valamennyi madarérlőhely közül a szőlők őrizték meg legjobban fél évszázaddal ezelőtti arculatukat. Fő változás bennük: sokkal több a pajta, mint valaha, főleg a felkapott Bocskay kertekben és a vasúton elérhető Lórántffy, Boda és Rákóczi kertekben.

A Boda a legnagyobb szőlő, 285 hold 1510 négyszögöl, azaz 162 ha 8247 m². 1801-ben alapították. A múlt század közepén kezdtek állandó lakosok beköltözni és minden tilalom ellenére egyre gyarapodott a számuk. 1980-ban 837 lakója volt. (19) De a Lórántffy, Rákóczi és Bocskay kertekben is emberek tucatjai élnek kint télen, nyáron, holott hajdan csak a csösznek volt szabad állandóan kint lakni.

Az emberek szaporodásával párhuzamosan azonban lényegesen csökkent a szőlőkben a madarak száma. Ebben szerepet játszik a permetező szerek fokozott mértékű alkalmazása, de az énekesmadarak vonulásuk közben elszenvedett pusztulása is. A szőlőkben ritka a tiszta gyümölcsös, gyakoribb a tiszta szőlő, de legtöbb az olyan birtok, ahol a szőlősorok között gyümölcsfák állnak.

Az épületek padlása, a deszkából összetákolts kamrák zugai, a karó- és venyigerakások, az építkezéshez odakészített, vagy abból visszamaradt vályog- és téglarakások, az öreg gyümölcsfák odvai és koronája - számos madárnak nyújtanak fészkelőhelyet.

Jellemző fajaik:

vadgerle	szürke légykapó
balkáni gerle	barázdabillegető
kuvik	seregély
búbos banka	házi veréb
füsti fecske	mezei veréb
sárgarigó	zöldike
hantmadár	tengelic
kerti rozsdafarkú	erdei pinty

Csak nagyobb szőlőkben és nem minden évben:

nyaktekerce	kis poszáta
széncinege	csicsörke

Költési idő után sok faj jár be a szőlőkbe táplálkozni.

Így

zöld küllő	énekes rigó
nagy fakopáncs	fekete rigó
balkáni fakopáncs	vörösbegy
kékcinege	csilpcsalp füzike
csuszka	erdei pityer
ökörszem	meggyvágó
citromsármány	

Amíg élt a határban, a fogoly is be-bejött csipegetni.

A téli északról levonuló

karvaly léprigó fenyőrigó sárgafejű királyka

is megfordul a szőlőkben.

Télen bemerészkednek az őzek és a mezei nyulak, meg-megrágnak a fiatal gyümölcsfák kérgét. Állandó lakó a nyest, a padlásokon üti fel tanyáját. Menyét, keleti süni, korai denevér (*Nyctalus noctua*) is akad. A güzü egerek (*Mus musculus spicilegus*) ősztől-tavaszig behúzódnak az épületekbe. Mogyorós pelét egy ízben találtam, mesterséges fészekodúban.

A szőlőkben vadvirág nincs, kigyomlálják. A kerítések tövében, kívül virít a pusztai kutyatej (*Euphorbia Segueriana*), a közönséges cickafark (*Achillea millefolium*), a pásztortáska (*Capsella bursa-pastoris*), a homoki pimpó (*Potentilla arenaria*) és sok mezei szegfűgomba (*Marasmius oreadas*) nő.

38/A

SZŐLŐK AZ ÚJFEHÉRTÓI ORSZÁGÚT KÉT OLDALÁN: BALRA A BÁTHORI, JOBBRA A KOSSUTH KERT.

1938. évi felvétel.

A hely ma is ilyen, csak a fák nőttek meg. Ezen a helyen fészkel még ma is néhány pár kerti rozsdafarkú. Hantmadár, szürke légykapó, barázdabillegető, seregély, mezei veréb, tengelic, erdei pinty, búbos banka: jellemző fajaik.

39/A

*KIS BOCSKAY SZŐLŐ I. DŰLŐJE KORA TAVASSZAL.
A sok kis épület ugyanolyan fontos fészkelőhely, mint
a gyümölcsfák és gallyrakások.*

A legelők és rétek

„GYEP” művelési ágban a földhivatali nyilvántartás a külterületen 3936 ha 1804 m²-t mutat ki.

Megfigyeléseim kezdetén háromféle legelő volt a határban:

a./a város sűrűn beépített belsőségét minden oldalról körülvevő gyep, amelyet részint libalegelőnek, részint csürhelegelőnek használtak. Az aránylag nagyobb, 30-40 holdas csürhelegelők egyike a Keleti temető, Vágóhíd, Kinizsi tér között, másik pedig a nyugati temető és a város széle között feküdt. Ezekre naponta hajtották ki és haza a disznókat, kecskéket.

b./a Nyugati temetőtől a Gátig kinyúló, fásoros utakkal szegélyezett 600 holdas Csordalegelő. Erre a tehének jártak ki a városi udvarokból tavasztól őszig, reggel ki, este haza.

c./a külső legelők a hajdani Tisza ártéren. A várostól 16 km-re nyugatra kezdődő pródi és a vele összefüggő perzsétei legelő, aztán a tőlük jóval délebbre eső kispródi legelő, végül a Hortobágy folyótól nyugatra, a határ délnyugati szegletében, a bagotai legelő. Ezekben a jászág - gulyák, ménesek, juhnyájak, tavasztól őszig kint tartózkodtak.

Közülük - madártani szempontból - mindig is a pródi legelő volt a leggazdagabb, ahol számos időszaki tó, vízfolyás, kisebb nádas nyújtott biztos fészkelőhelyet a madaraknak. A vízi-vadászatok is elsősorban itt zajlottak le.

A bagotai legelő szélén folyik végig a Hortobágy folyó és a belsejét is átszeli több kisebb ér, mégis aránytalanul kevesebb madár járja, mint Pródot. Jellegében teljesen hasonló a szomszédos kishortobágyi legelőhöz. Legnagyobb értékét túzokállománya jelentette.

A Csordalegelőn is kevés madárfaj költött, annál mozgalmasabb volt vonulási időszakban. Általában: a legelők vonuláskor népesednek be igazán, mert ott a madarak nemcsak jó táplálkozó, hanem pihenő helyet is találnak.

A legelők jellemző fészkelői:

bíbic	mezei pacsirta
piroslábú cankó	sárga billegető
	sordély

A csószházaknál:

fehér gólya	molnárfecske
búbos banka	barázdabillegető
füsti fecske	

Kútjaikban:

füsti fecske	barázdabillegető
	mezei veréb

Ámbár a pródi legelőn sok szikes, rövidfüvű szakasz volt, soha nem észleltük itten a jellemző sziki madarak: a székicsér és a széki lile költését.

A legelők jellemző átvonulói:

nagypóling, amely a 70-es évek kezdetéig közismert volt, mert hetekig elidőzött a legelőn és legelőfoltokon. A nép „tőcsírmadár”-nak hívta.

pajzsos cankó parti fecske réti pityer

Nyár végével ezrével szokott pihenni és táplálkozni a legelőn a

bíbic dankasirály
vetési varjú seregély

42/A

*A CSORDALEGELŐ HÁTULSÓ KÚTJA, MÖGÖTTE ERDŐSÁV
Fészkelő fajokban szegény, az év többi szakában igen változatos.
Ősszel nagypóling, bíbic, seregély, mezei pacsirta. Télen itt volt mindig
a legtöbb gatyásölyv. Fenyőrigók is csapatosan. Vetési varjak ezrével.*

A legelők sorsában nagy változást hoztak az utolsó évtizedek.

A Keleti temető melletti csürhelegelőre nagy ipari üzemek települtek, a város lakosságának jelentős része ezekben talál megélhetést. Ezek megszűntek legelőnek lenni. A nyugati temető melletti szakaszt befásították, bokros ligetek nőnek rajta. A libalegelőből a Muraköz téren csónakázó tó lett és csak kis foltokban maradt gyepek a belterület körül.

A Csordalegelőre először, a hatvanas években nagy baromfitelepet építettek rá, majd a város alatt, a déli oldalon kisebb ipari üzemek és géptelepek vettek el egy szakaszt. Később, a hetvenes évektől kezdve egyre többet felszántottak belőle, csak harmada maradt legeltetésre, a temető szomszédságában. Eltűnt a két nagy kettős gémeskút, a kijáró állatnak motoros szivattyú szívja fel a vizet. Ez a gyönyörű vadvirágos legelő, amit festőművészeink is többször megfestettek, elpusztult. A rajta áthaladó, a városból kizúduló esővizet elvezető csatornába kötötték be a szennyvíztisztító lefolyóját. A csatorna gyakran kiönt. Az üzemekből belekerülő ammóniák és egyéb vegyi anyag kiöli a környék fűit, megfertőzi a növényzetét. Újabban a

derítőkéből szippantott vizet is ide ürítik. Sehol olyan lehangoló módon nem nyilvánul meg határunkban az ember tájromboló és környezetszennyező tevékenysége, mint itt a Csordalegelőn.

A külső legelők életében még nagyobb a változás, de ez inkább kedvező, mint hátrányos, a madarak szempontjából. A Pródból és Perzsétéből ugyan felszántottak és mezőgazdasági művelésbe fogtak valamennyi részt, ugyanakkor azonban, a Keleti Főcsatorna megépítése után, több halastavat alakítottak ki, erdőket és erdősávokat ültettek.

A kispródi legelőből 500 holdnyi (287 ha) került bele 1969-ben a K.V.-ös víztárolóba. Ennek nádas, sásos vizenyőseiben olyan madárfajok is megtelepedtek, amelyek hajdan ismeretlenek voltak városunk határán.

A bagotai legelőre is több erdőt, erdősávot telepítettek és a Keleti Főcsatorna - fűrtcsatornáin át - táplálja és dúsítja a Hortobágy folyó vizét. A Bagotán is több a víz, mint ötven éve volt.

A Réten, az egykori ártéren sokfelé maradtak meg kis legelők, kaszálók.

Hajdúvid átszatolása után párszáz holdnyi legelő a Cégény úttól északra, határunkhoz került.

A szikes legelő jellemző növényei: a sziki mézpzásit (*Pulcinella limosa*), a sziki boglárka (*Ranunculus lateriflorus*), a sziki üröm (*Artemisia maritima*), a sziki csenkesz (*Festuca pseudovina*), bárányparéj (*Champhorosma ovata*), sóvirág (*Limonium gmelini*), orvosi székfű (*Matricaria chamomilla*), sziki őszirózsa (*Aster pannonicus*), egyre szűkebb térre szorulnak vissza.

A legelők magasabb vonulatain a közönséges cickafark, a réti ecsetpázsit (*Alopecurus pratensis*), a fehér tippán (*Agrostis alba*), pusztai kutyatej, közönséges pásztortáska, mezei katáng (*Cichorium intybus*), pongyola pitypang (*Taraxacum officinale*), útszéli bogáncs (*Carduus acanthoides*), porcsin keserűfű (*Polygonum aviculare*), réti boglárka (*Ranunculus acer*), varfű (*Knautia arvensis*), lándzsás útifű (*Plantago lanceolata*), réti perje (*Poa pratensis*) tenyészik.

Állatok közül az ürgét (*Citellus citellus*) kell első helyen említeni, amely a magasabb fekvésű helyeket kedveli és valaha legelőinken olyan tömegben élt, hogy a város lakóit a szomszédos városok és községek lakossága „ürgés”-eknek csúfolta. Legtöbb a Csordalegelőn volt és van ma is, de a Perzséte egyes szakaszain és a Cégény út menti legelőn is él. Bagotán soha nem láttam. A nagy ragadozó madarak kedvenc zsákmányállata. De vadászik rája a hermelin (*Mustela erminea*) is, még földalatti üregébe is utánabújik.

Város alatti, lösztalajú legelőn, ötven évvel ezelőtt, saját szememmel láttam kapával leütött földikutyát (*Spalax leucodon*). Tudomásom szerint jelenleg már nem fordul elő a határban.

Mezei pocok (*Microtus arvalis*) tömegesen él mindegyik legelőn, rája vadászik az egerészölyv, gatyásölyv, de több szörmés ragadozó is.

Mezei nyúl régen nagy számban tanyázott minden legelőn és még a mai nyúlszegény világban is megfigyelhető. Talál magának olyan kis mélyedéseket, vagy magasfüvű foltokat, ahol el tud vackolni.

45/A

BAGOTAI LEGELŐ

*A legtávolabb eső, legnehezebben megközelíthető. Legfőbb értéke a túzok és a pusztai ölyv.
Jellege: teljesen azonos a Hortobágyéval.*

46/A

PRÓDI LEGELŐ

*Állandóan zsugorodó, de mindig kedvelt átvonuló helye a vízi és parti madaraknak.
Mióta erdősávjai megnőttek, erdei fajai is vannak, macskabagoly, erdei fülesbagoly,
zöld küllő, fülemüle, széncinege is költ.*

A legelők időszakos vízállásainál a vöröshasú unka (*Bombina bombina*) és a kecskebéka (*Rana esculenta*) tömegesen él. A gázló madarak gyakran pályáznak rájuk.

A rovarok közül a tengerzöld sáska (*Ailopus thalassinus*), az olasz sáska (*Calliptomus italicus*), rövidnyakú sáska (*Doclostaurus brevicollis*), szemölcssevő szöcske (*Decticus verrucivorus*), sávós rétiszöcske (*Tesselana vittata*), fekete mezei tücsök (*Gryllus campestris*) a gólyától kezdve a mezei pacstirtáig, igen sokféle madárnak fontos tápláléka.

A szántóföldek

Az ingatlan-nyilvántartás adatai szerint a külterületi szántók nagysága 25380 ha 6621 m², vagyis meghaladják az egész határ kétharmad részét.

A szántók keleten, a szőlőskertek és az erdő szélén kezdődnek és nyugat felé kinyúlnak a nagy legelőig, majd rajtuk túl a határ nyugati széléig. A városmagot 6-8 km szélességben körbefogó, nyugaton 12 km-re elnyúló hajdúsági löszhát kiváló termőképességű föld. A Keleti-főcsatornától nyugatra, a hajdani ártéren már sok a gyenge, szikes talaj, bár itt is akadnak elsőrendű fekete földek.

Az elmúlt 54 év változásai elsősorban a szántókat érintették.

Ötven éve még nem volt a város határában nagybirtok. A városnak és a református egyháznak többszázholdas birtokait is kisüzemi módon, utóbbit kisbérletek formájában hasznosították. A termőterület majdnem 100 %-ban 10-30 holdas kisgazdaságokból állt. A gazdálkodás megkönnyítésére már a múlt század második felétől építettek tanyákat, ezeknek száma 1940 táján jóval meghaladta az ezret. Számozásuk a Telekföldben, a Báthori kertnél kezdődött. A Vidiföldön 150-250, a Réten 250-600, a Nagypródon 600-700, a Szigetorron 800, a Zeleméren 900 és a Keleti Csordanyomáson 1000-en felüli számokkal jelölték a tanyákat. Megjegyzendő, hogy nem volt minden tanyának száma és egy tanyában gyakran több lakóépület is állott, úgyhogy ténylegesen sokkal több tanya volt a szántóföldeken, mint a kimutatásokban.

Az átlag tanya egyszerű, szoba-konyha-kamrás, nádfedeles épület volt. Falát kezdetben karó közé fonott sövény alkotta, amelyet kívül, belül betapasztottak és lemeszeltek. Udvarát legtöbbször napraforgó kóró kerítette. Az udvaron külön állt az ól (istálló), a lovaknak és a szarvasmarháknak, külön a baromfi ól - nemesak tyúkok, hanem kacsák, a nyugati határrész tanyáin a libák és pulykák számára is. Magas oszlopokon bádog, vagy cseréptetővel fedett szénatartó, aztán rácsos oldalú, cseréptetős góré, a letört tengericsövek szárítására. Nyitott szín a tüzelőnek, gazdasági felszereléseknek. Jómódúaknál tégláépület a gazdának és külön ház a tanyát őrző „tanyásnak”.

Az istálló mellett kocsiszín. Az udvar leghátulján helyezték el a sertésólat.

A vizet jobbára gémeskútból húzták fel, bár hengeres, kerekes kutakat is lehetett elvétni találni.

Az egész tanyakertet akácfák vették körül, az udvaron eperfák (*Morus alba*) állottak, a kerítésben bodzabokrok. Igen sokan ültettek gyümölcsfákat is és kerítették el veteményes-zöldséges kertet.

Lovak húzták a szekereket, gazdasági gépeket. Tehenet, disznót szinte minden tanyán tartottak, a vízfolyások mellett és a határ nyugati részén juhok is.

A tanyák és a tanya nélküli szántóföldek megközelítésére földutak szolgáltak, keskeny és kövezetlen „dülő”-k, ezekből nyíltak a tanyabejárók. Kívülük ismerték az ún. „közlekedő út”-akat, amelyeken egész határrészek forgalma bonyolódott le. Ilyen volt a Réten, a legtávolabbi tanyavilágban a „Hatóles út”, a „Bagotai út”, a „Kispródi út”, a Zelemért keresztben átszelő „közlekedő út”, vagy a szomszéd településekre vezető Nánási út, Téglási út. Ezek mind kövezetlen, de a dülőknél sokkal szélesebb földutak voltak, soha nem hívták őket dülőnek.

A dülők és az utak mellett hosszú fasorok haladtak, főleg akácok, de nyárfák is akadt. Igen sok tanyán hórihorgas jegenye nyárfákat is ültettek.

TANYA A KELETI CSORDANYOMÁSON

A hajdúhadházi országút első kanyarulatától délre.

Ma már semmi nincs meg belőle. A felvétel 1939. évi.

Szinte minden tanyán fészkel a füsti fecske, sokan a molnárfecske, házi veréb, aztán búbos banka, sárgarigó, vadgerle, mezei poszáta, kis poszáta, kis őrgébics, tövisszűrő gébics.

A kis parcellák gazdálkodásában jellegzetes volt a búza és a tengeritáblák sűrű váltakozása. Aratás után nem hántották fel a tarlót, hanem meghagyták tengeritörés utánig. Ide hajtották legelni a malacokat, kicsapták a libákat, pulykát, baromfit. A tarlókat ellepte a tarlóvirág (*Stachys annua*) rengeteg fehér szirma, ez kiváló méhlegelő is volt. A hamvas szeder (*Rubus caesius*) tüskés indái is ott tekeregtek. A földek szélén, az utak szegélyén a mezei szarkaláb (*Consolida regalis*), az apró szulák (*Convolvulus arvensis*), a napraforgó kutyatej (*Euphorbia helioscopia*), a mezei zsálya (*Salvia pratensis*), a közönséges füstike (*Fumaria officinalis*), a szőszös ökörfarkkóró (*Verbascum phlomoides*), a mezei boglárka (*Ranunculus arvensis*), a vadrepce (*Sinapis arvensis*), a pásztortáska, a mezei katáng, a fakó muhar (*Setaria glauca*), a mezei irngó (ördögsekér - *Eryngium campestre*), a farkasalma (*Aristolochia clematitis*), a konkoly (*Agrostemma githago*), és mindenek felett a kék búzavirág (*Centaurea cyanus*), és a pipacs (*Papaver rhoas*) közönséges volt. A pirosvirágú nyári hérics (*Adonis aestivalis*) már akkor is ritka. A parlagi madármályva (*Lavatera thuringiaca*) nagy, rózsaszín virágai is sokféle díszlettek, a parlagokon pedig a mérges maszlag (*Datura stramonium*) és a beléndek (*Hyoscyamus niger*) bontogatta szirmait.

Az akkori parasztbirtokosok nem használtak vegyszereket. Egészen kivételesen néha nagyobb gazdák, vagy bérlők meszezték, vagy műtrágyázták a talajt. A föld istállótrágyát kapott. A környezet szennyezése ismeretlen fogalom volt.

Maguk a szántóföldi növények is, a sok épület, kiskert, fa, bokor sok madárfajnak kedvező élőhelyet nyújtottak.

ARATÁS UTÁNI KÉP A KISÜZEMI SZÁNTÓFÖLDÖN

Keresztbe rakott búzakévék. 1938. évi felvétel.

Aratás után egy darabig így állt a búza a tarlón. Utána következett a „hordás”: vendégoldalas szekereken elszállították, asztagba rakták. Hetek múlva jött a cséplőgép és csépelte a kéréket. A tarlókra a fogoly, fűj, vörös vércse, kék vércse, kis őrgébics rendszeresen odajárt táplálkozni.

A szántók jellegzetes fészkelői voltak:

fogoly	mezei pacsirta
fűj	hantmadár
búbospacsirta	barázdabillegető

A rajtuk levő faszoroké:

vörös vércse	sárgarigó
örvös galamb	kis őrgébics
szarka	

A tanyai épületeké:

fehér gólya	molnárfecske
búbos banka	házi veréb
füsti fecske	mezei veréb

A tanyakerteké:

vadgerle	sárgarigó
mezei poszáta	kis poszáta
tövisszűrő gébics	

Ahol pedig a szántók között egy-egy kis vizenyős legelőfolt zöldellt, ott a bíbic és sárga billegető is megtelepedett.

Az állatok közül a rágcsálók éltek tömegesen a szántókon. Így a hörcsög (*Cricetus cricetus*), a mezei pocok, a mezei nyúl. Űrge csak a szántók közé ékelt, magas fekvésű legelőfoltokon fordult elő. A magasabb hátságokon róka is élt, főleg a Réten. A „Rókahát” határnév az elterjedtségére vall.

A szántóföldek számtalan rovarából említhető a marhabagócs (*Hypoderma bovis*), a lóböngöly (*Tabanus bromius*), a kétfoltos pöcsik (*Chrysops relictus*), a mezei poloska (*Miris dololeratus*), a szipolypoloska (*Aelia acumunata*), a közönséges lószúnyog (*Tipula oleracea*), a kukoricamoly (*Ostrinia nubilalis*), a fekete mezei tücsök, a holdszarvú ganajtúró (*Copris lunaria*) és a házi légy (*Musca domestica*).

A mezőgazdasági termelőszövetkezeteknek az 1950-es évek elején megindult és 1960-ban befejezett szervezése a szántóföldek világát és életét teljesen megváltoztatta. A paraszti kisbirtokok beolvadtak a szövetkezeti nagyüzembe, jelentéktelen területű kis egyéni táblák maradtak meg és a tanyai lakosság jó része a városba beköltözött. 1965 és 1985 között a külterületen lévő 1881 lakóépület száma 423-ra csökkent. Ezek is elsősorban a Keleti-főcsatornán kívül, a Réten találhatók. Megszűnt mind a kilenc tanyasi iskola. De eltűntek a tanyákkal együtt a szép kiskertek, a gyümölcsösök, a jegenyék, a helyüket felszántották. Erre a sorra jutott sok dűlő is. Az utak fasorait rendre kivágták, és csak néhol telepítették újjá. Végtelen szántóföldek nyúlnak el a külterületen, ahol tudományos gazdálkodás folyik, vegyszeres gyomirtás a földeken, repülőgépes növényvédelem, zárt tartási mód az állatoknál. Bizonyos, hogy ez óriási anyagi hasznot hozott, de elpusztította a természeti környezetet. Tarlót most már nem hagynak, vagy felhántják, vagy felégetik. A vadvirágok kivesztek a szántókról, a rovarokat elölték a mérgek. A fogoly és fűrj tápláléka elveszett, ez a két kedves madár kipusztult a szántóföldekről. A helyettük megtelepedett balkáni gerle, vetési varjú seregély nem pótolja őket. Jószérével csak a szarka maradt meg a régiek közül.

Napjainkban a fátlan szántók kultúrsivatagok, ahol semmiféle madárfaj nem fészkel.

Itt kell említést tenni a szántók három sajátos élőhelyéről: az országutakról, a vasúti töltésekről és az őshalmokról.

a./ A hajdúhadházi országút fél kilométerén át szőlők között, négy kilométeren keresztül erdők között vezet. Az újfehértói országút szántók között halad, de ezeknek az utaknak többi része, valamint az összes többi országút szántó között. Leghosszabb a polgári, 22 km-en át, míg a hajdúdorogi, debreceni, hajdúszoboszlói, balmazújvárosi országutaknak 8-10 km-es szakasza esik hajdúböszörményi területre. Két országút nem érinti a várost: a hajdúdorogi és újfehértói országutakat összekötő Cégény út 4 km, míg a hajdúnánás-balmazújvárosi országútból mintegy 10 km esik határunkra.

Ezekhez az utakhoz kétoldalt pár méter széles töltés, valamint útarok tartozik, rendszeren az árok külső szélén fasorokkal, a fák tövében sűrűbb-ritkább bokrosokkal, amikben bodza, ezüsthéj, és gyepű rózsza a legtöbb. A fák többsége akác, de van eperfa és újabban egyre több rezgő nyár.

Sajnos, a szép öreg fasorokat egymás után irtják ki, az utolsó ötven évben a Cégény út és Újfehértói út fáit az utolsó bokorral együtt kitermelték és semmivel sem pótolták.

Az utak mellékét nem kezelik vegyszerekkel, így ott biztos megélhetést talál és költ búbospacsirta.

A fákon:

vörös vércse	kis őrgébics
vadgerle	zöldike
sárgarigó	tengelic
szarka	erdei pinty

Fészkel, a törzsekben, az utóbbi években:

balkáni fakopáncs	széncinege
seregély	

Tövükben, a bokrosokban:

mezei poszáta	tövisszúró gébics
---------------	-------------------

Vonuláskor kedvelt pihenő és táplálkozó helyet talál itt a

rozsdás csaláncsúcs	kormos légykapó
örvös légykapó	

Téli időben, a tövükben tenyésző elvadult kender, mezei aszat (*Cirsium arvense*), útszéli bogáncs (*Carduus acanthoides*), bókoló bogáncs, katángkóró és egyéb gyomok magvait

mezei veréb	kenderike
tengelic	citromsármány szedegeti.

b./ A Debrecen-Tiszalöki vasútvonal Hajdúszentgyörgynél éri el a város határát és Hajdúvidtől északra hagyja el. 20 kilométernyi töltéséből másfél km esik belterületre, a többi végig szántók között halad. A ferde fekvésű töltésoldalakon, (főleg a nyugatra néző felén), dús növényzet tenyészik és megtalálhatók rajta a szántók egykori flóraelemei: a pipacs, a közönséges cickafark, a közönséges pásztortáska, a farkas tejfű (*Euphorbia cyparissias*), a közönséges bojtorján (*Arctium lappa*), a porcsinkeserűfű (*Polygonum aviculare*), a ragadód muhar (*Setaria verticillata*), a zöld muhar (*Setaria viridis*), a bókoló bogáncs, a közönséges gyújtóványfű (*Linaria vulgaris*), a lila ökörfarkkóró (*Verbascum phoeniceum*).

A töltésen a búbospacsirta rendes fészkelő.

A síneket kísérő távvezeték pihenő és megfigyelő helye a füstí fecskének, kis őrgébicsnek, tövisszúró gébicsnek, seregélynek és volt régen az erdő közelében a szalakótának is.

Télen pedig a gyommagvakra

tengelicek	kenderikék	citromsármányok	járnak.
------------	------------	-----------------	---------

c./ Óshalmok az egész határban vannak, keleten több, a nyugati oldalon kevesebb. Magvuk homok, amelyre évszázadok során több méter vastag lösz rakódott le. Néhánynál (Messzelátó, Csegei halom) a lösz fölött emberi erővel odahordott földet is ki lehetett mutatni. Feltételezik, hogy ez utóbbiak őrhelyek voltak, talán egy ősi földvár külső megfigyelő állomásai. (20)

Ezeket a halmokat dús fű és tetejüket kis akácerdő borította. Néhány bokor is nőtt rajtuk.

A különböző halmokon

vadgerle

sárgarigó

mezei poszáta

tövisszúró gébics

tengelic

fészkelését állapítottam meg.

Közülük egy, amin a zeleméri csonkatorony áll, természetvédelmi terület. A többiekkel azonban igen mostohán bánt el az idő. Volt, amiről csak az erdőcskét vágták le, de olyan is, amit elhordtak töltésnek, vagy homokbányát nyitottak benne és eltüntették az egészet. A városmagtól északra már a második halmot adják el így. Évek óta bányásszák belőle a homokot.

56/A

*ÖREG AKÁCOK A HAJDÚSZOBOSZLÓI ORSZÁGÚT MENTÉN
Az országutak fasoraiban a vörös vércse, szarka, sárgarigó,
kis őrgébics volt a legjellemzőbb fészkelő.*

57/A

A ZELEMÉRI CSONKATORONY

Zelemér falu temploma egy őshalomra épült, pontosan Kelet-Nyugat tájolású, tornya nyugatra néz. A 15 éves háború idején, 1594-ben pusztult el.

A domb fáin vadgerle, sárgarigó, tengelic, a nyugati oldal bodzabokrain mezei poszáta és tövisszúró gébics fészkel.

Madártani szempontból ennek a tájrombolásnak annyi jelentősége van, hogy a lemetszett löszfalakban megtelepült és évről évre költ a **parti fecske**, amely 1974 előtt csak átvonulóként volt ismert a határban.

A vizek

Hajdúböszörmény határában sokkal több a víz, mint ahogy azt a városlakó ember gondolja. Meg kell különböztetni a természetes és mesterséges eredetű vizeket.

I.

A természetes vizek:

- a./ a vízfolyások
- b./ a vízállások

a./Előre kell bocsátani, hogy a határ nyugati harmada, a Rét, évszázadokon át árterület volt. Tiszadob és Polgár között, egy 15 km hosszú, alacsony partszakaszon át, minden magasabb vízállásnál átbukott a Tisza vize és a nagy tömegű víz a Hortobágy folyó medrében vonult le. Az ilyen elöntések hónapokon át tartottak. (24) A Rét azonban nem csak északról, hanem keletről is kapott árvizet, mert a hajdúböszörményi hajdúdorogi, tájegységileg a Nyírséghez tartozó magaslatokról lezúduló vizet a Kadarcs folyó gyakran nem tudta befogadni és kiöntött. (24)

Az árvizek elleni védekezés 1846-ban indult meg és legelőször ezt a 15 km-es kaput zárták el magas töltéssel, amin át a Tisza vize le szokott ömleni. Az ehhez csatlakozó és ezt biztosító védművek 1859-re készültek el és ezek kizárták a Hortobágy folyó vízgyűjtőjéből a Tisza vizét. Ezt követően már csak ritkán történt gátszakadás és keletkezett árvíz, a legutolsó 1888-ban. (24)

Ez a vízrajzi helyzet magyarázza, hogy a hajdúböszörményi Rét sok magaslatát „sziget”-nek hívják. (Balogh sziget, Bósó sziget, Farkas sziget, Hosszú sziget, Karabélyos sziget, Kerek sziget, Kupa sziget, Portörő sziget, Ürmös sziget). A vizes világra emlékeztetnek olyan nevek is (Hattyas, Hollós, Ludas tó, Farkasordító, Rókahát, Csikos fenék, Csukás), amelyekből következtethetünk az akkori madár és állatvilágra.

Ezekből az időkből majdnem harminc vízfolyás nevét ismerjük.

A Réten a Botlás ér, Máté ér, Remete ér, Sebes ér, Teknős ér, a Bagotán a Hortobágy, Hattyas, Hollós, a Nagypródon a Cserepes, Dedő, Döglő, Földvár, Görbe, Hetven, Horgas, Hosszú, Kadarcs, Süldős és Szőke ér, a Vidiföldön a Száraz ér. A Telekföldön a Verébsár és Vidiér, a Zelemérben a Tóció, a Mély és a Zelemér ér, utóbbinak a folytatása a Gát ér, a Fejes Gát ere, a Brassó ér. A város vizeit kivezető árkot egyszerűen csak „Folyó”-nak, vagy „Kanálisnak”-nak nevezték. (6)

A vízfolyások többsége ma is megvan, de emberi kézzel szinte mindegyiket szabályozták. Csak a Vidiér felső folyásánál vannak még eredeti, meg nem bolygatott tájak. Az átalakítás előbb az ármentesítést, később az öntözési célokat szolgálta. A bővebb vizű erek medrét megkotorták, kiegyenesítették, töltéseiket megmagasították. A kicsi erekből több véglegesen elsorvadt, csak a nedves tavaszokon folyik bennük kevés víz.

Ma is jelentős vízfolyások:

1./ A Brassó ér. A Zelemér hosszú hátságai közt ered, átfolyik a Szoboszlói és Újvárosi országutak alatt. A Keleti Főcsatorna alatt is átbújtatták és ettől nyugatra ömlik a Kadarcsba.

Felső szakasza a tulajdonképpen a Zelemér ér, a középső a Gát ér (a köznyelvben csak Gát) és alsó szakasza a Brassó ér. Hivatalosan az egész 22 km-es vizet Brassó érnek nevezik. Hajdan sokkal bővebb vizű volt, a XVIII. Században még vízimalmot hajtott.

2./ A Hortobágy. A folyó felső szakasza a Réten át, majd a Bagota peremén halad végig. Bár medre sok helyen mesterségesen ásott és csatornákból is kap víz-utánpótlást, bagotai szakasza nagyon szép, szinte ősi, medrében még fehér tündérrózsa (*Castalia alba*) is él. Itt erdők, fásorok által szegélyezett részei is vannak. A XVIII. században ezen is járt vízimalom.

3./ A Hollós ér. A Bagotán folyik keresztül, a Hortobágy folyótól nyugatra. Magas töltéseit nyár elején elborítja a töméntelen mezei zsálya (*Salvia pratensis*), száz és száz méteren át lila tőlük a föld. Köztük a bókoló bogáncs nagy rózsaszín bojtjai pompáznak. Közelében erdősáv, torkolatánál öreg nyárfák, amelyeken kék vércsék nevelik fiókáikat.

4./ A Kadarcs. Észak-déli irányban szeli át a város határát, most már mesterséges medrében, mint Kadarcs-Karácsonyfoki felfogó csatorna. Majdnem párhuzamos a Hortobágygal, tőle 6 km-el keletebbre. Vízigyűjtő területe 82562 ha volt, nagyobb, mint a Hortobágyé (60637), felfogta a keleti magaslatokról leömlő vizeket is. Hajdani méreteiről fogalmat adott a „Hatlyukú híd”, a kispródi úton épített és másfél évszázadon át fentálló óriási téglahíd. 1823 körül készült el, égetett téglából hat nagy félköríves nyílása volt. A következő évtized áradásai, majd az időjárás is erősen megviselték és 1895-ben a két szélső nyílását el kellett falazni. Kisebb javításokkal egészen 1967 évig szolgált, (9) amikor lebontották.

A hajdani hatalmas folyó helyén ma kétméternyi szélességű kis árok szállítja a vizet.

5./ A Tóció. A zeleméri csonkatorony közvetlen közelében, tőle nyugatra, egy hosszú hátság alján ered és egyenesen délre fordulva hagyja el, 3 km-es út után a város határát. Közben magába veszi a Mélyvölgy és a Kiselemér felől leömlő vizeket is. Valaha komoly folyó lehetett, számos középkori falu épült partjai védelmében. Medréhez települt Debrecen első vízműve, a balmazújvárosi út mellett. Ez mutatja, hogy az alatta lévő rétegek ma is vízben gazdagok.

6./ A Vidiér. Az újfehértói országút és a Cégény út találkozásától északra ered és hosszú, tekervényes utat tesz meg a Telekföld és a Vidiföldön, majd a nánási határon is áthaladva, hamar visszatérve, keresztülbújik a Keleti Főcsatorna alatt és a Nagypródon a Kadarcsba ömlik.

A Vidiér a város leghasznosabb vize, két halastó rendszert is táplál és völgyére települt az a vízmű, amely kitűnő ivóvízzel látja el Hajdúböszörményt

A vízfolyások menti növényzet legértékesebb eleme a nád (*Phragmites communis*), amely főleg a Brassó ér, Tóció és Vidiér mellett, kisebb-nagyobb, 1-1 hektáros zárt nádasokat is alkot.

Megtalálható a keskenylevelű gyékény (*Typha angustifolia*), a széleslevelű gyékény (*Typha latifolia*), amelyek a madárvilág számára is jelentősek.

A nádasok jellemző fészkelői:

nádirigó	cserregő nádiposzáta
énekes nádiposzáta	foltos nádiposzáta
nádi tücsökmadár	

Másik jellemző növény a fehér fűz (*Salix alba*). Derékvastagságú öreg fűzek hajdan százszámra álltak minden vízfolyás mellett. Különösen szépek voltak a Gát ér füzesei. E fáknek ma már csak jelentéktelen töredéke van meg. Mégis fészkelőhelyet nyújtanak a

szalakóta	sárgarigó
örvös galamb	dolmányos varjú
vadgerle	szarka
számára.	

Sok a hamvas fűz (*Salix cinerea*) is.

A vízfolyást a mélyebb pontokon vizenyős rétek kísérik. Jellemző növényük a mocsári gólyahír (*Caltha palustris*), a réti boglárka (*Ranunculus acer*), a fehér tippán (*Agrostis stolonifera*). Az ilyen réteken a bíbic és sárga billegető rendes fészkelő.

62/A

*A HORTOBÁGY FOLYÓ FELSŐ SZAKASZA.
Töltésén sordély fészkel. A vízhez küszvágó csér,
füsti fecske, barázdabillegető járt táplálkozni.*

63/B

A HOLLÓS ÉR A BAGOTÁN

Magas töltésén sordély, búbospacsirta, hantmadár, partjain sárga billegető fészkel. Az erdősávban vadgerle, sárgarigó, szarka, mezei poszáta, kis őrgébics.

64/C

EGY MEGSZŰNT DŰLŐ ÁTJÁRÓ HÍDJA A BRASSÓ ÉRNÉL.

A mezőgazdasági termelési mód átalakítása a határ évszázados közlekedési útjainak, dűlőinek sorsára is hatott, sok utat megszüntettek. Ez az átjáró a pusztulás képét mutatja. A medret már nem takarítják, a növényzet teljesen benövi.

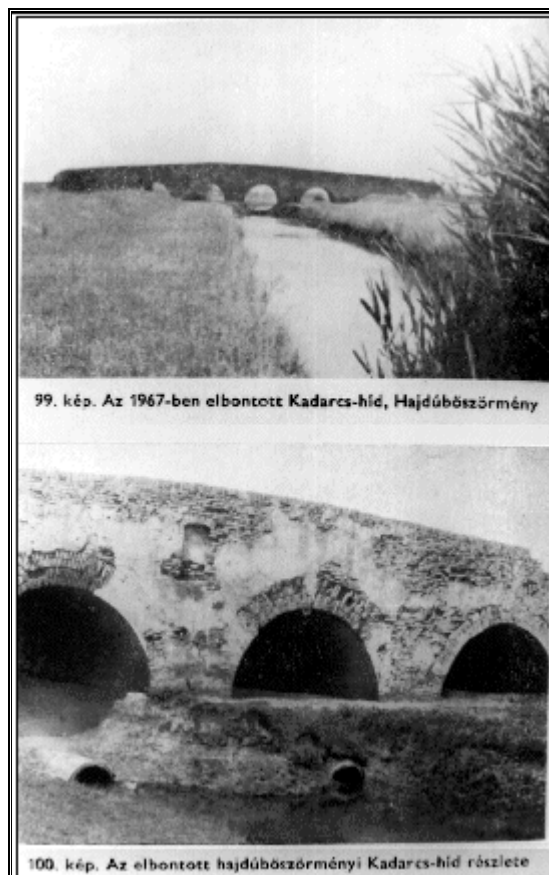
b./A vízállások többsége szintén a hajdani árterületen volt. A Réten a Borbély fenék, a Csíkos fenék, Kupa, a Sáros tó, a Szék tisztája, a Tóth fenék, a Tökös fenék és a Zsombokos. A Nagypródon a Csukás, az Égett tó, a Hosszú Kajánszik, Kerek Kajánszik, a Kerekrét, a Ludas tó, a Ráskai fenék, a Ricu fenék. A Kispródon a Sásos fenék. Volt azonban néhány fent a löszháton is, így a Viden a Ficsori tó, a Siteri lapos, a Telekföldön a Böjt-mocsolya, a Pelikán

és a Verébsár. Többnyire talajmélyedések, ahol egykor tavaszi árvízkor, hóolvadás után megállt a víz és hosszabb-rövidebb ideig megmaradt. Mind között legértékesebb volt a Kerek Kajánszik. Igazi tó, hasonló a Duna-Tisza közti szikes tavakhoz, ahol a szegély nád és a sziki káka (*Bolboschoenus maritimus*) állománya között, széles sík víztükrök is csillogtak, bennük békalencse (*Lemna minor*), rucaöröm (*Salvinia natans*), tündérfátyol (*Nymphoides peltatus*), vízi boglárka (*Ranunculus aquatilis*) élt.

Ezt a tavat a Keleti Főcsatorna kettévágta. Keleti oldalából az utóbbi években horgászó vizet alakítottak ki, a nyugati ma is megvan, szinte változatlan állapotban. Aszályos nyarakon - így 1952-ben is - annyira kiszáradt, hogy porzott a feneke, ha gyalogosan áthaladtunk rajta. Az utóbbi évtizedekben nem hagyják kiszáradni, szükség esetén kap vizet a Keleti-főcsatornából.

A múltban is ez volt, jelenleg is ez a legtöbb madarat vonzó vízállás. Különösen szép kora tavasszal, amikor tarka vadréce csapatok népesítik be a tükret.

66/A

HATLYUKÚ HÍD A KADARCSON

*Százötven éven át haladt rajta a forgalom. Ma csak a fénykép őrzi az emlékét.
A téglafal üregeiben hajdan barázdabillegető, mezei veréb,
a boltívek alatt füstös fecske költött.*

67/A

A TÓCÓ ÉR

A vízparti fűzeken vörös vércse, dolmányos varjú, szarka, örvös galamb, vadgerle, sárgarigó, fészkel. Az öreg fák odvaiban néha szalakóta is.

68/B

FÜZEK A TÓCÓ PARTJÁN

Valaha minden jelentősebb vízfolyás mellett ilyen fűzek álltak. Sajnos, legtöbbjét már kivágták.

Fészkelő fajai:

bölömbika	barna rétihéja
kis vöcsök	vízityúk
búbos vöcsök	szárcsa
vörösnyakú vöcsök	bíbic
tőkés réce	piroslábú cankó
böjti réce	nádirigó
barátréce	foltos nádiposzáta
cigányréce	nádisármány

Ide sorolandó a kakukk is, bár más madarak fészkébe rakja tojásait.

Átvonulóban sokkal változatosabb az itt időző madárvilág:

szürke gém	vetési lúd
bakcsó	csörgő réce
kanalalgém	nyílfarkú réce
nyári lúd	fütyülő réce
nagy lilik	kanalas réce
kis lilik	kontyos réce
	kerceréce
egerészölyv	nagy póling
rétisas	goda
kékes rétihéja	füstös cankó
kerecsensólyom	szürke cankó
vándorsólyom	erdei cankó
kabasólyom	billegető cankó
daru	sárszalonka
guvat	havasi partfutó
aranylile	pajzsoscankó
kis lile	gólyatöcs
széki lile	

A többi vízállás az idő múlásával, mostanra jelentéktelen kis nádas tóvá, némelyik csak magasfűvű, vizenyős rétséggé zsugorodott össze, másokból halastó lett. Azért a vizenyős réteken tavasszal méteres víz is lehet.

Fészkelő fajaik:

bíbic
piroslábú cankó
sárga billegető

De nem is a madarak legfontosabb lakói, hanem a békák, elsősorban a vöröshasú unka (*Bombina bombina*), amelynek áprilisi kórusa felér szépségben akármilyen madárénekkal. A mocsári béka (*Rana arvalis*), kecskebéka (*Rana esculenta*), valamint a rájuk vadászó vízisikló (*Natrix natrix*) is előfordul.

Ezek a rétségek a határban fészkelő kevés fehér gólyapárnak legfőbb táplálkozó helyei.

70/A

*A KELETI FŐCSATORNA, HÁTUL A 35-ÖS
FŐÚTVONAL HÍDJA.*

*A csatorna szegélynádjában sok nádirigó fészkel. Pocgém elvétve.
Az erdősávban vörös vércse, kék vércse, szarka, meze poszáta,
tövisszűrő gébics, kis őrgébics, függő cinege.*

II.

A mesterséges vizek:

- a./ a Keleti Főcsatorna
- b./ az öntöző fűrtcsatornák
- c./ a halastavak
- d./ a kubikgödrök.

a./ A Keleti Főcsatorna.

Már a múlt század közepétől kezdve készültek tervek a Hortobágy vidékének élő Tisza vízzel való ellátására, hajózási és öntözőcsatorna építésére (24), de csak 1940-ben fogtak hozzá a munkához. A háború miatt évekre félbeszakadt az építkezés. Szakaszosan haladtak és 1956 július 14-én vágták át az utolsó gátat Bakonszegnél. Ezzel - a kiindulási ponttól számítva, a Kék Kállóig, 98 kilométer hosszú, mesterséges vízi út keletkezett.

A csatorna százezer hektárt meghaladó terület öntözésére és tizenhétezer hektár halastó ellátására alkalmas, jelenleg azonban csak 28000 hektárt öntöznek, illetve 6117 hektár halastavat táplálnak belőle. Több száz kilométernyi öntöző fűrtcsatorna és belvízcsatorna csatlakozik hozzá.

Megépítésekor sivár képet mutattak a növényzet nélküli, magas, sárga töltések, és a csupasz vízszalag. Azonban tíz év sem telt el, mikor már a vizet jó két méter széles szegélynád fogta közre, a töltések oldalán pedig nyárfából, szilfából, tölgyekből, ezüsthévízből álló, vadrózsa-bokrokkal tele fásítás zöldellt. A csatorna és partja merőben új eleme lett Hajdúböszörmény határának is. Itt a löszhát nyugati peremén halad végig tíz és fél kilométer hosszan. Két hídja van: a 35-ös, Debrecen-Nyékládházai főútvonal és a Kispródi út felett. Öntöző és a halastavakat ellátó vize természetes eséssel jut le a Nagy- és Kispród halastavaihoz, víztárolóihoz s innen tovább nyugatra a Kadarcs, majd a Hortobágy felé.

A Keleti Főcsatorna rendkívüli jelentősége abban van, hogy visszahozta a vizet az országnak csapadékban legszegényebb vidékére. A múlt század vízszabályozásai után ugyanis a Tiszántúl északi része egyre jobban kiszáradt, terjedt a szik, gyakran elsültek a legelők. Az évi csapadék alig érte el az 550 millimétert. A csatorna a száraz földeken segít és óriási előnye, hogy vízhozama állandó, a legforróbb nyarakon sem szárad ki.

A madárvilág szempontjából azért hozott kedvező változást, mert a vizével táplált halastavakon újra megjelentek rég eltűnt vízimadarak, sőt olyan fajok is, amelyek egykor ismeretlenek voltak Hajdúböszörmény határában (37), így a vörösnyakú vöcsök, nagykócsag, kiskócsag, üstökös gém, jégmadár, barkós cinege, függő cinege.

Magán a csatornán, a kétoldali nádszalagban csak

nádirigó és elvétve pocgém költ.

Erdősávjaiban:

kék vércse	mezei poszáta
vörös vércse	kis őrgébics
szarka	tövisszúró gébics

A Keleti Főcsatorna azonban a vándorló madaraknak, sőt állatoknak is, valóságos országútja. Megfigyelhető, hogy folyását követik a füstí fecskek, szeptember végén, órákon át vonulnak felette, észak-déli irányba haladó rajaik. A kis kékcinegék - amik ősszel-télen keresik a nádasokat, hogy a megélhetésüket biztosító nádmaggal táplálkozzanak, a csatorna erdősávjaiban nyomulnak délre. Ugyanezt teszik a vadgerlék, vörösbegyek, töviszúró gébicsek, a cigány csaláncsúcsok, sőt a fenyőrigók is. A krúgató darucsapatok is gyakran követik a csatorna vízszalagját. Ez vezeti a színpompás csillogású, kék és fahéjvörös tollú jégmadarakat is. Tapasztalható, hogy a halastavakon mindig a csatornához legközelebb eső partszakaszon tűnnek fel.

A hegyi erdők erős ragadozója: a vadmacska (*Felis silvestris*) szintén a főcsatorna partján kóborol le a Nagy- és Kispród halastavaihoz, ahol gyakrabban találkozni vele, mint a Hortobágyon.

Vidra (*Lutra lutra*) is fordul elő - bár nagyon ritkán. Az erdősávokban őzeket rendszeresen látni. Mezei nyúl, pézsmapocok (*Ondatra zibethicus*), vízipocok (*Paludicola amphibius*), vakondok, keleti sün is megkerül. Róka, menyét, de még hófehér bundájú, fekete farkhegyű téli ruhás hermelin is akad.

Jellegzetes növényei közül első helyen a nád említendő. A töltések oldalán a szántók hajdani gyomnövényei kapaszkodtak meg: a bókoló bogáncs, a közönséges cickafark, gyújtóványfű, a pongyola pitypang, hamvas szeder, katángkóró.

b./Az öntöző fűrtcsatornák.

A hajdani árteret hálózzák be ezek a keskeny, többségükben 2-4 m széles, de több méter mély csatornák. Kis zsilipekkel tetszés szerint elzárhatók, ha a víz visszatartása a cél.

A Kadarcs-Karácsonyfoki felfogó csatornát a Hortobágy folyóval két nagyobb csatorna kapcsolja össze. Az egyik délen, a Remete-foki alsó, amely a hajdani Remete ér torkolatánál ömlik a folyóba, ott, ahol a Hortobágy egy derékszögű éles kanyarral nyugatnak fordul. Másik a Hortobágy-Kadarcs Összekötő Csatorna, amely a 35-ös úttól kissé északra szakad ki a Kadarcsból és az utat hamarosan keresztezve délnyugati irányban haladva éri el a Hortobágy vizét.

A Keleti Főcsatorna megépítése után a 35-ös főút hídjától közvetlenül délre ásták ki a K.IV.-es fűrtöt, amely egyenesen nyugatra haladva átmegy a Kadarcsra és egy festői szépségű kis vízeséssel ömlik a Hortobágy folyóba. Ennek a K.IV.2-es jelzésű fűrtje zezugosan haladt nyugatra, rizstelepeket táplált. A K.IV.3-as pedig összekötötte a Remetefoki Alsó csatornával.

A fűrtcsatornák medrében nincsen nád, töltéseiken nincsenek fák-bokrok. A füves oldalak üregeiben búbos pacsirta, hantmadár, barázdabillegető, sordély költ, míg a csatornákat sok helyen kísérő réteken bibic és sárga billegető.

Hídjaik gerendázatán gyakran rak fészket a füstí fecske.

Mikor még rizstelepeket táplált a vizük, ezekre rendszeresen járt táplálkozni a

kiskócsag
dankasirály
kormos szerkő.

c./ A halastavak.

Madártani szempontból az öntözéses gazdálkodás legjelentősebb építményei a halastavak. Ezek már abban az időben készültek, amikor a Keleti Főcsatorna munkálatai még be sem fejeződtek, de a határunkon átvezető szakasz vizet szolgáltatott.

Egy kivétellel valamennyi tó lent van a hajdani árterületen, a főcsatornától nyugatra. Egy azonban majdnem húsz kilométerre, keletre fekszik, fent a löszháton, közel a Nyírség homokjához. Ez a Cégény út melletti tó, amit nem a főcsatorna, hanem természetes vízfolyás: a Vidiér táplál.

A halastavak építésénél legfontosabb a víznek, szélnek, időjárásnak ellenálló széles, magas töltés, amivel általában a természetes mélyedéseket, vízállásokat, mély fekvésű legelőket veszik körül. Ezeket kívülről még egy védőárk is övezi, olyan széles, hogy az ember ne tudja átugrani. Gondoskodni kell az árasztó és a lecsapoló csatornák bekötéséről és megfelelő erősségű zsilipekről. A hullámvészfékezésére nádat telepítenek a töltés belső oldalára és ez, néhány év alatt terjedelmes sűrűséggé nő. Néhol a töltéseken belül vannak kisebb löszhátak, amik kiemelkednek a vízből, ezeken nád, gyékény, sás (*Carex riparia*) alkot fészkelésre alkalmas helyeket. Itt látni a virágkákát (*Butamus umbellatus*) rózsaszín szirmait, a vízen a hínáros viziboglárka (*Ranunculus trichophyllus*), a tündérfátyol (*Nymphoides peltata*), a békatutaj (*Hydrocharus morsus-ranae*), a rucaöröm (*Salvinia natans*), az apró békalencse (*Lemna minor*) tenyészik. A töltéseken a martilapu (*Tussilago farfara*), a pongyolapitypang virágai sárgállanak kora tavasszal. Orvosi székfű, tyúkhúr (*Stellaria media*), útszéli zsásza (*Lepidus draba*), apró szulák, bojtortján, útszéli bogáncs, katáng közönséges, néhol a sziki őszirózsa, a keskenylevelű ökörfarkkóró, (*Verbascum thapsiforme*), közönséges gyújtóványfű - a legutóbbi évtizedekben a héjakút (*Dipsacus sativus*) is él, sok más faj mellett. Magvaik ősszel fontos madártáplálékok.

A halastavak vizét évente legalább egyszer leeresztik, ez többnyire ősszel történik. Kora tavasszal pedig égetik a nádasokat. Mégis, az év túlnyomó részében a madarakat kevés zavarás éri és ez is egyik oka, hogy sokan vannak a halastavakon.

Sorra véve a hajdúböszörményi tavakat:

1./ a Vidiéri halastó a Vidizugban fekszik, a perzsétei legelőtől északra, a hajdúnánási határnál. Nagysága 55 ha 7672 m². Három medencéjében a szegélynád néhol kiszélesedik. Tőle közvetlenül északra ültetett tölgyerdő, keletre - kis legelősávval elválasztva - egy kerek erdő, majd a nagypródi legelő terül el. A forgalmas főútvonaltól több kilométerre, csendes, tájképileg is nagyon szép helyen.

2./ Nagypródon, a 35-ös úttól északra egy ivadéknivelő tó van, teljesen sík, növényzet nélküli, víztükörrel. Ez fészkelésre nem alkalmas, de táplálkozó és főleg átvonulási időszakban fontos pihenőhelye a madaraknak.

Az úttól délre, az un. Mezőpartnál két kisebb és egy nagyobb tó van, összesen 39 ha 4085 m² terjedelemmel. Lenyúlnak a K.IV-es fűrtcsatornáig. Medrükben igen kevés a vizinövényzet, partjaikon fák nincsenek és a közeli 35-ös főút vonal forgalma zaklatottá teszi a környezetüket. Jobbára csak táplálkozni járnak ide a madarak.

3./ A Cégény úti víztároló. Közvetlenül a Cégény útnak a hajdúdorogi országútba való betorkollása előtt, a Cégény úttól északra, két medencéből álló tároló van. Ezekben járulékos haltenyésztés is folyik, elsősorban növényevő halakkal. Ezek összterülete 6 ha 6179 m². Mindkét medencében nagyon sűrű a növényzet, a délebbre esőben szinte látni se lehet a vizet, csak elvétve vannak benne szobányi rónák. Partján nyugatra sűrű fasor, északra fasorral szegélyezett legelő, keletről is fasoros út, majd mezőgazdaságilag művelt föld és erdő húzódik. Elsőrendű fészkelőhely vízimadarak számára.

4./ A kispródi tároló valamennyi között a legfontosabb.

Az 1955-ben megépített balmazújvárosi, Virágoskúti halastótól északra lévő tágas legelőt 1969-ben töltésekkel fogták körül és elárasztották. (39) 788 hektárt meghaladó (1370 holdas) óriási tó keletkezett itten. Ennek északi harmada Hajdúböszörmény igazgatási területére esik. A keleti partján álló Nagy Tacsiló halom tetején halad át a községhatár és a vízen keresztül eszmei vonalban folytatódik.

Ennek a tároló rendszernek az északi partján löszhátak nyúlnak be, amiket soha nem lep el teljesen a víz. Rajtuk dús réti növényzet, nád, sás, gyékény, az itteni nádasok területe meghaladja a 100 holdat is. Pár száz méterre keletre folyik tőle a Keleti Főcsatorna, húzódik az erdőszáv, északra, a kispródi úton túl, széles legelők vannak. A forgalomból teljesen kiesik, legfeljebb juhászok legeltetnek a partján. Még az olyan vad, vigyázó madár is fészkel benne, mint a nyári lúd.

77/A

A KISPRÓDI VÍZTÁROLÓ.

Az ingatlan-nyilvántartás a határ összes halastavának területét 330 ha 537 m²-ben adja meg. Ténylegesen azonban nagyobb a kiterjedésük, mert a 337 ha 442 m²-ben kimutatott „nádas”-oknak legalább harmada a halastavakon nő.

Vízi és nádi madaraink legfontosabb élőhelyei. Vonulás idején ezres tömegekben mutatkoznak rajta a legkülönbözőbb fajok.

Ezeknek a nádas tavaknak jellemző fészkelői:

kis vöcsök	barna rétihéja
feketenyakú vöcsök	vízityúk
búbos vöcsök	szárcsa
vörösnyakú vöcsök	barkós cinege
pocgém	nádi tücsökmadár
bölgébika	fülemülesitke
nyári lúd	nádirigó
tőkés réce	cserregő nádiposzáta
bőjti réce	foltos nádiposzáta
barátréce	nádisármány
cigányréce	

Töltéseiken:

búbos pacsirta	hantmadár
----------------	-----------

Sok a kakukk, több mint az erdőn, a nádirigókat követi ide.

Átvonulóban pedig a tavakon és közvetlen környékükön:

rózsás gödény	kis csér
kárókatona	vetési lúd
szürke gém	csörgő réce
vörösgém	nyílfarkú réce
üstökös gém	fütyülő réce
nagy kócsag	kendermagos réce
kiskócsag	kanalásréce
bakcsó	kontyos réce
fehér gólya	kerceréce
fekete gólya	barna kánya
kanalásgém	karvaly
bütykös hattyú	egerészölyv
nagy lilik	gatyásölyv
kékes rétihéja	rétisas
kerecsensólyom	halászsas
vörös vércse	kis sólyom
fácán	kék vércse
daru	örvös galamb
bíbic	vadgerle
nagypóling	búbosbanka
goda	mezei pacsirta
füstös cankó	füsti fecske
erdei cankó	molnárfecske
piroslábú cankó	parti fecske
régi cankó	dolmányos varjú
billegető cankó	vetési varjú
sárszalónka	szarka
havasi partfutó	széncinege

pajzsoscankó	kékcinege
ezüstsirály	ökörszem
heringsirály	cigány csaláncsúcs
dankasirály	rozsdás csaláncsúcs
kis sirály	barázdabillegető
kormos szerkő	sárga billegető
küszvágó csér	seregély

fordul meg, némelyikük - mint a réti sas, kékes rétihéja, gatyásölyv, karvaly, vetési varjú, dolmányos varjú, szarka, fácán - egész télen át láthatók.

Lehalászás idején ezrével lepik el a tófeneket az átvonuló godák, cankók, bíbicek, sirályok, alacsony vízállásnál, nyár végétől a tőkés récék, ősszel a nagy lilikek is.

Sokféle állat él a tavakban, amelyek a különböző madarak számára fontos zsákmányállatok is. A nadályok közül az orvosi pióca (*Hirudo medicinalis*), a lónadály (*Haemopsis sanguisuga*), a nyolcszemű nadály (*Erpodbella octoculata*), a csigák közül a vízciga (*Planorbis spirorbis*), a nagyszájú pocsolyacsiga (*Radix peregra* var. *ovata*), a mocsári csiga (*Limnaea stagnalis*), kagylófélék közül tömegesen van a tavi kagyló (*Anodonta cygnea*).

A rovarok igen feltűnő képviselői a szitakötő félék: a négyfoltos acsa (*Libellula quadriaculata*), a közönséges acsa (*Libellula degressa*), az óriás szitakötő (*Anax imperator*). A barázdás csíkbogár (*Acilus sulcatus*), a nagy búvárbogár (*Gybister laterimarginalis*), a gyötrő szúnyog (*Aedes vexans*), a botpoloska (*Ranatra linearis*), a viziskorpió (*Nepa cinerea*), a molnárpoloska (*Gerris peludum*), minden tónál megtalálhatók.

A tavakban, a tenyésztett halak mellett, a Tisza vizével ide kerülő apró halak is élnek, így a kárász (*Carassius carassius*), a compó (*Tinca tinca*), a koncér (*Rutilus rutilus*), a küsz (*Alburnus alburnus*), a dévérkeszeg (*Abramis brama*), a durbincs (*Averina ceruna*).

A kétéltűek közül a barna varangy (*Bufo bufo*), a zöld levelibéka (*Hyla arborea*), a vöröshasú unka, a kecskebéka, a tavi béka (*Rana ridiculata*) a jellemzőek.

A kispródi tárolóban gyakori a vizisikló (*Natrix natrix*). Ugyanitt - a gerincesek közül - megtalálható a pészmapocok, a vizipocok, a keleti sün, az erdei cickány (*Sorex araneus*), a vízi cickány (*Neomys fodiens*), a róka, a menyét, az őz, legújabbán a vaddisznó is.

A halastavak élővilága igen gazdag, egyes fajok tömegesen élnek itt. Nem ritkaság egy nap alatt, ősszel 5000-8000 madarat látni. Ilyen bőség a többi - erdei, szántóföldi, városi - élőhelyeken el sem képzelhető.

d./A kubikgödrök.

Hajdúböszörményben is - akár az Alföld legtöbb városában - a múlt században és ennek a századnak elején is a vályog volt a legfőbb építőanyag. A „sárgaföld”-et a város szélén, a kert alatt bányászták ki, törekkkel, pelyvával, vízzel keverték, megtaposták, famintában formázva kivetették, majd a napon, máglába rakva szárították. A vályogból készült ház nyáron hűvös, télen meleg volt, és ha rendszeren karbantartották, egy évszázadig eltartott. Kisebb vályogvető gödrök a város minden oldalán voltak, nagyobbak azonban északon és délen alakultak ki. Keleten és nyugaton, a két temető miatt nem tudtak terjeszkedni.

Később a tégláégetés is az Északi és Déli lucernásban fejlődött ki. Északon a gyárak, délen a kisebb, úgynevezett tábori kemencék épültek.

Megfigyeléseim kezdetén az Északi lucernásban és a Téglási út mellett, a Varjasban, még évről évre vetettek vályogot. A megroncsolt talaj üregeiben jó fészkelőhelyre talált a hantmadár, a száradó vályograkásokban pedig a barázdabillegető.

A Déli lucernásban kilométer hosszan és 30-60 m szélességben 6-8 méter mély gödrök keletkeztek. Ezeket semmire sem lehetett használni. Jó gondolattal, az ötvenes évek végén valamennyit befásították. Ugyanígy az Északi lucernásnak a Dorogi és Újfehértói országutak közé eső, hasonlóan mély gödreit is. Tölgy, nyár, szil, gyertyán, nőtt a gödrökben és nagyon szép dús ligetek keletkeztek. A fák koronája tíz év múlva már túlért a gödrök peremén.

A hatvanas évek végén hirtelen erősen megemelkedett a talajvíz az egész belterületen. „Feljött a föld árja” - ahogy a városban mondják. A víz megjelent a gödrökben és azóta makacsul, évről-évre emelkedik.

Az Északi lucernásban a téglá égetése már csak egyetlen gyárban folyik. Nagyüzemi módon gépek ássák ki a talajt, mozdony vontatta csillesor szállítja keskeny vágányon a gyárhoz a nyersanyagot.

Ahol a termeléssel felhagytak, betört a bányagödörbe a talajvíz. Nyomában sűrű nádasok, gyékényesek jelentek meg és olyan gazdag madárvilágot vonzottak magukhoz, amilyenről húsz évvel ezelőtt még csak álmodni sem lehetett.

Sajnos, a legnagyobb gödröt szemétkerakónak jelölték ki és 1986 végére már legalább a felét betemették. Van azonban nád az új fejtésben is és azokban a kisebb, régi vágásokban is, amelyek a hajdúdorogi országút mindkét oldalán, részben már a belterülethez tartozó helyen található. (46)

Ennek az Északi lucernási kubikgödör sornak a fészkelői:

kis vöcsök	cigányréce
feketenyakú vöcsök	pocgém
vörösnyakú vöcsök	vízityúk
barátréce	szárcsa
	nádirigó

A gödör és a magas part közötti vizenyős rétsávban:

bíbic

A partfalban

parti fecske	mezei veréb
--------------	-------------

A gödröt körülvevő fasorban a bokrosban:

balkáni gerle	tövisszúró gébics
---------------	-------------------

A máglarakásokban

barázdabillegető

A téglagyári épületekben és a környező tanyákban

füsti fecske

Érdekes, hogy a Déli Lucernás vízzel elöntött gödreiben alig telepedett meg nád és itt hiányoznak a fészkelő vízimadarak. Utóbbi hely bokrosaiban viszont költ a fülemüle, ami az északi oldalon ismeretlen.

Sajnos, a magas talajvíz-állás a szép ligetekben máris óriási kárt okozott: az életerős fiatal fák százsámra száradtak ki, a lefolyás nélküli vizek felülete piszkos, az emberi környezetre is veszélyt jelent. Előbb-utóbb törmelékekkel, lebontott épületek maradványaival be fogják tölteni mindet - ez szükséges is - de ugyanakkor eltűnik érdekes madárviláguk.

A nádasok igen jelentős madár-élőhelyek. Hogy külön nem térek ki rájuk, az indokolja, hogy nádas csak a víz mellett létezhet, természetes, vagy mesterséges vízfolyásnál, vízállásban, halastónál, kubikgödörnél és ezeknek a helyeknek a jellemző madarait már felsoroltam.

Az ingatlan-nyilvántartás a külterületen 337 ha és 442 m² nádas, belterületen 5226 m² nádas mutat ki. Hangsúlyozandó, hogy ezek nem egyetlen tagban fekszenek, hanem különböző vizeknél, sok darabban. Legnagyobb a Kispródi tároló, a Vidiéri halastó, aztán a Kaján és a Cégény úti tároló nádasai.

A város belterülete.

Ez olyan élőhely, aminek jelentősége a madarak szempontjából egyre növekszik. Ahogy pusztul az erdei környezet, és teljesen átalakul a határ túlnyomó részét alkotó szántó - ahogy ott elvesztik egyes fajok az életlehetőségüket, úgy vonzza őket a város, ahol még ma is megfelelő fészkelő és táplálkozó helyet találnak maguknak.

Erdőn és mezőn élő madarak egész sora húzódik be a belterületre. Említhető a fülemüle, a barátposzáta, a feketeterítő, a széncinege, a búbospacsirta, az erdei pinty - amik mind az utolsó harminc évben lettek városi fészkelők.

Ki kell emelni, hogy az emberi építmények - nemcsak a városban, valamennyi élőhelyen - nagyon fontosak a madarak számára. Ismerünk olyan fajt - a füsti fecskét - amely sehol máshol nem rak fészket, csak emberi építményeken.

- kiemelkedő tornyok, templomok,
- többszintes épületek,
- házak, tanyák, pajták, csőszházak, istállók,
- üzemek, hidak, utak, kerítések,
- farakások, kőrakások, kazlak,
- vezetéktartó oszlopok,
- töltések, árkok

mind szolgálhatnak madarak fészkelő helyéül.

Az ingatlan-nyilvántartás adatai szerint Hajdúböszörmény város belterülete 1318 ha és 1029 m².

Ebből: szántó	33 ha	9049 m ²
gyep	1 ha	5901 m ²
kert	413 ha	4389 m ²
erdő		5476 m ²
nádas		5226 m ²
művelési ág alól kivett (épületek, utak)	868 ha	848 m ²

Ez mutatja, hogy a belterület nem csupán lakóházakból áll.

A madarak élőhelyeit osztályozva különbséget kell tenni:

a./ a történelmi városmag

b./ a külvárosok

c./ a fasorok

d./ a parkok

e./ a temetők

f./ a városszéli beépítetlen helyek:

f1./ legelőfoltok

f2./ parlagok

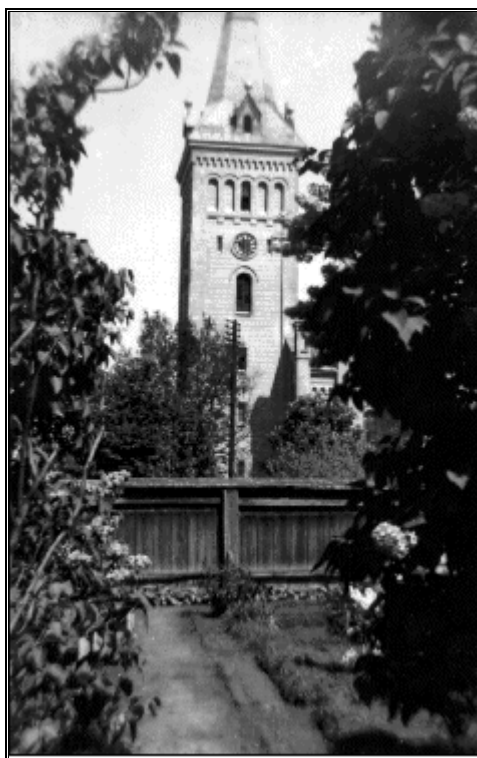
f3./ kubikgödrök

f4./ Csónakázó tó

f5./ vízelvezető árok

f6./ fásítások

f7./ szántók között.

**A VÁROS LEGRÉGEBBI ÉPÜLETE: A BOCSKAY TÉRI REFORMÁTUS TEMPLOM
(A NÉP NYELVÉN „ÓCSKA TEMPLOM”) TORNYA**

Házi rozsdafarkú és csóka fészkel rajta. Mindig itt mutatkozott a legtöbb sarlósfecské. Télen a kis sólyom és a karvaly pihenő- és tépő helynek használja. Szürke légykapók ősszel nagy számban időzgettek és vadásztak falainál. Füstí fecskéknek, molnárfecskéknek kedvelt rovarfogó helye.

a./ A történelmi városmag.

Hajdúböszörmény a körkörös településnek legszebb hazai, sőt európai példája. Még angol nyelvű, Angliában használt iskolai tankönyvben is láttam a város alaprajzát.

A tágas négyszögű főtér köré, mint a fák évgyűrűi, úgy épültek ki a kör (ellipszis) alakú utcák, mindegyik a város növekedését jelezte. (10) Évszázadokon át árok övezte a lakónegyedet, belső partján palánkkal. Ezen kívül terültek el a gazdasági udvarok, amelyeket a lakosság következetesen „kert”-nek nevezett. A kerteken túli rész a „kertalja”.

Ezt az egész - ellipszis alakú - összefüggő települést veszem - madártani szempontból - városmagnak. A lakosság többsége itten él. Az egykori árkon belül régen is kicsi telkek voltak, sűrű beépítéssel. Már az árok és a kertalja között sok tágas kert volt, de ezek többségét is mostanra felosztották, beépítették.

A házikertekben régen az orgona (*Syringa vulgaris*), a jázmin (*Jasminum fructicans*), a puszpáng (*Buxus sempervirens*), a közönséges mogyoró, a tuja (*Thuja occidentalis*), az aranyvessző (*Forsythia suspensa*), a vadgesztenye (*Aesculus hippocastaneum*) általánosan kedvelt volt, a gazdasági udvarokban sok fehér eperfa és akác állott. Gyümölcsfa azonban kevés.

Ennek a fa- és cserjeállománynak ma már csak a töredéke van meg. Veteményeskert, fóliasátor van a helyükön, sok telekre pedig többszintes házakból álló lakótelep épült.

Mégis van két madárfaj, amely kizárólag ebben a városmagban költ:

a csóka és a házi rozsdafarkú.

A csókák a templomok tornyaiban laknak, a házi rozsdafarkú pedig főleg a palával fedett emeletes házak hosszú tetőíhez vonzódik.

Alig kezdték meg a három-négyemeletes, lapostetejű házak építését, megtelepedtek és azóta is fészkelnek rajtuk a búbospacsirták.

Jellegzetes városi fészkelők még:

fehér gólya

balkáni gerle - amely a korábban őshonos és az egész városban költő vadgerlét kiszorította.

gyöngybagoly

kuvik

balkáni fakopáncs

molnárfecske

kis poszáta

házi veréb

b./ A külvárosok.

A legrégebbi a Vénkert, amely hajdan a város legelső szőlőskertje volt, a vasútvonal, az Újfehértói és Téglási utak között. A népesség szaporodása miatt, főleg ebben a században, sűrűn benépesedett. Hajdani szőlőskert mivoltát a sok gyümölcsfa és a keskeny, hosszú telkek jelzik.

Az Édenkert a vasútvonal, az Erdély utca és a Külső hadházi út között két utcát, a Botond és Pálnagy Zsigmond utcákat foglalja magában. Közvetlen szomszédja a Középkert: Budai Nagy Antal utca - Hétvezér utca - Avar utca.

Az első világháború után a tőle keletre eső legelőből többszáz házhelyet osztottak ki, tucatnyi új utca keletkezett, a Külső hadházi út és Erdély utca között. Habár történelmi fejlődésük egészen más, külsőre nagyon hasonlóak. Nagy telkek, sok gyümölcsfa, élősövények, köszméte ültetvények, kis gazdasági udvarok.

A második világháború után épült be az Erdély utca déli oldala, mégpedig nagyon szép, egészséges, tágas családi házakkal, nagy telkeken. A Déli lucernás, Zaboskert, Keleti Csordanyomás egy része került itt kiosztásra. Jó minőségű föld, ahol a kertek is dúsan termők. Sok diófa, alma körte, szilva és barackfák, szőlőlugasok ékesítik.

A vasútvonal és a régi debreceni országút között, ezeknek majdnem fél évszázaddal korábban épült fel a „Kisbősörmény” nevű külváros, egyszerűbb házakkal, de gyümölcsfákkal sűrűn betelepített kertekkel.

A második világháború utáni nagy házhelyosztás a Déli lucernásnak az új debreceni országút és az újvárosi országút közé eső szakaszán történt. 200 és 300 négyszögöles házhelyeket parcelláztak, ezek részben tovább is osztódtak és ma már az itt épült új házak száma meghaladja az ezret. Itt különösen jó volt a föld minősége, a kertek tele vannak gyümölcsfákkal és veteményesekkel.

A város északi oldalán, a Hajdúdorogi országút és a Nánási út között is épült párszáz új családi ház. A legutóbbi években a Nánási út nyugati oldalán is nyitottak új utcákat és ezeken egyre nagyobb házak épülnek. Itt a telkek kisebbek, de sok gyümölcsfa van bennük.

Bár alig néhány család lakik benne, a külvároshoz tartozik a Vénkerttel szemben, az újfehértói országút északi oldalán elhelyezkedő Nadrágoskert is. Hajdan szőlő, most már szántó és veteményes, elszórta egy-két gyümölcsfával.

Ezekben a levegősebb és fákban bővelkedő külvárosokban:

balkáni gerle	barázdabillegető
kuvik	tövisszúró gébics
füsti fecske	házi veréb
sárgarigó	mezei veréb
széncinege	zöldike
kerti rozsdafarkú (csak a 40-es évek végéig)	
barátposzáta	tengelic
kis poszáta	erdei pinty
szürke légykapó költ.	

c./ A fasorok.

A városban két védett platán (*Platanus orientalis*) fasor van: a Rákóczi és az Újvárosi utcákon. A 15-20 m magas, vastag törzsű fák százai az egész megyében páratlanok. Hasonló korú platánok vannak a Korpona utcán a piactól, az Ady téren és a Felszabadulás téren.

A Dorogi úton kettős, öreg, magyar hárs (*Tilia tomentosa*) fasor vonul végig.

88/A

AZ ÉDENKERT LONCKERÍTÉSÉNEK UTOLSÓ MARADVÁNYA
*Ilyen élősövény övezte valaha az összes szőlőskertet. Ez a kis szakasz,
az Erdély utcán, az Édenkert teljes beépítése után is megmaradt.
Ma már nincs meg. A felvétel 1976-ban készült.
A lonckerítésekben főleg a verebek szerettek zsinatolni. Sűrű
szövedékükben menedéket találtak a karvaly elől.*

**VASTAG PLATÁNOK A KÁLVIN TÉRI TEMPLOMKERT
KERÍTÉSE MELLETT.**

*A fákon balkáni gerle, balkáni fakopáncs, seregély, erdei pinty, zöldike, tengelic
fészkel, a templomkertben feketerigó, barátposzáta, kis poszáta.*

A Petőfi utcán, a Kálvin téren 40-50 éves hatalmas japán akácok (*Sophora japonica*) állanak. Többi utcáinkon általában akác, korai juhar (*Acer platanoides*) és magas Kőrös (*Fraxinus excelsior*) fákat lehet látni.

Öreg, 40 év körüli vastag rezgő nyárfák (*Populus tremula*) kettős sora húzódik végig a sportpálya előtt, a Vásár téren.

A fasorok jellemző fészkelői:

balkáni gerle	zöldike
balkáni fakopáncs	tengelic
széncinege (a 80-as évektől)	csicsörke
seregély	erdei pinty

d./ A parkok.

A város főtere: a Bocskay tér túlságosan zajos és forgalmas ahhoz, hogy sok madár éljen benne. Faállománya változatos. A hajdani templomkert fáiból megmaradt még egy 1896-ban ültetett un. jubileumi kocsányos tölgy. Egy öreg japán akác, egy vastag derekú platán, több lucfenyő (*Picea abies*), hegyi juhar (*Acer pseudoplatanus*). Újabb telepítésű hársak (*Tilia tomentosa*), gömbjuharok, tuják is vannak rajta. Bokor kevés. Főleg a koronaszinten élő madarak lakják.

A vasútállomás előtti Felszabadulás tér szép parkjait a második világháború után, a széna - fapiac helyén alakították ki. A teret átszelő út nyugati oldalán terebélyes koronájú öreg platánok, lucfenyők, nyárfák, aztán tölgyek, nyírfák (*Betula pendula*), szomorú füzek (*Salix chrysoconus*), japán akácok élnek. Élősövény övezi az emlékmű körüli részt.

A templomkertek is - lényegüket tekintve - park jellegűek. A Kálvin téri templom körül kevés, de értékes öreg fa áll: hegyi juhar, nagylevelű hárs (*Tilia platyphyllos*), kocsányos tölgy, bokrétafa. Még ötven éve tele volt tuja, jázmin és orgonabokrokkal, amelyeknek egy részét kivágták, amikor a kert felét gyermekjátszótér céljára átengedték, más részük pedig előregedett.

A görög katolikus templom kertje kicsi, néhány nagy fa van benne: kocsányos tölgy, juhar, japán akác, de az egykori sűrű bokrosokat itt is kivágták.

Az Ady téren, az emlékmű körül, tujákból, lucfenyőkből, platánokból álló kis park van.

Szép fás terület a „Fürdőkert” is, a Nagy István utca és Vásár tér között. Egy régi temető maradványa. Sok terebélyes, öreg ostorfa (*Celtis australis*), juhar, vadgesztenye, akác van benne, bokor alig. Úttörő tábornak használják. Az itteni magas akácok hegyében alszik a városnak szinte valamennyi balkáni gerléje.

A Désány utcán az Óvónőképző Intézet kertjébe is sok szép fát ültettek el. Jól is gondozzák. Ezek azonban csak egy évtized múlva lesznek igazi madárszállások.

Igen nagy kert tartozik a diákotthonhoz is, főleg akácokkal és gyümölcsfákkal.

Bár kicsi, de értékes kertje van a Kálvin téri új iskolának, amelyet a templomkerttől csak egy utca választ el és azzal egységet alkot.

Ezeknek a parkszerű városrészeknek jellemző fészkelői:

vadgerle (1944 előtt)	seregély
balkáni gerle	házi veréb
balkáni fakopáncs	mezei veréb
sárgarigó	zöldike
csóka (a templomtornyokon)	tengelic
feketerigó	csicsörke
házi rozsdafarkú (a parkok magas épületein)	
barátposzáta	erdei pinty
kis poszáta	

Átvonulási időszakban, az a./-d./ alatti élőhelyeken előfordul: a

vörösbecs	szürke légykapó
kerti geze	kormos légykapó
fitisz füzike	örvös légykapó
csilp-csalp füzike	erdei pityer
sisegő füzike	sárgafejű királyka

Télen pedig mindig ezeken a helyeken van a legtöbb:

fenyőrigó és csonttollú

Telenként rendszeresen látható még a

karvaly	vetési varjú
kis sólyom	széncinege
zöldküllő	kék cinege
kis fakopáncs	ökörsem
meggyvágó	csíz
süvöltő	fenyőpinty
citromsármány.	

92/A

A FÜRDŐKERT KELETI SZÉLE.

*A Fürdőkert magas akácfáin alszik télen a városnak szinte valamennyi balkáni gerléje.
Télen fenyőrigó, süvöltő járja.*

e./ A temetők.

A temetőket egészen 1970-ig a helyi egyházközségek tartották fent. A legnagyobb lélekszámú református gyülekezet kettőt, a Keleti és a Nyugati temetőt. Előbbi a Középkert és Vénkert között, utóbbi a 35-ös műúttól nyugatra, a Csordalegelőig terjed. Területük egyenként meghaladja a 30 hektárt.

A görög katolikusoknak egy kicsi, alig 1 hektárnyi temetőjük volt a Külső hadházi út végén és egy nagyobb, 6 hektárnyi a Polgári út utolsó házaitól nyugatra. Ehhez csatlakozott a kicsi, félhektárnyi római katolikus temető.

Megfigyeléseim kezdetén ezekben a temetőkben rengeteg fa volt, majdnem csupa akác, mert azt a szokást gyakorolták, hogy a régi, lezárt parcellákat befásították. Magukon a sírokon igen sok puszpáng, jázmin, orgona, régi táblákban vadrózsa; a sírok között vadgesztenye, szomorúfüz, lucfenyő, tuja, bodza nőtt és az elhagyott részeken valóságos sűrűségek keletkeztek. Főleg a Keleti temető nagyon sok madárnak nyújtott vonuláskor pihenő és táplálkozó helyet, a szaporodási időszakban pedig fészkelésre alkalmas helyeket is. 1932-1944 között 75 faj előfordulását állapítottam meg itten, amelyek közül 20 fészkelte. (52) Ilyen kis területen és

hozzá bent, a városban, ez igen magas szám. Május és október hónapok első felében igen gyakran láttam egy nap alatt 21 madárfajt a temetőben.

A Nyugati temető és a tőle csak a 35-ös főközlekedési úttal elválasztott két katolikus temető hasonló növényzetű volt, madarakban valamivel szegényebb.

A temetők jellegzetes fészkelő fajai voltak:

vörös vércse	barázdabillegető
örvösgalamb	tövisszúró gébics
vadgerle	zöldike
sárgarigó	tengelic
szarka	erdei pinty
mezei poszáta	kis poszáta

Vonulási időszakban pedig:

lappantyú	karvalyposzáta
búbosbanka	fitisz füzike
szalakóta	csilp-csalp füzike
énekes rigó (igen sok)	sisegő füzike
fekete rigó	kormos légykapó
fülemüle	erdei szürkebegy
vörösbegy	erdei pityer
nádirigó	seregély

kerti geze fordult meg a temetőkben.

Tél folyamán:

karvaly	ökörzem
kis sólyom	fenyőrigó
búbos pacsirta	sárgafejű királyka
vetési varjú	meggyvágó
széncinege	kenderike
kékcinege	fenyőpinty
barátcinege	citromsármány.

1970-ben a nyugati temetőt köztemetővé nyilvánították, a többi temetőket lezárták. Ez a többiek gyors elsovadását jelentette. Legelőször a fákat vágták ki, a parcellákat megtisztították a bokroktól. Zöldségtermesztésre fogták a földet. A Keleti temetőnek már csak egy kis töredéke mutatja az ötven év előtti állapotát, a köztemetőben már csak az emléke van. A növényzet rohamos elfogyásával eltűnt a gazdag madárvilág is. Csak annyi nyereség van a múlttal szemben, hogy a feketerigó rendes fészkelővé vált.

f./ A városszéli beépítetlen helyek.

Ezek igen különbözőek.

f1./ Legelőfoltok.

A hajdani rövidfűvű csürhelegelő és libalegelő maradványai főleg a Muraköz téren, Uzsok téren, Bánság téren, Vásár téren tengődnek. Ma már csak kevés libát és egyéb baromfit, alkalmanként kisebb juhnyájakat hajtanak ki rájuk.

f2./ Parlagok.

Füves, többnyire roncsolt felületű, semmire nem használható helyek. A Keleti temető és a vasútvonal között, a temető és az ipari üzemek között, a 35-ös útnak a Debrecen és Balmazújvárosi országutak közötti szakasza mellett és a Külső Fehértói út mellékén vannak ilyen helyek, legtöbb a sintérház körül, a Muraköz téren.

f3./ Kubikgödrök

Ezekkel már az előző fejezet D./ pontjában foglalkoztam. Az ott említett talajvizes gödrökön kívül vannak száraz gödrök is: a Kinizsi tér déli oldalán, a Külső szoboszlói út mindkét oldalán és a 35-ös műút mellett is.

96/A

KELETI TEMETŐ.

*Még sok megvan a régi fejfákból, de maga a temető pusztul.
Ötven éve még 75 madárfaj fordult elő benne, ezekből 20 fészkel.
Ma csak töredékük él itt.*

*A GÖRÖG KATOLIKUS TEMETŐ BEJÁRATA.
Forgalmas országutak határolják a kis temetőt. Bokrosaiban
mezei poszáta, tövisszűrő gébics, akácfaín balkáni gerle,
szarka, sárgarigó fészkel ma is.*

Az f1-f3 alatti helyeken kevés madár él:

búbospacsirta
hantmadár
barázdabillegető alkalmanként fészkel.

Nagyobb a jelentőségük télen, amikor a rajtuk termő gyomnövények magvaira

mezei veréb	kenderike
zöldike	fenyőpinty
tengelic	citromsármány

csíz jár, többnyire vegyes csapatokban.

f4./ A csónakázó tó.

Újkeletű. A városi strandfürdő az Uzsok téren, maga is egy régi vályogvető gödörben van benne. A tőle északra és nyugatra eső gödröket a hetvenes évek elején mintaszerűen helyreállították. A függőleges partokat földgyalukkal rézsutosra lenyesték, a gödör hepehupás talaját egyenesre elsimították, befűvesítették, fákkal, bokrokkal beültették. Húsz év múlva szép park lesz ezen a helyen. A gödör legnyugatibb részén pedig egy ellipszis alakú csónakázó tavat alakítottak ki, közepén párszáz négyzetméteres szigettel, ahová erős fahíd vezet át. A tavat a fürdő elhasznált vize táplálja, de most már talajvíz is van benne. Ahol a fürdő meleg vize belefolyik, enyhe teleken be sem fagy. Itt már száz m²-nyi nádas alakult ki, amiben nádirigó költ, sőt télen nádisármány is van benne. Ennél a tónál figyeltem meg egy igazi madárritkáságot, az országban alig néhányszor előfordult pacsirtafélét: a kalandrát.

f5./ A vízlevezető árok.

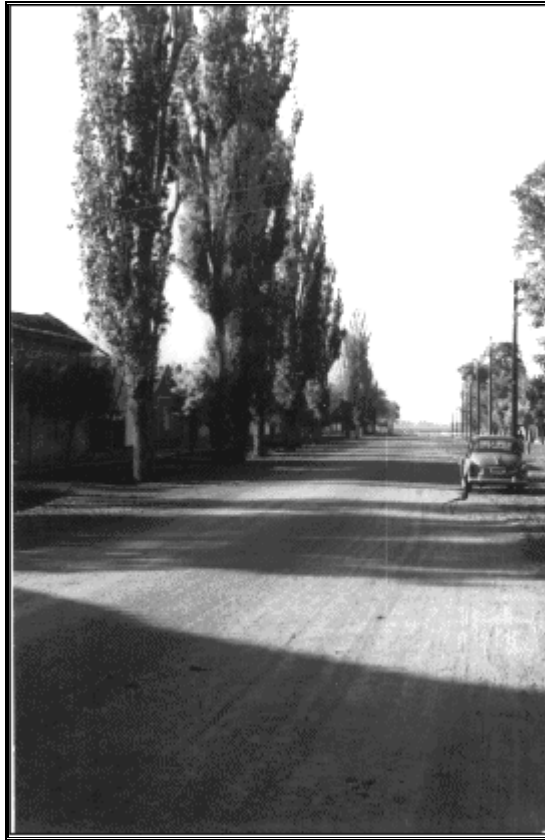
Hajdúböszörmény belterülete délről észak felé és keletről nyugatra lejt, utóbbi irányban nagyobb a szintkülönbség. A lezúduló esővizek délről a Debreceni utcán jöttek be a központba és keveredtek a Rákóczi utca felől lerohanó vizekkel, majd a Korpona utcán át érték el az Ady teret, ahová a Hadházi és Téglási utcák felől is áramlott a víz. Innen a Petőfi, Madách, Bethlen utcákon keresztül jutottak a „Folyóköz”-re a mai Arad utcába.

A nagy záporok és a hóolvadás után keletkezett vizek elvezetésére épült ki már a század elején a terméskövekkel kirakott, szögletes átmetszetű, felül nyitott, 120 cm mély és 2 m széles árok. Kiinduló pontja a Madách utca torkolatában, az Ady térnél van, majd a Szabadhadjú, Bethlen utcán és Arad utcán halad végig. Az Arad utca végén egy \sqcap alakú hullámtörőn átbukva szakad le a víz az elvezető árokba. Ez a kis vízesés: a „Zúgó”, ahol nagy esőzések után, vagy nagy hóolvadáskor az árkot méter magasan megtöltő víz félelmetes harsogással zuhant alá és fehér tajtékot vert az árokban.

Az ároknak a torkolati szakasza, a zúgónál valóságos folyómeder volt, két meredek partja a fenéktől számítva kb. 7 m magas és a két töltéskorona közötti távolság kitett 16 m-t. Majd - a talaj természetes mélyedéseit követve, a Muraköz téren a házak előtt halad később elkanyarodik a sintérház felé és mintegy másfél kilométeres folyás után, eléri a 35. Sz. műutat. Itt - átbújva a híd alatt - a Csordalegelőn keresztül a Gát érbe viszi a vizeket.

A Polgári útnál azonban már csak 1 m mély és 2 m széles a levezető árok.

Ennek a vízfolyásnak a városi szakaszán néhol kisebb nádasok vannak, amiket a nádirigó már felfedezett magának. Partján - vonulási időszakban - olyan ritkaság is leszáll táplálkozni, mint a hegyi billegető. A Polgári út legutolsó háza előtt fészkelő fehér gólya párnak, a közeli házaknál költő füst- és molnárfecskéknek táplálkozási helye. Kedvelik a seregélyek, költési időszak után hónapokig tanyáznak a partja menti parlagokon. Kis vizenyős rétek is vannak mellette, ahol alkalmilag a bíbic is fészkel (belterülethez tartozó részén!) Búbospacsirta is költ a töltésén. A sintérház bojtortorjainak hegyében gyakran ott leselkedik a tövisszűrő gébics. Barázdabillegető, búbos banka, is látható a szomszédos, roncsolt felszínű terepen. Nyár végén olykor dankasirályok is követik a folyását.

*AZ ARAD UTCA, A JEGENYESOR UTOLSÓ FÁIVAL, 1964-BEN.
A város csapadékvizeit levezető árok partján végig jegenyenyárfák
álltak: több száz. Sajnos, ezekből egy sem maradt. Néhánya kiszáradt,
a többit kivágták.*

f6./ A fásítások.

A parlagokat fásítással igyekeznek hasznosítani. Elsősorban rezgő nyárfát ültetnek. Szép öreg nyárfaerdők voltak: a Varjasban, a fürdő mögött, a 35-ös út keresztezésénél. Ezeket a 60-as években sorra kitermelték. Megvannak még a 35-ös út déli lucernási szakaszának öreg nyárfái. Ugyanitt tölgycsemetékből álló pár hektáros fásítás zöldell. A köztemető északnyugati sarkánál mintegy húsz éves, két hektáros tölgyes van.

A köztemető bejáratánál, a hetvenes évek derekán platán, juhar, nyár és fűzfából álló kis ligetet ültettek, amely mostanra gyönyörűen megnőtt és valóságos kis erdőt alkot.

Tölgytelepítés van a Temető tér északi szélén, egy hajdani kacsaúsztató helyén is. A fák itt még csak hüvelykujnyi vastagságúak.

A fürdőtől északra, az egykori vályogvető gödör peremén hasonló, tölgy-szil és ezüsthéz alkot egy erdősávot, amely a legutóbbi építkezések miatti rendezésnél, a belterülethez csatolódott.

Ezekben a facsoportokban

balkáni gerle
feketerigó
fülemüle

barátposzáta
töviszúró gébics

költését állapítottam meg ez idáig, a köztemető sarkánál lévő idősebb tölgyesben énekes rigóét is.

f7./ A szántók.

Kisebb szántóföldek is vannak a belterületen, elsősorban a „Kullogó”, az újfehértói országút, vasútvonal, mezőgazdasági gépészképző iskola közti részen, aztán az országút, a vasútvonal és a Vénkert közötti széles sávon. Az Északi lucernásban, a Téglagyár utcában, a Déli lucernásban a Losonczy utca déli oldalán, valamint a létesítendő közintézménynek fenntartott helyeken is vannak szántók. Ezeken fák, épületek nincsenek, egyedül búbospacsirta fészkel rajtuk és a szarkáknak, dolmányos varjaknak táplálkozó helyei. Télen sok rajtuk a vetési varjú.

A városnak igen változatos belterületén sokféle állat is él.

A gerincesek közül a görényt, menyétet, és nyestet kell említeni. Utóbbi a legforgalmasabb utcák házainak padlásán is megtelepszik. Így a Petőfi u. 23. sz. házunk padlásán évtizedeken át tartózkodtak nyestek.

Esővízcsatornákkal ellátott utcáknak kellemetlen lakója a vándorpatkány (*Rattus norvegicus*), míg a városnak szinte valamennyi melléképületében a házi (gözü) egér (*Mus musculus spicilegus*).

Keleti sün a gazosabb kertekben, vakondok főleg a temetőben, szürke hosszúfülű denevér (*Plecotus austriacus*) a tornyokban él.

A havas, hideg telek rendszeresen beszorítják a temetőbe a mezei nyulat, de ritkán még az őzeket is. 1966. I. 19-én a Keleti, 1974. II. 02-án és 1978. III. 05-én a nyugati temetőben talákoztam őzekkel.

A hullóket a fűrgő gyík (*Lacerta agilis*) képviseli, elég sok van a temetőben.

A kétéltűek közül a zöld varangy (*Bufo viridis*) még a központ kertjeiben is gyakori. A levelibéka a temetőben fordul elő.

A pókok közül a koronás keresztes pók (*Araneus diadematus*), a zöld keresztes pók (*Araneus cucurbitinus*) szinte valamennyi kertben ott szövi hálóját.

Legyek vannak bőven, elsősorban házi légy (*Musca domestica*), kék dongólégy (*Calliphora vicina*), zöld döglégy (*Lucilia caesar*), közönséges húslégy (*Sarcophaga collaris*).

A lepkékből említhető az atalanta lepke (*Vanessa atalanta*), a répalepke (*Pieris rapae*), a nappali pávaszem (*Inachis io*). Ötven éve még igen gyakori volt a fecskefarkú lepke (*Papilio machaon*), ma már alig látható. Ugyanígy megritkult a zúgólepke (*Macroglossa stellatarum*).

Kecskearázs (*Paravespula vulgaris*) sok helyen épít fészket a városban. Gyakori a kék fadongó (*Xylocopa violacea*), a földi poszméh (*Bombus terrestris*) ritkábban tűnik fel. Csak a nyolcvanas években figyeltem meg, ismételtén lopóarázsot (*Sceliphron destillatorium*).

Rovarok tömegesen élnek. Jellemző faj a zöld repülőszöcske (*Phaneroptera falcata*), a fekete tücsök (*Acheta deserta*), a lőtücsök (*Gryllotalpa gryllotalpa*); a bogarak közül a májusi cserebogár (*Melolontha melolontha*), a kőrishogár (*Lytta vesicatoria*), a lovagló bodobács (*Lygaeus saxatilis*), közönséges lágybogár (*Cantharis fusca*), a hétpettyes katicabogár, (*Coccinella septempunctata*), a közönséges fülbemászó (*Forficula suriculata*). A gyakori aca (*Aeschna affinis*), néha az óriás szitakötő is felkeresi a telkeket.

Kellemetlenül sok a kerti meztelencsiga (*Agriolimax agrestis*). A barnacsíkos héjú pannon csiga (*Cepaea vindobonensis*) általánosan ismert.

A gyűrűsférgék közül a közönséges földigiliszta (*Lumbricus terrestris*) tömegesen él a város egész területén.

A temetők jellegzetes növényei között legkedvesebb az illatos ibolya (*Viola odorata*), amely a napos helyeken ezerszámra él. A Keleti temetőben a régi sírokon rengeteg télizöld meténg (*Vinca minor*) kékllett. Fákra-sírokra egyaránt felfutott a borostyán (*Hedera helix*). Ha a fejfá kikorhadt alóla, önálló bokorként állt meg a maga lábán.

Salátaboglárka, tyúktaréj, piros árvacsalán közönséges a városban is. A parlagokon apróbojtorján, útszéli bogáncs, fehér libatop (*Chenopodium album*) ma is bőven van. Csak az utolsó évtizedben jelent meg a héjakút. Van beléndek (*Hyoscyamus niger*), mérges maszlag, szöszös ökörfarkkóró, koldustetű, katángkóró, füstike, magyar kutyatej, szappanfű (*Saponaria officinalis*), fehér mécsvirág (*Melandrium album*), mezei aszat (*Cirsium arvense*), pongyola pitypang.

Régi deszkakerítéseken virít a sárga zuzmó (*Xanthoria parietina*).

104/A

*FÁVÁ NŐTT BOROSTYÁN A KELETI TEMETŐBEN.
Fejfára kúszott fel és amikor az kikorhadt alóla, állva maradt,
terebélyes koronát növesztett.*

II.

RENDSZERTANI RÉSZ.

BÚVÁRALAKÚAK

1. Sarki búvár

Gavia arctica L.

Ritka őszi, tavaszi vendég.

Az 1930-as évek végén lóttak egyet a pródi legelőn. (33)

1936 tavaszán fogtak egyet a városban. A búvárokkal megesik, hogy a holdfényben csillogó templomtetőt víznek nézik, leszállnak rá, és akkor lecsúsznak a földre. A talajról nem tudnak felszállani. Ezt a fogott példányt magam is láttam. Megfigyelő útjaimon azonban - a hajdúböszörményi határban nem került elém.

2. Kis vöcsök

Podiceps ruficollis Pall.

Fészkelő faj, de csak a halastavak és egyéb vizek megsaporodásával jelent meg. 1966. 10. 09-én láttam határunkon legelőszőr, a Keleti-főcsatornát a Nagypródnál átívelő híd mellett, sűrű növényzetű talajvízálláson.

1970-ben már fészkel K. IV-es fürtesatorna melletti kis halastavon, 1974-ben a Kaján tónál, 1975-től évente a Vidiéri halastavon, ahol 07. 27-én fiókáit vezette.

1979 óta tapasztaltuk évenkénti fészkelését a városi téglagyár talajvízzel ellepett gödreiben.

1985-ben a Cégény út melletti kis víztárolón is költött.

A felsorolt helyeken a fészkelő párok száma összesen 10 lehet.

Legkorábbi tavaszi mutatkozása 03. 28., legkésőbbi őszi: 10. 11.

3. Feketenyakú vöcsök

Podiceps nigricollis Ch. L. Brehm.

Fészkelő faj. Kövér Balázs 1942. 06. 14-én megfigyelte a pródi legelőn, a Kajánnál, én ugyanitt 1952, 1958 és 1962 áprilisában. Költéséről csak 1969. 06. 29-én szereztem biztos tudomást, amikor a kispródi víztárolón öreg madarak nagy fiókákat vezették.

1974-től fészkel a Vidiéri halastónál. 1978 nyarán a Kajánnál találtam. 1979 óta minden évben költ a téglagyári gödrökben, néha évente 4 pár is. Teljes fészkelőállománya a felsorolt helyeken kb. 12 pár.

Legkorábban 03. 28-án észleltem, utolsó őszi adata: 09. 18.

4. Búbos vöcsök

Podiceps cristatus L.

Fészkelő faj, de ő is csak a halastavak gyarapodása után jelent meg. Én 1963. 07. 28-án figyeltem meg először a pródi K.IV-es halastavon. Korábban még átvonulóban sem találkoztam vele. A pródi Kaján tóban - mióta nem engedik kiszáradni a vizét - 1968-tól kezdve fészkel. 1971 óta a kispródi víztárolón

elszaporodott, 08. 07-én 80 példányt olvastam meg itt, jó részük azévi fiatal volt. Későbbi években azonban 8-10-nél többet nem találtam itten.

1974 óta a Vidiéri halastavon is költ, jelenleg itt van a legerősebb állománya. 1974. 07. 07-én 33 öreg madár úszkált a tó vizén, 1975. 07. 27-én 30, 1976. 05. 30-án 21, 1978. 07. 16-án 23. Nyár végén sok idei fiókáját látni.

Az említett helyeken mintegy 25 pár költ.

Első tavaszi adatom 03. 29, utolsó őszi: 12. 01.

1980. 01. 18-án egy áttelelő példányt fogtak a II. Kongresszus Mgtasz. Városszéli kertészetében, ahol az üvegház tetejére szállt le tévedésből a madár.

5. Vörösnyakú vöcsök

Podiceps griseigena Bodd.

Fészkelő faj, de igen ritka. Csak az utolsó évtizedben találkozunk vele. 1974. 05. 12-én a Vidiéri halastónál láttam az elsőt.

1981. 04. 25-én a téglagyári gödörben, majd egy párat 05. 31-én Pródon, a Kaján tóban.

1984. 07. 08-án három különböző téglagyári gödörben 1-1 öreget és az egyikkel két azévi fiókát figyeltünk meg Nagy Imrével. Szerinte 1981 óta évente költ itt.

1985. 05. 31-én és 06. 20-án megállapítottuk előfordulását a Hajdúböszörmény-Vid településtől keletre fekvő, a Cégény út melletti, növényzettel erősen benőtt kis víztárolón is.

Fészkelő állománya az egész határban kb. 7 pár.

GÖDÉNYALAKÚAK

6. Rózsás gödény

Pelecanus onocrotalus L.

Igen ritka vendég. A kispródi víztároló elárasztásának évében, 1969. június 29-én figyeltem meg itt egy fiót, majd 1979. május 16-án 2 öreget.

7. Kárókatona

Phalacrocorax carbo L.

Két adatom van róla. 1984. 09. 08-án 3 példány tartózkodott a vidiéri halastavon, 1986. 07. 05-én pedig 3 a kispródi víztárolón.

A kiskörei duzzasztómű megépítése előtt rendkívül ritkán jelent meg megyénkben ez a faj, azóta azonban a nagy halastavakon rendszeresen mutatkozik. Nálunk is várható nagyobb számú, újabb előfordulása.

GÓLYAALAKÚAK

8. Szürke gém

Ardea cinerea L.

Fészkeléséről még nem sikerült meggyőződnöm, habár a kispródi víztároló megépítése (1969) óta, tavasztól őszig mindig lehet ott látni. Korábban alkalmi átvonuló volt, főleg júniustól szeptemberig kereste fel néhány példányban a Pród és a Rét vizenyős helyeit. Ritkán áprilisban, május elején is megjelent, olykor a belterület felett is átszállt. 1973 óta vannak folyamatos mutatkozásáról feljegyzéseim.

1954. 08. 15-én 12, 1963. 07. 28-án 33 tartózkodott a nagypródi legelőn. 1969. 06. 07-én a kispródi tárolón 60, 1970. 05. 16-án 57, 1971. 06. 06-án 60, 10. 10-én 50 gyúlt össze, míg a Vidiéri halastónál 1974. 09. 07-én láttam a legtöbbet: 18-at.

Legkorábbi tavaszi adatom 1974. 03. 17, legkésőbbi őszi: 1984. 10. 19.

9. Vörös gém

Ardea purpurea L.

Sokkal ritkább az előző fajnál, mégis biztosra vehető néhány pár fészkelése a kispródi tárolón. Itt 1969. 06. 07-én, egyesével 5 példány, 1970. 05. 16-án 6 példány, 1972. 06. 04-én 2 pd. 1973. 05. 26-án 2 pd. 1974.05.12-én 2 pd., 1979.06.16-án 2+1+2+2+ 2 kergetőző, 1984.05.15-én 9 pd. Mutatkozott. Ez utóbbi a legmagasabb egyedszám, ami egy nap alatt elém került.

Városunk határában legelőször csak 1960. 05. 15-én láttam a Kispródon, legelőn. Kétségtelen, hogy a szomszédos balmazújvárosi, Virágoskúti halastó megépítése vonzotta ide ezt a fajt.

Csak kivételesen fordul meg másutt 1-2 példány, így a Pródi legelőn, a Vidiéri halastavon.

Legkorábbi tavaszi adatom róla 04. 19. legkésőbbi őszi: 09. 17.

10. Üstökögém

Ardeola ralloides Scop.

A kispródi tároló megépítése óta ritkán felkeresi határunkat, inkább az év második felében. Olykor évekre kimarad.

1969. 06. 07-én láttam az elsőt a kispródi tárolónál, 1971. 09. 05-én kettőt, 1977. 08. 20-án ötöt, ugyanitt. A Vidiéri halastónál 1974. 06. 08-án jelent meg az első, 1975. 07. 27-én pedig 6 példány. Végül, 1981. 08. 22-én a város északi szélén, a téglagyári gödörnél észleltünk egyet.

Ennyi az összes hajdúböszörményi adatom - 54 év alatt - erről a szép fehér madárról.

11. Nagy kócsag

Egretta alba L.

A nagy halastavak megépítése előtt elképzelni sem lehetett, hogy ez a faj határunkon előforduljon.

Most már néha - a közvetlen szomszédságban is - meglepő nagy számban tűnik fel. A balmazújvárosi Virágoskúti halastavon 1983. 11. 13-án 83 példányt figyeltünk meg (51). Hajdúdorog alatt, egy időszakos vízálláson 1981. 07. 23-án 13-at. (50).

Nálunk 1974. 03. 17-én a Vidiéri halastavon észleltem a legelsőt. 1984. 05. 15-én és 10. 19-én a Kispródi tárolón 2-2 tartózkodott. 1984. 07. 08-án a város északi szélén levő, a belterülethez tartozó kubikgödörből rebbentettünk fel egyet.

A Kispródi víztárolónak Balmazújvároshoz tartozó déli oldalán Dr. Kovács Gábor, 1976 és 1977-ben fészkelve találta (17) és így könnyen meglehet, hogy ez az ötven éve még kipusztulástól féltett gyönyörű hófehér madár városunk hatásában is költeni fog.

12. Kis kócsag

Egretta garzetta L.

Ritka átvonuló, főleg nyár derekától ősziig.

A nagy halastavak megépítése előtti időből csak egyetlen előfordulásáról tudok. Kövér Balázs észlelt 1942. 06. 14-én 3-at, a pródi legelőn. Akkor rengeteg víz volt ottan is, a szomszéd Réten is.

1963-ban egy 10-es csapata tartózkodott a pródi legelőn, ezeket 07. 28-án is, 08. 03-án is megfigyeltem. 08. 07-én este, a város belterülete fölött szállt el alacsonyan 8, Ny-K-i irányban.

1966 és 1969 őszen a Pródon 1+2, 1971-ben a kispródi tárolón 06. 06-án 1, 07. 11-én 20, 07. 25-én 15, 08. 01-én 11 mutatkozott.

1972-ben már csak 1, 1974-ben is, 1975-ben is csak 1-1. 1977. 08. 20-án 6 a tárolón, 1981. 08. 22-én a városszéli téglagyári gödör felett is átszállott 1. 1986. 07. 17-én a Cégény úti tárolótól északkeletre, nagyobb vízállásnál láttunk egyet.

Legkorábbi tavaszi adatom: 04. 23., legkésőbbi őszi: 09. 24.

13. Bakcsó

Nycticorax nycticorax L.

Nyári kóborló, fészkelését nem tudtam megállapítani. Általában júliusban lehet vele találkozni, a nagy legelőkön, Pródon, Bagotán a vizek közelében, a Keleti Főcsatornánál, a Vidiéri tavon és a kispródi tárolón.

Magányos példányok elvéve, de néha több évre kimaradva, májusban is átvonulnak. 1972-ben a pródi, 1974-ben a vidiéri tónál június hóban is észleltem. Augusztusban és szeptemberben már csak nagyon ritkán mutatkozik határunkon. Ismételten megfigyeltük az Északi lucernási, talajvízes bányagödörökben.

Legkorábbi tavaszi adatom 05. 03, legkésőbbi őszi 09. 24.

14. Pocgém.

Ixobrychus minutus L.

Fészkelő faj, de nincs belőle sok. A Keleti Főcsatorna megépítése előtt soha nem láttam határunkon. 1954-ből való legelső adatom, de csak 1963 óta mondhatom rendszeresen költő madárnak. A vidiéri halastónál 5-6 pár költ. Fészkel legalább egy pár a város északi szélén, a talajvízzel elárasztott régi

téglagyári gödör nádasában is. Itt 1979-ben 2 azévi nagy fiókáját találtuk, de azóta is minden évben van. A Keleti Főcsatorna nádszegélyében is fészkel.

15. Bölömbika

Botaurus stellaris L.

Fészkel több helyen határunkon, de ritka faj. Ezt szemlélteti, hogy 34 év alatt, 1950-től 1984-ig mindössze hét esztendőben láttam.

Fészkel a Pródi legelőn, a Kaján tóban 1 pár, 1979-ben a Pródon a Kerekreéten is költött. 1984-ben 4 pár fészkel a kispródi tároló nádasában. A Brassó ér középső folyásánál, nagyobb nádasban is találtam, fészkelési időben. 1985-ben 2 pár, 1986-ban 1 pár fészkelését a Cégény út melletti kis víztárolón is megállapítottuk.

Legkorábbi tavaszi adatom: 02. 24., utolsó nyári: 06. 27.

16. Fehér gólya

Ciconia ciconia L.

Népünknek ez a kedves madara fészkelő, de soha nem volt túl gyakori. A város belterületén, évtizedeken át csak három fészke volt, az Uzsok téren, régi, boltozott kémény tetején, az Újfehértói úton és a Szabadság utcán a zugban, öreg nádtetős házakon. 1950-ben azonban csak a Szabadság utcán költött. Voltak évek, így 1953-ban és 1962-ben, amikor egyáltalán nem fészkel a belterületen. 1963-ban a Szilágyi Erzsébet körúton, szintén régi nádas házon rakott fészket, de onnan már egy év múlva elmaradt. 1964-ben a Polgári út végén háztetőre rakott új fészket, pár évvel később rézsút szembe, egy kétágú beton villanyvezeték-tartó oszlop tetejére költözött át és ez a fészke jelenleg is megvan.

A Bajcsy Zsilinszky u. 3 sz. ház elé, kétágú beton vezetéktartó oszlopra 1978-ban rakott egy pár fészket és hét éven átköltött benne. 1985-ben azonban ez a fészek üresen maradt és így 1985-ben, de 1986-ban is, a város belterületén csak egyetlen pár költött a Polgári úton.

A határban kint mindenfelé voltak fészkei, ahol táplálkozásra alkalmas vizenyősöket, rétségeket talált. Elsősorban a nagypródi és réti tanyavilágban. A Brassó ér középső folyásánál 1939-ben 8 fészkeről tudunk, ezekből mára egy sem maradt. Több fészke volt a határ észak-keleti részén, tanyákon, ahol a közelben sok kis vizenyős volt. A gazdálkodás átalakulásával, a tanyák megszűnésével innen is eltűnt, olyannyira, hogy a városmagtól keletre az utolsó 25 évben még átvonuló, vagy táplálékot kereső gólyát sem láttam.

A Keleti Főcsatorna megépítésével és a halastavak, öntözött területek elterjedésével a gólya életlehetőségei is javultak. A Főcsatornától nyugatra, a hajdani Tisza ártéren igen sok tanya megmaradt. A fehér gólyának pedig az is életfeltétele, hogy emberi lakásnál, vagy annak közelében rakhasson fészket.

Jelenleg költ Pród tanyaközpontban és a közeli, Mezőparti gazdaságban, kétágú vezetéktartó oszlopon. A pródi és perzsétei legelőn nem használt gémeskút ágasán. Pród központban akácán is, a Keleti Főcsatorna és a balmazújvárosi út között tanyán, akácán, a balmazújvárosi úttól keletre, a Vörös Csillag Mgtsz. sertéstelepénél villanyfa tetején, a bakóháti állami gazdaságban kétágú vezetéktartó oszlopon, a kispródi tároló mellett tanyaépületen, a kispródi útfélen tanyakertben, egy letört nyárfa csonkján. 1977-ben préselt szalmakockákban rakott kazalon is költött a Kispródon.

1985-ben mindössze 10 fészekről tudtam. A réti tanyavilágban is lehet még néhány fészke, így összesen kb. 15 párta tehető az egész költőállománya.

Időnként ennél sokkal több összegyűl. 1955. 07. 17-én a pródi legelőn 70-es csapatát olvastam, tagjai az erősen felszaporodott szöcskéket szedegették. 1963. 07. 28-án ugyanott 64 példány tartózkodott.

Amikor elárasztották a kispródi tárolót, akkor is sok gólya összeverődött, nyilván az emelkedő víz elől menekülő rovarokra és apró rágsálókra vadásztak. 1969. 06. 07-én a vízből kiálló kis magaslatokon és a ki nem szállított hodályok tetején 55 leselkedett.

Vonuláskor még nagyobb számban mutatkozhat. 1936. Augusztus 24-én a város felett, 30 méter széles és 2000 méter hosszú serege vonult igen magasan Dél felé, számukat 10. 000-re becsültem.

1946. augusztus 09-én 300 példány keringett a városközpont felett.

A negyvenes években 20-25-ös átvonuló csapatait szinte minden esztendőben láttuk.

Tavaszi érkezése sok év átlagában számítva 03. 27-e, az őszi távozása 08. 22. Legkorábban 03. 14-én észleltem, legkésőbb 09. 01-én és 09. 06-án. Ezek gyengén fejlett fiatalok voltak. Egy évben 11. 01-én is találkoztam eggyel, ez bizonyosan beteg, sérült, hosszabb repülésre képtelen madár volt.

17. Fekete gólya

Ciconia nigra L.

Ritka átvonuló, elsősorban ősszel. Amíg a halastavak a határ nyugati részén meg nem épültek, csak egyetlen egy példányt láttam: 1940. 09. 09-én és 13-án, a Vidiföldön, időszakos kis vízállásnál.

1964. 06. 07-én a Bagotán 1-et, 1965. 09. 15-én a város felett 5-öt, 09. 19-én pedig a kispródi csatornahíd felett 4-et.

1969. 08. 30-án a Vidiéri halastónál tartózkodott egy. 1973. 08. 26-án a pródi legelőn 1, 10. 06-án a kispródi tárolón 3. Ezután háromszor tavasszal találkoztam vele. 1974. 05. 12-én és 1976. 05. 30-án a Vidiéri halastónál 1-1-et, 1983. 03. 17-én pedig a 35-ös főút és a balmazújvárosi út kereszteződésétől északkeletre 1-et figyeltem meg. Utóbbi kétségtelenül vándorútjáról érkező, nagyon fáradt és nagyon éhes madár volt, a forgalmas országúttól alig 40 méterre próbált kis vizenyősben táplálékot keresni magának. Pedig különben a fekete gólya nemcsak egyik legszebb, hanem legóvatosabb madarunk is, messziről elkerüli az embert.

1985. 10. 13-án a Kispródi tárolón mutatkozott 3.

18. Kanalasgém

Platalea leucorodia L.

A halastavak és a víztároló megépítése előtti időből egyetlen adatunk van: 1942. 06. 21-én a pródi legelőn figyeltem meg hármat Bársony György és Kövér Balázs. Akkor rengeteg víz volt a Pródon.

A következőt ugyanitt láttam, de 21 évvel később: 1963. 07. 28-án. 1969-ben árasztották el a kispródi tárolót és akkor ott, 06. 07-én 17-et észleltem, 06. 29-én 4-et. 1971-ben 06. 06-án 3-at, 07. 11-én 31-et, 07. 25-én 8-at és 08. 01-én 65-öt. Ez a sok madár a légvonalban kb. 20 km-re eső Hortobágy-Halastóról, fészkelőtelepükről jött át táplálkozni.

1972. 09. 10-én ugyanitt 21-es csapata tartózkodott. 1973. 07. 14-én a pródi legelőn, a Kaján tóban láttam 1-et, 1974. 05. 12-én a kispródi tárolón 12-t, 06. 08-án a Vidiéri halastavon 14-et, 07. 27-én ugyanitt 1 példányt észleltem.

1975. 07. 12-én 1-et a Kispródi tárolón, 1977. 08. 20-án 5-öt ugyanott.

A legutolsót 1980. 06. 07-én, a 35-ös úttól északra levő új, kis halastavon láttam.

Dr. Kovács Gábor a kispródi tárolónak Balmazújvároshoz tartozó déli oldalán ennek a fajnak a fészkelését is megállapította 1976-ban és 1977-ben (17), tehát várhatjuk, hogy a tároló északi, Hajdúböszörményhez tartozó részén is előbb-utóbb költeni fog.

LÚDALAKÚAK

19. Énekes hattyú

Cygnus cygnus L.

Dr. Nagy Jenő figyelt meg itten néhányat a Réten, 1925. január 12-én (23). Azóta nem került elő.

Itt kell megemlékezni arról, hogy 1974 februárjában, amikor már kezdett olvadni, öt hattyú jelent meg a Vidiéri halastavon. Közülük négy egyforma nagyságú volt, egy azonban sokkal kisebb. Ez az ötödik valószínűleg a ritka kis hattyú (*Cygnus bewicki* Yarr) lehetett, amelyet ismételt, sőt 1975, 1976, 1977 években sorozatosan megfigyeltek hazánkban. (14). Ezt velem a halór 1974. 06. 08-án tudatta. A közlés hitelesnek tekinthető, hiszen a hattyúkat semmi más madárral nem lehet összetéveszteni.

20. Bütykös hattyú

Cygnus olor Gm.

1979. március 18-án egy példányt láttam a kispródi víztárolón. Erről a fajról kaphatta a nevét a hajdúböszörményi Bagota puszta „Hattyas” nevű vízfolyása, amelyet már 1721-től kezdve emlegetnek a városi jegyzőkönyvek. (6)

Nemcsak Hattyas-ér, hanem „Hattyas fenék” (a helyi népnyelvben a „fenék” talajmélyedést jelent, amiben meg szokott állni a víz), „Hattyas fok”, „Hattyas halom” is van Bagotán, az ér környékén az északi oldal neve is „Hattyas”.

Fészkelhetett itt a XVIII. Században ez a madár? Ezt határozottan nem állíthatom, de az biztos, hogy akkor szélteben ismert jelenség lehetett, hogy földrajzi helyeket neveztek el róla. (42)

21. Nyári lúd

Anser anser rubrirostris Swinh.

A kispródi tároló északi gátjának nádasában, 1983-ban költött egy pár. A közelben lakó tanyasi emberek látták, amint kis fiókáit vezetgette.

1984 tavaszán ugyanitt 3 pár tartózkodott. A hely fészkelésre alkalmas.

A Virágoskuti halastó I. és II. sz. tavának nádasában - innen 2 km-re délre - 1960 óta évente tapasztaltam fészkelését. (44). A tároló hajdúböszörményi részén azonban csak 1972, 1979 és 1980-ban, valamint a fenti, 1984-es alkalommal figyeltem meg.

Másutt és a korábbi években csak átvonuló volt ősszel, tavasszal, de elég ritkán lehetett 20-60-as csapatát látni, így 1944, 1954, 1965 években, főleg a pródi legelőn. Itt 1975. 01. 19-én 5 áttelelőt is láttam.

Legkorábbi tavaszi adatom: 02. 25.

22. Nagy lilik

Anser albifrons Scop.

Városunknak igen jellegzetes őszi-tavaszi átvonuló madara. Nagy csapatai rendszeresen húznak át a város belterülete felett és így azok számára is szembetűnők, akik nem foglalkoznak madarakkal. Az őszi levonulás kivételesen szeptember végén (legkorábbi adatom: 1940. 09. 25.), rendszerint azonban október első felében történik és akkor két hónapot - ha azonban enyhe a tél, három hónapot is - a határban töltenek és csak december végén tűnnek el.

A tavaszi átvonulás sokkal rövidebb. Ha a tél nem szigorú, már február 20-a körül feltűnnek csapataik (legkorábbi adatom: 1977. 02. 18), de három hét, vagy egy hónap múlva az utolsók is elmennek északra. Hidegebb teleken, március közepén érkeznek, és április elején vonulnak fel északra, sokszor látványos, nagy seregekben. 1937. 04. 04-én, húsznál több csapatban 2500 vonult el napközben a város felett északkeletre, 1939. 04. 03-án 23 csapatban 3500, 1942. 04. 10-én 3000, 1952. 04. 07-én 1000.

Érdekes, hogy a tömeges őszi érkezésük alkalmával este és éjszaka érik el városunk határát, visszavándorlaskor pedig nappal mennek.

Az 1940 elején uralkodó rendkívüli hideg és nagy hó miatt a tavaszi madárvonulás eltolódott. Utolsó, 200 főnyi csapatukat 05. 11-én láttam, ez a legkésőbbi tavaszi adatom.

1937-1986 között csak kétszer tapasztaltam, hogy áttelelt néhány.

1952. 01. 16-án 50, 1977. 01. 30-án 13 vonult a város felett.

A nagy lilikek nálunk, ősszel-tavasszal a legelőkön és az időszakos vízállásokon tartózkodtak, innen jártak el legelni. Mióta a halastavak elkészültek és megépült a kispródi tároló, ezek is kedvelt pihenő és éjszakázó-helyeiké váltak. Sajnos azonban, közben a lilikek száma megfogyott, akárcsak a Hortobágyon. Most már csak százakkal találkozhatunk. Az utolsó harminc évben egyetlen egyszer, 1970. 10. 10-én láttam ezer főt elérő liliksereget a kispródi tárolón.

23. Kis lilik

Anser erythropus L.

A nagy lilik tömegeivel ez a faj is ellátogat hozzánk, de igen gyéren.

Ujvárosy István 1925. február 17-ről jelzi előfordulását. (56).

24. Vetési lúd

Anser fabalis Lath.

Őszi-tavaszi átvonuló. Sokkal ritkább a nagy liliknél, sokkal kisebb számban jön és nem minden évben. Rövidebb az itteni tartózkodása is. Nekem 1937-40, 1942, 1951-53, 1957, 1960, 1972, 1975 és 1982 évekből vannak róla adataim. Tavasszal 03. 16 - 04. 14 között, ősszel 09. 21 - 10. 25 között.

Évi átlagban csak 60, de néha csak 3, legtöbb 200 példány.

25. Vörösnyakú lúd

Branta ruficollis Pall.

Egyetlen egyről tudok számot adni. 1942. október 25-én egész napomat a Csordalegelő külső, nyugati végén töltöttem. Akkor szállt el fölöttem reggel 8 óra 05 perckor egy 30 főnyi nagy lilik csapat V alakzatban. Pontosan a ferde sor közepén repült egy kis liba, félannyi, mint a lilik: ez egy vörösnyakú lúd volt.

26. Bütykös ásólúd

Tadorna tadorna L.

1921. 02. 12-én Dr. Gaál Mihály lőtt egyet városunk határában. (8)

27. Tőkés réce

Anas platyrhynchos L.

A leggyakoribb récefaj. Tavasszal százával; ősszel, ezrével tűnik fel vizeinknél. Fészkelni aránylag kevés marad vissza, de már ötven éve is költött a Tóciónál, a Brassó ér felső és középső folyásánál, a Pród időszakos tavainál, elsősorban a Kerek Kaján tóban. E fészkelőhelyeit a jelenben is megtartotta, és ezekhez járulnak a halastavak: a 35-ös úttól délre eső kis tavak, a Vidiéri tavak és a Kispródi tároló. A költő párok száma a Tóciónál 1, a Brassó érnél 6, a Kajánnál 5, a K.IV.-es tavaknál 1, a vidéri tavaknál 6, a Kispródi tárolónál 10-16. 1979 óta tapasztaljuk 1-3 pár fészkelését a város északi szélén, a talajvízzel megtöltődő régi téglagyári bányagödörknél is.

Tavasszal, március elején szokott jönni, de 1977-ben már 02. 20-án észleltem kisebb csapatát. Általában november végén tűnik el, de ha enyhe az idő, kitart decemberben is, így 1979-ben 12. 02-án még 3000 tartózkodott a kispródi tárolón. Ha a tél nem túl szigorú, áttelelők is akadnak. 1940. 01. 16-án az egyik temetőben is láttam. (Ennek a télnek igazi ereje és hidege ezután következett.) 1974. 12. 15-én 12 mutatkozott a Vidiéri tavon és ezekből 9-et 1975. 01. 11-én is ott találtam. 1978. 12. 31-én 100 volt a pródi új halastavon.

Az átvonulók száma lányegesen megnőtt a nagy halastavak megépítése óta. A kispródi tárolón 1969. 09. 20-án 3000, 1971. 09. 05-én 4000, 10. 10-én 4000, 1972. 09. 10-én 2000, 1977. 08. 20-án 4500, 1981. 11. 25-én 1500 tanyázott.

A halastavakon a tőkés récék lehalászáskor tudnak igazán jól táplálkozni, amikor a vízszint lesüllyed. A tófenék pedig alkalmas pihenőhely számukra. Mikor a víz magas, csak pihennek rajta és a szántókra járnak ki táplálkozni. 1981. 08. 22-én, a Telekföldben, a Cégény úttól délre, a kis tároló közelében, a szántóföldekről, számos csapatban 1200 tőkés réce kelt fel előlünk.

28. Böjti réce

Anas querquedula L.

Rendszeresen költ a szikes vízállásoknál, elsősorban a Pródon, a Kajánnál, a Telekföld némely vizenyősében, a Vidiéri halastónál, a Kispródi tárolón, a Cégény út menti kis tárolónál. 1979 óta a téglagyári gödörknél is megtelepedett. Állománya 12-15 pár lehet. Első tavaszi adatom róla 03. 12, az utolsó őszi: 10. 02. Nálunk jellegzetes áprilisi átvonuló, olyankor a látottak száma 40-80 is megvan egy nap alatt.

29. Csörgő réce

Anas crecca L.

Őszi-tavaszi átvonuló, amely régen is felkereste határunkat, de a Keleti Főcsatorna és a halastavak megépítése óta sokkal számosabb.

Tavasszal 03. 17 - 04. 21 között, ősszel 09. 20 és 11. 14 között figyeltem meg csapatait. Az 1974 évi enyhe őszön néhány kitartott 12. 15-ig.

Különösen sok verődik össze a lecsapolt halastavakban, ahol a visszamaradt kis tócsáknál táplálkoznak. A Kispródi tárolón 1969. 09. 20-án is, 1971. 10. 10-én is 1000-1000-re becsültem a számukat. De a természetes vízállásoknál sem ritkák 150-200 főnyi csapatai.

30. Nyílfarkú réce

Anas acuta L.

Ez a gyönyörű madár jellegzetes tavaszi átvonuló. 03. 14-én észleltem legkorábban, de a legtöbb adatom áprilisból való, 04. 24-ig. Egyetlen egyszer figyeltem meg fél évszázad alatt ősszel, 1970. 10. 11-én, amiből arra kell következtetnem, hogy tavaszi és őszi vonulási útja nem azonos.

Nálunk elsősorban a pródi legelő szikes tavain szeret tartózkodni, 15-40-es csapatokban. Egyszer -- 1972. 03. 18-án - 210 példány nyüzsgött a Kerek Kajánban. Ennek a sok hosszúnyakú, hosszúfarkú récének akkori jövés-menése, ötven évet meghaladó megfigyeléseim legszebb élményei közé tartozik.

Előfordul vonuláson a Brassó érnél, a Kispródi víztárolón és a Vidiéri tavon is. Utóbbi helyen 1974. 04. 17-én két párat találtam és még 05. 12-én is mutatkozott 2 hím és 1 tojó ugyanott. Elképzelhető, hogy ekkor ott fészkeltek is, de ez nincsen bizonyítva.

31. Füttyülő réce

Anas penelope L.

Átvonuló, mégpedig szinte kizárólag tavaszi, 03. 12 - 04. 24 között. Őszről mindössze két adatom van: 1969. 09. 20, 1970. 10. 11.

Csak a Keleti Főcsatorna megépítése után figyeltem meg, 1953 és 1974 között mindössze 11 évben, majdnem mindig a Pródi legelőn. Száma 3-20, csupán 1965. 04. 05-én észleltem 150-et.

1974 óta nem találkoztam vele.

32. Kendermagos réce

Anas strepera L.

Egyetlen egyszer figyeltem meg: 1973. 04. 21-én egy párat a Vidiéri halastónál.

33. Kanalas réce

Anas clypeata L.

Ez a faj is csak a Keleti Főcsatorna megépítése óta gyakoribb vizeinken. Jellegzetes tavaszi átvonuló, elsősorban április hónapban látható a Pródon, szinte minden évben, bár ismételt előfordult március közepén, sőt már 03. 03-án is. Példányszáma rendszerint 6 és 28 között mozog, 1986. 03. 29-én azonban a Kaján tóban 22 pár tartózkodott. Ősszel sokkal ritkább, 08. 30 - 09. 21 között, mindössze három ízben láttam.

1970 évben valószínűleg fészkel a Kispródi tárolónál, ahol 06. 14-én 5 pár mutatkozott, 1972. 06. 04-én pedig 7 példány ugyanott. 1974. 04. 21-én 12 pár volt a vidiéri tavon, ezek száma 05. 12-ére, 2 párra csökkent és 06. 08-án is láttam 3 gácsért és egy tojót. Ezek az adatok is költésre utalnak.

34. **Barátréce**

Aythya ferina L.

Régen gyér átvonuló volt, a határ nagy halastavainak megépítése óta fészkelő faj. Én 1959 évtől kezdve jegyeztem fel előfordulását. Költ a Kispródi tárolón, a Vidiéri halastavon és Pródi legelőn, a Kaján tóban. Itt 1981. 05. 31-én már kis fiókáit vezette. Állománya összesen 12-15 pár lehet. 03. 12-én észleltem legkorábban. Ősszel, sokszor decemberben is kitart, 1974-ben még 12. 15-én is akadt néhány, a Vidiéri tavon.

Az átvonulók száma jelentős. 1983. 03. 17-én 1100 tartózkodott a 35-ös úttól északra eső új, kis pródi halastavon, 1971. 10. 10-én 500 a Kispródi tárolón, 1986. 03. 29-én 190 a Pródon, a Kaján tóban.

35. **Kontyos réce**

Aythya fuligula L.

Régen is előfordult határunkban. Ujvárosy István 1925-ből, mint áttelelőt említi. (56)

Én 1960 és 1986 között mindössze nyolc évben láttam, mindig tavasszal. 03. 17 - 04. 08 között vonult át. Valamennyi a pródi legelő tavainál, de csak 1-6 fő. Figyelemre méltó, hogy 1982 óta minden évben jött, előtte azonban tíz éven át egy sem.

36. **Cigányréce**

Aythya nyroca Güld.

Fészkelő faj. Már 1939-ből ismertem költését a Telekföld kis nádas tavainál. Állománya a vizek megszaporodásával lényegesen megnőtt. Most összesen 20 pár költhet a Kispródi tárolón. A Vidiéri tavon, a Pródon a Kajánál és az úttól délre levő kis tavakon, a Cégény út menti kis víztárolón és a városszéli téglagyári gödröknél.

Vonuláskor sokkal több van. Legkorábbi tavaszi adatom 03. 17, legkésőbbi őszi 10. 10, bár kivételesen 1974-ben még 12. 01-én is mutatkozott. A tárolón ősszel 300-500 sem ritkaság, másutt 35-40 a legtöbb.

37. **Kerceréce**

Bucephala clangula L.

Ritka téli vendég tavainkon, 12. 01 és 04. 19 között. Mindössze három évben láttam. 1953. 04. 19-én 1 párat a Pródon, a Kajánál, 1972. 03. 18-án kettőt a Vidiéri halastavon, 1974. 03. 18-án kettőt ugyanott és 1974. 12. 01-én 15-öt ugyanott.

38. Pehelyréce

Somateria mollissima L.

Ennek, a hazánkba rendkívül ritkán idetévedő madárfajnak egy tojó példányát ejtette el 1971. 09. 20-án a Csordalegelő időszakos vízállásánál Fejes Sándor rendőr őrnagy. A kitömött madarat megsejmeltem, fényképet is készítettem róla.

39. Kékcőrű réce

Oxyura leucocephala Scop.

Egyetlen előfordulásáról tudunk. Dr. Radó András lőtt egyet 1946. 03. 15-én a Pródon, a Tisza csatorna vizén.

Kövér Balázs az AQUILA 55-58. évfolyamában megemlékezik erről, az elejtés pontos dátumára nem emlékezett, 1947, vagy 1948-ra tette. (18).

A helyes időpont Dr. Radó András sajátkezű feljegyzéséből tűnik ki. A kitömött madár deszka-alapzatára ragasztott cédulán ő maga írta fel az elejtés helyét és idejét.

SÓLYOMALAKÚAK

40. Darázsölyv

Pernis apivorus L.

Ezt a ritka ragadozó madarat én csak két esztendőben figyeltem meg. 1938. 06. 17-én egyet a Városi erdőn, 1939. 05. 27-én kettőt, majd 06. 17-én egyet ugyanott. 1939. 06. 08-án a város belterülete felett is átszállt egy. Abban az időben még sok öreg tölgyes volt Dr. Nagy Jenő a debreceni Nagyerdőből említi (22), Kiss Keve 1961. 05. 14-én meg is találta fészket a debreceni Nagyerdőn.(15).

1962. 05. 11-én Hajdúböszörményben elhullva talált példányt küldtek Debrecenbe, kitömésre.(16).

41. Vörös kánya

Milvus milvus L.

54 év alatt mindössze kétszer figyeltem meg. 1932 évben a Keleti temető mellett szállt el alacsonyan egy példány, 1939. 02. 26-án pedig a Városi erdőn fáról repült fel egy.

42. Barna kánya

Milvus migrans Bodd.

Erdőnk legnagyobb és legerősebb fészkelő ragadozója volt ez a villás farkú, sötétollú madár. Mondhatjuk, hogy ő állt a tápláléklánc csúcsán. 1937-1940 között 4-5 pár költött évente az erdő tölgyeseiben. Magam is találtam fészket a Kelepce nyiladékon, vastag tölgyfán.

1938-ban egy fiókáját kiszedte Ignáth András erdőőr, és sokáig nevelgette a háza körül.

Az erdőn fészkelő kányák portyázó útjaikon gyakran megjelentek a város belterülete felett is. Szinte minden nyári hónapban lehetett őket látni.

1939-ben és 1942-ben fészkelte egy-egy pár a Brassó ér középső folyásánál is. Még 1951-ben 3 pár volt az erdőn, 1953-ban már csak egyet láttam, aztán öt éven át egyet sem. 1959 májusában a bodai erdőn mutatkozott egy, 1965. április 25-én, a Belső erdőn egy és 1973. 04. 28-án, a Városi erdőn egy. Azóta az erdőn egyáltalán nem észleltem. Szerintem onnan, mint fészkelő, 1953-ban tűnt el, az erdő öreg tölgyeseinek kivágásával egyidőben.

A határ egyéb részein, főleg nyári, nyárvégi kóborlásain ismételtén megfigyeltem azóta is, főleg július hónapban, így a Pródon, Kispródon, a Keleti Főcsatormánál, a Vidiéri halastónál. Általában egyet, néha kettőt, 1963. 08. 20-án, a Kispródon, legelő felett nyolcat.

Az utolsó másfél évtizedben összesen 11 példány került elém 1970, 1971, 1973, 1974, 1978, 1985 években. 1985. 08. 31-én kettő a város belterülete felett szállt át, igen magasan, É-D irányba.

43. Héja

Accipiter gentilis L.

1937 nyarán egy fiatal lőttek az erdőn. 1938 és 1940 évben, fészkelési időben én is megfigyeltem ugyanott. Akkori költése nem kizárt, mert a megye más erdőiből - így Halápról is ismertük a fészkelését.(2).

Azóta azonban csak ritka téli vendég. 10. 10-04. 03 között tapasztaltam a megjelenését, az erdőn, a Pródi legelőn, de nagyon elvétve, Így az 1950 és 1970 közötti 20 év alatt egyetlen egyszer. Azóta átlag két-három-évenként.

44. Kis héja

Accipiter brevipes Sev.

Bizonyító példányát 1949. 06. 06-án Dr. Radó András ejtette el Hajdúböszörményben. A madár nászruhás öreg hím volt, elejtője a Madártani Intézetnek adományozta.(26).

Előfordulása ezen a vidéken, nem elszigetelt jelenség volt. 1957-ben egy, 1962-ben három fészket talált Aradi Csaba a debreceni Nagyerdőn - a mi erdőnkől kb. 5 km. távolságra.(1)

Véleményem szerint a kis héja korábban is, azóta is, sőt 1986 évben is fészkelte Hajdúböszörmény határában. Ezt a nézetemet arra alapítom, hogy 54 esztendő alatt soha nem tapasztaltam a karvaly fészkelését, ez a faj tipikusan téli vendég, viszont költési időben is tűntek fel „karvalyszerű” madarak. Szerintem ez utóbbiak minden esetben kis héják voltak.

Így 1937. 05. 18-án egy mutatkozott a Csordalegelő déli szélének öreg akácfasorában, 1937. 06. 17-én egy a bodai erdőn.

1938. 07. 28-án egy azévi fiatal a bodai erdőn,

1939. 05. 28-án egy a pródi legelő kis szélfogó erdejében,

1953. 06. 10-én egy a város felett,

1959. 08. 20-án egy a Gátmegett,

1975. 08. 03-án kettő az erdőn, a Peresen,

1979. 06. 08-án egy az erdőn, a Bodától keletre, öreg tölgyes melletti irtás felett. Támadta az arra repülő egerészölyvet,

1982. 06. 02-án a Keleti Főcsatorna közelében, a 35-ös főút és a balmazújvárosi út keresztezésénél repült egy,

1985. 07. 12-én, az erdőn, a Peresen, a magas tölgyekkel kevert öreg erdei fenyvesből surrant ki egy. A szárnyrebbentés nélküli hosszás vitorlázás, a föld közelében való repülés, a feltűnően világos hamuszürke fejtető, törzs, fark mind kis héjára vallott,

1986. június 27-én ugyanitt egy.

45. Karvaly

Accipiter nisus L.

Gyakori téli vendég, minden évben megjelenik és feltűnő faj, mert szeret a város belterületén, tartózkodik.

Ősszel legkorábban 09. 06-án láttam, de ez kivételes adat. 36 vizsgált esztendőben csak 3-szor jött meg szeptemberben, 12-szer októberben, 16-szor novemberben és 5-ször decemberben. Átlagszámítással 09. 18, 10. 15, 11. 14, 12. 22 volt érkezési közép-napja. Tavasszal pedig - 33 vizsgált évben - 6-szor távozott február hóban (középnap 02. 21.), 16-szor márciusban (középnap 03. 16) és 5-ször áprilisban (középnap 04. 06). Legkésőbbi tényleges mutatkozása 04. 13.

Megtalálható az erdőn, a temetőben, a szőlőskertekben, a fasoros legelőkön, a vízfolyások fűzfáin, a halastavak fás töltésein, de legfőképpen a város belterületén. Utóbbi helyen az etetőre járó kismadarakból: szencinegéből, zöldikéből, fenyőpintyekből is kiveszi a dézsmát. Zsákmányát kergetve még a helyiségek belsejébe is berepül.

46. Pusztai ölyv

Buteo rufinus Cretschm.

1922. szeptember 17-én hármát látott határunkban Szomjas László. /54/

Újvárosy István 1925. 04. 06-ról jelez egyet. /56/. Szokatlan időpont, mert a pusztai ölyv június és november között szokott Magyarországon tartózkodni.

Én egyetlen példányt figyeltem meg, a bagotai legelőn, 1964. 06. 07-én.

47. Egerészölyv

Buteo buteo L.

Egyike azon kevés fajnak, amik az utóbbi évtizedekben váltak fészkelővé, és amelyekből több van ma, mint ezelőtt 40-50 évvel.

Korábban az egerészölyv városunk határában tavaszi, őszi átvonuló volt. Tavasszal február közepétől április végéig, ősszel szeptember elejétől december közepéig lehetett látni néhányat. Tavasszal 1-3 példányt, ősszel olykor 7-11 példányt is egy napon. Egérjárásos években jóval több jött, mint máskor.

Kivételesen januárban, igen ritkán májusban, júniusban is feltűnt, de nem minden évben. Így például 1954-ben észleltem 05. 23-án és legközelebb, május hóban 14 évvel később került elém.

A hetvenes évek elejétől kezdtem tapasztalni, hogy több az ölyvek száma, mint régebben. Kétségtelen, hogy ebben a védelem is közrejátszott, hiszen azelőtt, a lassú röptű ölyv a legkönnyebb célpontot

nyújtotta a vadászoknak. Ettől fogva, szinte minden évben januárban is találkoztam vele és már július-augusztustól kezdve év végéig itt tanyázott. Költéséről azonban csak 1978-ban győződtem meg, amikor az erdőn, nyár elején vedlésben levő öregek tartózkodtak, és egy idei fiatal mutatkozott ugyanott, augusztus 19-én. 1979-ben, 1981-ben újra fészkel az erdőn, 1982-ben 2 pár is, egyik öreg két idei nagy fiókájával keringett. Egyik pár fészke a természetvédelmi területen volt. 1983, 1984 évben ugyanitt fészkel. De 1983, 1984-ben az erdőnek a hajdúhadházi országúttól északra eső részében is fészkel egy pár, ezeknek a nászrepülését is megfigyeltem kora tavasszal. 1984. 06. 23.-án négy volt együtt az erdőn. 1986-ban is legalább két pár költött az erdőn.

A jelekből ítélve az újfahértói országúttól északra eső kis erdőben is fészkel 1984-ben és 1986-ban 1-1 pár.

A Madártani Egyesület debreceni helyi csoportjának tagjai is találták fészket az erdőn.

Az egerészölyv tehát rendes fészkelő madarunkká vált, de az állomány zömét ma is az északról levonulók képezik.

48. Gatyás ölyv

Buteo lagopus Pont.

Téli vendég, 10. 18 - 04. 13 között. A zöm novemberben jön és március végéig visszatér északra. Elsősorban legelők és legelőkkel határos szántók madara, de rendszeresen megjelenik az erdőn is. Egyesével-kettesével jár. 1943. 03. 25.-én láttam egy nap alatt a legtöbbet, 14 példányt a Csordalegelőn és a Brassó ér középső folyásánál.

49. Törpesas

Hieraaetus pennatus Gm.

Ritka vendég. Én eddig háromszor figyeltem meg: 1973. 08. 20-án egyet az erdőn, 1974. 09. 07.-én egyet a vidi éri halastótól északra levő erdőben, 1979. 08. 16.-án kettőt az erdőn. Ez utóbbiak: egy világos tollazatú tojó és egy sötéttollú hím együtt keringtek a Rókaporozó nyiladéktól északra.

50. Szirti sas

Aquila chrysaetos L.

Igen ritka vendég. Egyetlen adatom van róla: 1976. 03. 28.-án repült egy példány a kispródi víztároló felett.

51. Parlagi sas

Aquila heliaca Savig.

Erről a fajról is csak egy adatom van: 1953. 07. 10.-én egy fiatal szállt át az erdő északkeleti sarka fölött, dolmányos varjak támadták.

52. Kis békászósas

Aquila pomarina Ch. L. Brehm

Igen ritka vendég. Egyetlenegyszer láttam. 1953. 09. 27.-én egyet a pródi legelőn.

A Belső erdő „Sasfészkes” nevű táblája valószínűleg e faj fészkelésének emlékét őrzi. /42/

53. Réti sas

Haliaetus albicinctus L.

Ritka vendég, de mióta megépült a Keleti Főcsatorna, meg-megfordul határunkon. Én 1953. 04. 19.-én a pródi legelőn láttam a legelsőt. A kispródi tárolón pedig 1972. 02. 03-án egyet, 1979. 12. 02-án kettőt, 1980. 03. 16-án egyet.

54. Kékes rétihéja

Circus cyaneus L.

Téli vendég. 08. 30. - 04. 21. közt. Minden évben meglátogatja a legelők, rétek, halastavak környékét. 1-2, kivételesen 3, ha látható egy napon belül. Az öreg hímek ritkák.

55. Fakó rétihéja

Circus macrourus Gm.

Igen ritka átvonuló. Mindössze kétszer láttam. 1938. 08. 29-én egy fiatal a Keleti temető mellett, 1953. 04. 04-én egy öreg hím a Csordalegelőn.

56. Hamvas rétihéja

Circus pygargus L.

Egyetlen adat: 1984. 08. 25-én egy öreg hím vonult Dél felé, magasan a városközpont felett.

57. Barna rétihéja

Circus aeruginosus L.

Fészkelő faj. Régen csak a Brassó ér középső folyásának és a Pródon a Kaján tónak a nádasában költött, most ezeken felül a Kispródi víztároló nádasában 2-3 pár, a Cégényi út melletti tavon 2 pár. A Vidi-éri halastónál 1 pár szokott költeni. 1985-ben összesen 7-8 pár fészkel. Legkorábbi tavaszi érkezése: 03. 15, őszi távozásának utolsó adatai: 10. 13.

58. Halászsas

Pandion haliaetus L.

Ritka átvonuló. Egyedül a kispródi víztárolón észleltem, 1979. 03. 25-én két példányt.

59. Kerecsensólyom

Falco cherugg Gray.

Igen ritka átvonuló. 1970. 01. 11-én láttam egyet a pródi legelőn, majd 1975. 11. 7-én egyet a kispródi tárolónál.

60. Vándorsólyom

Falco peregrinus Tunst.

Ritka átvonuló, inkább tavasszal látható. Én 1939. 04. 8-án, 1952. 09. 21-én és 1967. 03. 12-én a pródi legelőn figyeltem meg. 1940. 05. 08-án és 1941. 06. 22-én egy-egy példány szállt magasan D-É. irányba, a város belterülete felett.

Néhai Kövér Elek malomtulajdonos gyűjteményében volt egy szép öreg kitömött hím. Ezt - tudomásom szerint - a pródi legelőn zsákmányolták.

61. Kabasólyom

Falco subbuteo L.

Amíg a tölgyeseket ki nem vágták az erdőből, évente költött ott 5-7 pár. Augusztus hónapban rendszeresen bejártak a városba, a kirepült idei fecskékre vadászni, ilyenkor naponta, sőt néha napjában hármat is lehetett látni a belterület felett. 1953-ban még fészkelte egy pár, utána úgy eltűnt, hogy 1955-től 1963-ig nyolc éven át, sehol a város határán nem figyeltem meg.

1965-ben öt alkalommal mutatkozott, majd - egyetlen, 1968 évi őszi vonulási adatot leszámítva - újra kimaradt nyolc teljes éven át.

1974-ben, 1978-ban, 1981-ben és 1984-ben újra költött az erdőn 1-1 pár és a közbeeső években is átvonult. 1985-ben pedig a hajdúvidi kis halastavak magas nyárfasorában figyeltünk meg egy párat fészkelési időben.

Legkorábbi tavaszi érkezése: 04. 03, őszi utolsó adata: 10. 06.

62. Kis sólyom

Falco columbarius L.

Téli vendég, 10. 08. és 03. 18. között, az egész határban, legelők és a tanyavilág fasoraiban, erdőn, temetőben és a belterületen, de nem jön minden évben. Feltűnő sok volt 1939-ben, ekkor januárban 17-et, februárban 13-at jegyeztem fel. 1944-1950, 1951-1954, 1955-1962 évek között teljesen elmaradt, 1963-1971 között, kilenc év alatt mindössze két példányt észleltem, 1974-1977, 1978-1982 között egyet sem. Nyilván északi fészkelőhelyein is erősen megritkulhatott.

63. Kék vércse

Falco vespertinus

A bagotai legelő fasorainak, erdőinek jellegzetes fészkelője, ahol 10-15 pár ma is él. Néhány pár költ a pródi legelőn is, ahol az erdősávok, facsoportok megszaporodása - a hatvanas évek - óta vetési varjak is fészkelnek, és ezektől könnyen tud fészket foglalni.

1938-1943 között évente fészkel az erdő legészakibb részén: a Csahérban 1-2 pár, ahol a közeli legelők, vízállások gazdag rovarvilága biztos táplálkozó helyet jelentett a számára. Sőt itt, a Cégény út menti fasoroknál és a Báthori kert melletti ligetknél még 1950-ben, és 1954-ben is találtam egy-egy párat. Azóta ezekről a határrészekről eltűnt.

Legkorábbi tavaszi érkezése: 04. 15. Szeptemberben gyakran látni átvonulókat. A hó negyedik hetében tűnik el. 09. 29-én észleltem utoljára.

64. Vörös vércse

Falco tinnunculus L.

Ma is a leggyakoribb fészkelő ragadozó faj, ámbar ötven év előtti állományának legfeljebb a harmada van meg. Az erdőn, a tanyavilág fasoraiban, a vízfolyások, legelők melletti fákon egyaránt költött, a temetőkből is ismertük fészkeit.

Manapság az erdőn csak néhány pár él, a többség a nagy legelők: Pród-Bagota fasoraiban, erdősávjaiiban és a vízfolyások mellett fészkel. Egész állománya 25 pár lehet.

A vörös vércsék zöme elvándorol téli szállására, szeptember végétől egészen november 15-ig vannak őszi távozásáról adataim. Tavasszal már február utolsó hetében itt van, többsége március elején jön. December, január hónapokban egy-egy áttelelő gyakran akad.

TYÚKALAKÚAK

65. Fogoly

Perdix perdix L.

Városunk madárfaunájának egyetlen tagja sem pusztult ki olyan tragikus módon, mint a fogoly.

Ezelőtt ötven évvel a szántóföldek legjellemzőbb fészkelője volt, de költött a legelők szélén, a szőlők körül és az erdőn is. 1937. 07. 24-én egyetlen nap alatt 50-et figyeltem meg az erdőn, ahol az irtásokon mindenfelé fészkel. Akkori állományát a határban - szerényen számítva - legalább kétezer párra lehetett becsülni. 1938-ban 1000-et fogtak be és adtak el élve, ezt meg se érezte az állomány. A vadászat se juttatta veszélybe. Ellenben az 1939-1940-es nagy tél szinte teljesen kipusztította, és ami még átvészelt valahogy, azt elsöpörte az 1941/1942-es kemény tél és nagy hó.

Én 1940. októbertől 1950. áprilisáig egyetlen egy foglyot sem láttam Hajdúböszörmény határában. Az ötvenes években mintha kezdtek volna magukhoz térni, több határrészen is lehetett néhány párral, telenként 10-30-as csapataival találkozni. 1972. óta azonban újra erősen megfogytak. 1974. 06. 08. és 1977. 12. 23. között mindössze 34-et láttam, majd ettől fogva négy teljes éven át egyetlen egyet sem. 1982. 01. 10-én egy 10-es csapatot, 1984. 06. 3-án egy párat, 1983-ban és 1985-ben semmit, 1986. 06. 11-én egyetlen egyet.

A sok ezer párból néhány rejtőző maradt meg, talán 5 párnyi az egész határban.

Az erdön 1967. 05. 13-án észleltem legutoljára.

A fogoly pusztulásának fő oka az, hogy a mezőkön nem tud mivel táplálkozni. A nagyüzemekben használt mérgek kiirtják azokat a rovarokat, amikkel csibéit neveli és azokat a gyomokat, amelyeknek magvát fogyasztaná. Nincs neki mit ennie, a szó legszorosabb értelmében. Ez azonban nem az egyetlen ok, mert nem él az egyéni gazdálkodók kezelésében levő kisparcellás táblákon sem, ahol nem használnak mérgeket és az erdőről is eltűnt, ahol pedig több az irtás, mint valaha és gyom is van bőven.

Nagy vesztesége a faunánknak. A fogoly egész külső megjelenésével, példás családi életével (a párok életük végéig együtt maradnak, a csibéket a következő tavaszig összetartják), az élőhelyéhez való ragaszkodásával (egész életét 5-10 hektárnyi földdarabon éli le) kiérdemli szeretetünket, nem is beszélve vadászati értékéről.

66. Fürj

Coturnix coturnix L.

A szántóföldek igen jellegzetes fészkelője volt. Állománya soha nem közelítette meg a fogolyét, 150-200 párt tehetett ki. Kis számban az erdő irtásain és a legelőket szegélyező földeken is költött. Különösen a lucernásokat szerette.

Állandóan fogyott, az 1950-es évek végéig évente megfigyeltem. 1960 és 70 között már csak néhányszor: 1962-ben 3-at, 1964-ben 8-at (ezekből 5-öt Bagotán), 1965-ben 3-at, 1969-ben is 3-at.

A következő évtizedekben még ennyit sem. 1971-ben 1-et 1974-ben 2-t különböző legelőkön. Utána nyolc évig hiába kerestem. Végül 1982-ben kettőt hallottam pitty-palattyni, a Kis Zeleméren.

Amíg volt fürjünk, május első napjaiban érkezett vissza téli szállásáról /legkorábbi adatom 04. 30 és októberben vonult el. Legkésőbbi feljegyzésem róla: 10. 08.

Rohamos pusztulását elsősorban a vonulásán reá leselkedő veszélyek idézték elő. Lelövik, vagy hálóval befogják és megeszik. A mérgeket használó növénytermesztés megfosztja növényi- és rovar táplálékától, de azokon a kisüzemi parcellákon sem költ, ahol nem szórnak ki mérgeket.

Jelenleg csak mutatóban fészkelhet határunkon néhány pár.

1964. 06. 03-án este két helyen is hallottam hangját a város belterületén, a Tizenhárom vértanú utca nagy kertjeiben. Eredeti élőhelyeinek megváltozása miatt a városba húzódott be. Hasonló jelenséget más is észlelt. (55)

67. Fácán

Phasianus colchicus L.

Érdekes jelenség, hogy míg a két előzőt kipusztította az időjárás és az élőhelyek megváltozása, a fácán elszaporodott. Tenyésztése folyik vadászati célokra, ezért állománybecslést nem indokolt róla adni. De a fácán a tenyésztéstől függetlenül is elszaporodott és olyan helyeken is megjelent, ahol ötven éve híre sem volt. Mindenesetre sok száz pár él a határban.

Az országúton, az útarok partjain és a tanyák körül sétáló fácánok mindennaposak.

Régen az erdő volt a fő fészkelőhelye, az állomány 95%-a ott élt. A többi az állandó vízfolyások nádasiban. Ma pedig az állományának legfeljebb a fele van az erdön, másik fele szanaszét a szántókon, a Keleti Főcsatorna erdősávjában, a Tóció, a Vidi ér, a Brassó ér nádasiban, a nagy legelőkön, a halastavak nádasiban.

1940 évben, a nagy télen tapasztaltam először behúzóását a belterületre, a Nyugati temetőbe, ahol ősszel is, majd 1941 évben is, tavasszal, ősszel feltűnt. Ide a Csordalegelő és a Brassó ér felől szorult be. 1951-től azonban rendszeres fészkelő madárrá vált itt, majd 1952-től kezdve a Keleti temetőben is. Ma már a téglagyári gödröknél is él.

DARUALKATÚAK

68. Daru

Grus grus L.

Ősszel-tavasszal átvonul, de nem látható minden évben. 1932-1985 között huszonöt esztendőben figyeltem meg darvakat. Tavasz vonulásuk 03. 22. - 04. 23. között, az őszi 09. 05 - 11. 01. között zajlik le. Legtöbbször októberben fordul elő. Összes megfigyelésemnek majdnem a fele októberre esik. Ha hirtelen fordul hidegre az idő, akkor szoktak megjelenni északról délre húzó csapataik.

Tavasszal mindig kevesebb van. Legtöbb, amit észleltem 48.

Ősszel százas seregei sem ritkák, 1962.10. 16-án láttam a legtöbbet, 250-et.

Nálunk leszállva is lehet darut látni, a nagy legelőkön és a nagy halastavak mellett.

Egy nyári adatom van: 1971. 06. 6.-án 2 példány pihent a Kispródi víztároló szélén, vizenyős réten.

69. Guvat

Rallus aquaticus L.

Ritka vendég. Kövér Balázs még 1943-ban, szóban közölte velem, hogy 1941-ben a Pródon, a Kaján tónál látott egyet.

Én 1984. 09. 08-án a Vidiéri halastónál figyeltem meg egy példányt.

70. Haris

Crex crex L.

Egyetlen adatom van róla: 1963. 07. 28-án a pródi legelőn hallottam a harsogását.

71. Pettyes vízcicsibe

Porzana porzana L.

1952-ben a Pródon, a Kaján tónál, 1954-ben a Bagotán, a Hortobágy folyóban találtam. Mivel igen rejtett életet él, biztosra vehető, hogy nemcsak e két alkalommal, hanem azóta is előfordult.

72. Vízityúk

Gallinula chloropus L.

A Brassó ér középső folyásánál már 1942-ben tapasztaltam a fészkelését, igazán azonban csak a halastavak megépítése után terjedt el. A Pród nádasaiban 1968 óta, a Kispródi tárolónál 1971 óta, a

Vidiéri halastónál 1974 óta győződtem meg fészkeléséről. Utóbbi helyen, 1975 nyarán 25 öreg madár tartózkodott és még kis fiókái is mutatkoztak. A tárolónál 1977-ben kb. 10 pár költött. 1979 óta évenként megtaláljuk a város belterületén, a Dorogi út és a Petneházi Dávid utca által közrefogott vályogvető gödörben, amelyet húsz éve befásítottak, de a hetvenes években elöntött a talajvíz. Itt fészkei és fiókái is láthatók. De költ a téglagyártól északra levő, talajvízzel megtöltött régi bányagödörben is.

Tavaszi érkezése 04. 21, őszi távozása 09. 21.

73. Szárcsa

Fulica atra L.

Leggyakoribb fészkelő vízimadarunk. Régen csak a Brassó ér középső folyásának nádasából ismertem néhány pár költését. A Keleti Főcsatorna kiásása után sorban épültek halastavak és ezeknek a nádasába folyamatosan betelepedett. 1979 óta évről-évre megtaláljuk a város északi szélén levő, talajvízzel elárasztott Kubikgödrökben.

Elterjedését az alábbi táblázat mutatja:

Fészkelőhely	Költő párok száma kb.	Ezen a helyen megfigyelt legtöbb példány
Pród Kaján tó	30	150
Pród, Mezőpart, K.IV-es halastó	40	800
Vidiéri halastó	80	1140
Kispródi víztároló	120	1500
Cégény út menti tároló	6	19
Téglagyári gödrök	15	60

A költő pároknak a táblázatban megjelölt száma a legtöbbet mutatja, amit a területen tapasztaltam. Nincs minden évben ennyi, de nem is sokkal kevesebb. A megfigyelések száma nyárvégi, főleg szeptemberi adat, amikor már nemcsak az öregek és az idei fiatalok vannak jelen a területen, hanem a vonulásuk során itt megpihenők is.

Legkorábbi tavaszi adatom: 03. 02, utolsó őszi: 12. 15.

74. Túzok

Otis tarda L.

Fél évszázadot meghaladó megfigyeléseim során én túzokot mindössze egyszer láttam: 1952. április 20-án két kakast, a pródi legelőn. Ezek csak átvonulóban szálltak le itten pihenni.

Van azonban a határnak egy túzok lakta területe: a Bagotai legelő. Itt lőtte azokat a szép kakasokat 1930-40 között Kövér Elek malomtulajdonos, amelyek kitömve a lakását díszítették. De más vadászok is lőttek itt túzokot. Pár évtizeddel később - amíg meg nem tiltották a lelövését - külföldi vadászoknak

is bérbe adtak egy-egy kakast. Így 1961. 05. 01-én, 1962. 06. 20-án, 1963. 04. 23-án (kettő), 1963. 04. 30-án és 1965. 04. 30-án ejtettek el belőlük és vittek tömetni Debrecenbe./16/

Andirkó Mihály csikós elmondotta, hogy 1964-ben az állomány 24 madárból állott. Fészkeltek is, de roppant óvatosan éltek, szinte csak kora hajnalban lehetett őket látni.

Félreértés elkerülése végett itt utalok rá, hogy a **reznek (*Otis tetrax L.*)** 1913-ban fészkelte Bagota pusztán - de a Bagotának olyan részén, amely nem tartozott Hajdúböszörmény határához. Abban az időben, Szabolcs megyében volt ez a fészkelőhely /53/, az úgynevezett „Káptalan-Bagota” néven ismert határrészen, a hajdani egri káptalan birtokán.

LILEALAKÚAK

75. Bíbic

Vanellus vanellus L.

A bíbic a vizenyős rétek, legelők, a vízfolyások menti laposok közönséges fészkelője volt, ötven évvel ezelőtti állománya elérte a hatszáz párat.

Őszi gyülekezésekor hatalmas tömegeit lehetett találni 1940. szeptember 6-án a perzsétei legelőn 10. 000 főnyi bíbic sereg tartózkodott.

Fő élőhelyei pródi, kispródi, bagotai legelők voltak. A kispródi legelőn víztárolót építettek és 1969-ben árasztották el. A régi fészkelőhelyéről kiszorított, kb. 400 bíbic hetekig várta - a tárolótól északra megmaradt legelősávon - hogy leapadjon a víz. De mivel a víz nem apadt le, elköltöztek a távolabbi legelőkre. Így a Pródra is, ahol 1972-re észrevehetően megnőtt a bíbic állomány.

A legelők nagy részének feltörése, vagy halastóvá alakítása miatt lényegesen megfogytak bíbiceink. Ma mintegy 200 pár költhet, a Pródi, Perzsétei, Bagotai legelőn, a Kispród, Rét, Bakóhát, Telekföld vizenyős laposain, a Tóció, Vidiér, Brassó ér folyása mellett, sőt a város szélén a Csordalegelőn és a Muraköz térrel szemben levő libalegelőn is.

Ősszel, a máshonnan érkezőkkel, megnő a számuk. 1980-ig 800-1500 is összegyűlt, de 1980 óta csak egyetlen egyszer - 1984. 10. 14-én láttam egy nap alatt 100-nál többet. Jobbára csak 30-50 mutatkozik.

Tavasszal március elején, néha még korábban jön meg téli szállásáról. Legkorábbi adatom 02. 20. Ősszel sokáig marad, 11. 15-én észleltem legkésőbb városunk határában.

76. Aranylile

Pluvialis apricarius L.

Igen ritka átvonuló. A Pródon, 1937. 10. 23-án lőtt egyet Réthy Lajos, gyógyszerész. Ezt Kövér Balázs közölte velem.

Én 1953. 04. 19-én ugyancsak a Pródon láttam kettőt.

77. Kis lile

Charadrius dubius Scop.

Ritka átvonuló, 07. 17.-10. 02. között. 1954-ben, 1955-ben, 1959-ben, 1963-ban láttam a Pródi legelőn, 1971. 07. 25-én és 08. 07-én Kispródi víztárolónál.

Tavaszi adatom csak egy van: 1952. 04. 20. Pródi legelő.

78. Széki lile

Charadrius alexandrinus L.

Ritka madár. 1954. 04. 25-én láttam legelőször a pródi legelőn. Ugyanitt 1957. 04. 14-én egyet, 1963. 08. 14-én négyet, 1964. 07. 19-én egyet észleltem.

1966. 07. 10-én a kispródi hid melletti szikesen tünt fel egy.

1969-ben biztosan fészkelte egy pár a kispródi víztárolótól északra levő szikes legelősávon. A költési időben, hat héten át, sorozatosan találkoztam velük.

1970. júniusában egy példány a tároló keleti oldalán tartózkodott, de hiába jártam itt később, nem találtam.

1971. 08. 07-én és 09. 05-én egyet-egyet, 1972. 09. 17-én ötöt, 1973. 08. 11-én egyet figyeltem meg a kispródi tároló mellett.

Azóta szorgos utánajárássom ellenére sem került elém.

79. Nagy póling

Numenius arquata L.

A Rét és Nagypród jellegzetes átvonuló madara volt, főleg nyár derekától. A nép jól ismerte és „Töcsírmadár”-nak hívta. A legelők és vizes kaszálók megfogyatkozása miatt állománya megcsappant, sőt nem is jön minden évben. 1978-tól 1982-ig egyet sem láttam, 1982-1986 között pedig mindössze 27 példányt.

Amíg érintetlen volt a Csordalegelő, ott is megjelentek tavasszal 15-20, ősszel 20-37-es csapatai. A pródi legelőn 50-90-es csapatokban járt, sőt 1955. 07. 17-én 200-at figyeltem meg és ezek még október elején is ugyanitt tartózkodtak. A 60-as évek elejétől 30-40-nél itt sem mutatkozik több. A 70-es évektől fogva pedig jobbra csak 10-20-as csapatokkal találkozunk.

Fészkelési időben többször is előfordul, valószínű, hogy alkalmi költési már voltak. 1939. 05. 28.-án 25-öt láttam a Pródi legelőn, 1958. 06. 22-én egyet a réten, 1974. 05. 12-én 3-at, 06. 08-án 1-et a Vidiéri halastónál, a víz mellett a magasfüvű legelőn. 1977. 05. 8.-án 1-et ugyanott, 1982. 05. 22.-én egyet ugyanott.

Fészkére, fiókáira azonban nem sikerült ráakadni.

Legkorábbi érkezési adata 03. 09, legkésőbbi őszi 11. 22.

80. Goda***Limosa limosa L.***

A Keleti Főcsatorna megépítése óta találom határunkon. Tavasszal 03. 17 - 04. 24 között, ősszel 07. 11 - 09. 10. között vonul át néha népes 300-450 főnyi csapatokban. A többi vízmadártól eltérően mindig tavasszal lehet nagy csapatait látni, ősszel csak kisebb rajai mutatkoznak.

1982. 05. 22-én egy párnak a fészkelését állapítottam meg, a Vidiéri halastó déli medencéjének a szélén. A tojó a fészken kotlott. Pár nappal később azonban megemelték a víz szintjét, és az árasztás elmosta a fészket.

Két év múlva, áprilisban, három kergetőző példányt figyeltem meg ugyanitt, de később hiába kerestem őket.

81. Füstös cankó***Tringa erythropus Pall.***

Csak a Keleti Főcsatorna megépítése után találkoztam ezzel a fajjal. 1952-ben az elsőként a pródi legelőn, majd 1962 óta itt és 1969 óta a kispródi tárolónál majdnem minden évben. Tavasszal 03. 29. és 05. 08. között, ősszel 07. 13. és 11. 06. közt vonul át. Átnyarálot csak egyszer láttam: 1969. 07. 29-én a kispródi tárolón.

Magánosan, vagy csak kis rajokban jár, 21-nél többet még nem láttam egy napon.

82. Piroslábú cankó***Tringa totanus L.***

A vizenyős rétek jellegzetes fészkelője. Állománya ötven év alatt alig változott. Elsősorban a pródi legelőn él, de a kispródi és bagotai legelőn, a Kispródi tároló mellett, a Rét és Telekföld vizenyős laposain is költ, sőt 1980-ban 4 pár a Csordalegelőn, a vízvezető árok kiöntésénél is fészkel. Az egész határban 30-35 pár költhet. Tavasszal 03. 18-án jegyeztem fel először, bár többnyire április elején jön. Utolsó őszi adatom 10. 09.

83. Szürke cankó***Tringa nebularia Gunn.***

Ritka tavaszi átvonuló. Én mindössze három alkalommal figyeltem meg, mindig a Pródon, a Kaján tónál. 1952. 04. 20-án egy, 1954. 04. 25-én három és 1952. 04. 14-én tizenkét példányt.

84. Erdei cankó***Tringa ochropus L.***

Rendszeres tavaszi-őszi átvonuló, de igen gyér számban. Tavasszal 03.26. - 06. 04. között, ősszel 07. 16. - 10. 04. között találtam, elsősorban a Pródi legelőn és a Kispródi tároló mellett, alkalomszerűen azonban a Csordalegelő,

Téglagyári gödör és a telekföldi szarvasmarhatelep vízállásain is. Magánosan, vagy másodmagával járó faj. Néha évekre kimarad.

85. Réti cankó

Tringa glareola L.

Rendszeres átvonuló a kisebb-nagyobb legelők vizenyős részein. A Bagotán is találtam. Tavasszal 04. 14. - 05. 15. között, ősszel 07. 09.-09. 20. között, 6-35-ös kis csapatokban. Kivételesen 1972-ben 06. 04-én, 1969-ben 06. 29-én is láttam egyet-egyét, a Kispródi tárolónál.

86. Billegető cankó

Tringa hypoleucos L.

Rendszeres átvonuló néhány példányban, tavasszal 04. 18.-06. 08, ősszel 06. 29.-09. 21. között, Pródon, a Kaján tónál, a Keleti Főcsatorna partján, a Bagotán a Hortobágy partján, a Kispródi tárolónál, a Vidiéri halastónál, a Telekföldön, a szarvasmarhatelep ülepítő tavánál. Néha évekig kimarad.

87. Sárszalonka

Gallinago gallinago L.

Rendszeres átvonuló, tavasszal 03. 18. - 04. 20. közt, ősszel 07. 28. - 11. 15. közt. Elsősorban a Pród tavainál és vízállásainál, a Kispródi tárolónál, a Vidiéri halastónál, lecsapolás után, de a Brassó ér középső folyásánál, sőt a városszéli téglagyári gödrök vizeinél is észleltem. Legtöbb egy nap alatt 17, általában egyedül, vagy néhány főből álló rajokban jár.

88. Erdei szalonka

Scolopax rusticola L.

Átvonul az erdőn, tavasszal 03. 12.-04. 20. közt, ősszel 09. 25.-11. 25. közt, de igen gyéren. Én 1949 és 1979 között, harminc év alatt egyet se láttam, bár rengetegszer jártam ezalatt az erdőn. Egyszer észleltem a Keleti temetőben, 1984. 09. 25-én pedig a város központjában, a Petőfi u. 28. sz. alatt, sűrűn álló házak közötti kiskertből szállt fel egy.

89. Kis sárszalonka

Lymnocyptes minimus Brünn.

Ritka tavaszi vendég. Újvárosy István 1925. március 11-ről említi. (56)

Én csak egyet láttam, 1938. 04. 10-én a Báthori kerttől nyugatra eső kis időszakos vízállásnál.

90. Havasi partfutó

Calidris alpina L.

Ritka átvonuló. 1959. 09. 05-én a Pródi legelőn láttam 14-et. 1979. 03. 24-én a Kispródi tárolónál 20-as csapatot.

91. Pajzsoscankó

Philomachus pugnax L.

Tömeges átvonuló, tavasszal 03. 12.-05. 12, ősszel 07. 11.-09. 07. között. 1972-ben már 02. 26-án feltűnt egy csapat.

1969. 06. 29-én 20 főnyi, átnyaraló csapatát figyeltem meg. Mindig áprilisban van a legtöbb.

Legkedvesebb tartózkodási helye a Pródi legelő, de a Kispródi tárolónál és a Vidiéri tónál is megfordul. Száma feltűnően fogy. 1950-60 közt naponta 1500-2000 is előkerült, 1960-70 között már csak 400-500, 1970-1986 közt csak 150-200-as csoportok. Kivételesen 1974. 04. 21-én 900 mutatkozott a Vidiéri halastónál.

92. Gólyatöcs

Himantopus himantopus L.

1971. 07. 11-én 6-os raja - láthatóan 2 öreg madár és a 4 felnőtt fióka tartózkodott a Kispródi tároló északkeleti sarkában. Ez vizenyős rétság, amelyet teljesen soha nem borít be a tó vize. Nem kizárt, hogy ez a pár itten költött. 07. 25-én és 08. 07-én is itt találtam őket.

1972. 06. 17-én 2 öreg madár mutatkozott Pródon, a Kaján tó füves partszegélyében, fészkelésre alkalmas helyen.

1978. 05. 28-án 1 a telekföldi szarvasmarhatelep ülepítő tavánál táplálkozott.

Megjelenése vidékünkön az öntözéses gazdálkodás következménye.

93. Gulipán

Recurvirostra avosetta L.

Dr. Radó András szóbeli közlése szerint 1943-ban költött egy pár a Pródi legelőn, a Kaján tónál.

Ugyanitt 1947-ben is megjelent és egy hónapon át itt tartózkodott egy pár, de nem rakott fészket. (18)

Én 1952. április 20-án a Kaján tótól kb. 500 méterre levő, Kerekrét nevű időszakos vízállásnál láttam kettőt.

1973-ban újra költött egy pár a Kaján tóban. Én július 14-én láttam őket. Három fiókájukat kotló módjára vezetgette az anyamadár. A kicsik még nem tudtak repülni. Mikor a tó partján megjelentem, az egyik öreg madár nekem jött és kiáltozva támadott - ugyanúgy ahogy a búbicek, sirályok szoktak, fiókáik védelmében.

Ugyanekkor 4 felnőtt gulipán is tartózkodott a tó déli végén. Közeledésemre felrepültek, a tó belseje felé tartottak. Ekkor az egyik öreg madár a tó közepéről felszállt, elénk vágott és valósággal visszahajtotta őket a tó déli végéhez, minél messzebbre a fiókáitól. Közben még a tó szélén járkaló fehér gólyához is levágott és feléje csapott.

94. Székcicsér

Glareola prarincola L.

Kövér Balázs még abban az időben, szóban közölte velem, hogy 1942. augusztusában 150-es székcicsér csapatot figyelt meg a Bagotai legelőn. A hír aztán az AQUILA c. folyóiratban is megjelent. /35/

95. Ezüstsirály

Larus argentatus Pont.

A kispródi víztároló megépítése óta /1969/ minden évben látható, 04. 23 és 11. 15 között. Némely esztendőben csak 8-10, másszor 40-60 is. Legtöbb 1981. 05. 31-én a Vidiéri halastónál 68 példány. Újabban megfigyelhető, hogy az őszi szántásokra kijár, és ott csapatosan bogarászik, így 1986. 08. 04-én 60 példány, a városközpont és a hajdúvidi vasúti megálló között.

Fő pihenőhelye a Kispródi tároló, de a Pródi legelőre is átjár. Sőt 1984. 07. 22-én a Kossuth szőlőskert felett is láttam egyet, ezt sárgarigó hajtotta. Bár fészkelési időben is gyakran itt tanyáz, nem költ határunkon.

96. Heringsirály

Larus fuscus L.

1934. 11. 18-án lőttek egyet a város határában. Ez a Déri Múzeumba került.(5)

Én 1981. 05. 31-én a Vidiéri halastónál figyeltem meg egyet.

97. Dankasirály

Larus ridibundus L.

Amíg a nagy halastavak meg nem épültek, gyér átvonuló volt vizeink mellett, elsősorban a Pródi legelőn és a Bagotán. 1965-ig csak három ízben láttam harmincasnál nagyobb csapatát. 1966. 10. 09-én figyeltem meg és ezen a napon tapasztaltam legelőszőr, hogy a szántó traktort követik.

A kispródi tároló megépítésének évben, 1969. 06. 07-én már 300 tanyázott a tó északi szélén levő zátonyokon, ősszel pedig 800-as serege mutatkozott. 1971. 10. 10-én ugyanitt 2600.

A Vidiéri halastónál 1977. 11. 06-án 2000 gyűlt össze.

A 35-ös sz. műút réti szakaszán 1982. 08. 08-án 3000 ült frissen tárcsázott szántóföldön.

Tömegei a tavakon éjszakáznak. Előbb csak a közeli földekre mentek ki bogarászni, ma már azonban az egész határt figyelik, és ahol szántás, tárcsázás folyik, vagy cukorrépát szednek: százával követik a gépeket és szedik fel a rovarokat. Így van ez a Szoboszlói, Debreceni, Dorogi, Újvárosi országutak mentén, mindenütt.

A dankasirályok néha már 02. 24-én, többnyire azonban márciusban jönnek meg és egészen május végéig, eltart a vonulásuk. Júniusban is látható néhány, olyan helyeken is, ahol nem költ. Őszi mozgalmuk 07. hóban megkezdődik, 11-én már láttam 400-as csapatukat, és november végéig eltart az elvándorlás. 12. 01-én, sőt 31-én is találkoztam velük. A vonulás ritmusából is, de az országos

gyűrűzésekből is kétségtelenül megállapítható, hogy a nálunk vonuló sirályok igen jelentős tömege származik Észak- és Északkelet Európából. Ezeket látjuk itt általában télen és kora tavasszal. Ősszel pedig a hazai sirályok augusztus-szeptemberi elvonulása után.(30).

Határunkon csak kivételesen költ. 1970-ben 5 pár, 1971-ben szintén 5 pár, 1984-ben 8 pár költését állapítottam meg a Kispródi tároló kis szigetein.

98. Kis sirály

Larus minutus Pall.

Ritka őszi átvonuló. 1972. 09. 10-én 4-et láttam a Kispródi tárolón, 1984. 09. 08-án 1-et, a Vidiéri halastavon.

99. Fattyúszerkő

Chlidonias hybrida Pall.

Ritka nyári vendég, alkalmi költései előfordulnak. Idáig csak július hóban találkoztam vele. 1963. 07. 28-án 14 tartózkodott a Pródi legelő kis vízállásánál és a K.IV-es fűrtcsatorna melletti kis halastavon.

1971. 07. 11-én a Kispródi tárolón egy öreg madár etette két - repülni tudó, de az etetést követelő - fiókáját. Közeledésemre az öreg nekem repült és támadott. Szerintem ezek a fiókák itt keltek ki, mert a hely, fészkelésre alkalmas.

1975. 07. 27-én a Vidiéri halastavon 3 öreg és 6 idej, jól repülő fióka tartózkodott, felém szállva jajgattak a fejem fölött.

1976. 07. 25-én 2 pd, 1984. 07. 24-én 6 pd. mutatkozott ugyanitt.

100. Fehérszárnyú szerkő

Chlidonias leucopterus Temm.

Ritka és rendszertelenül mutakozó faj. 05. 08 és 07. 27 között találkoztam vele, de főleg júliusban. Legelőször 1938. 07. 09-én láttam kettőt, a Pródi legelőn, a Kaján tónál. Kövér Balázs előző évben ugyanitt egy azévi fiatalot lőtt.

Másodszor 17 év múlva, 1955. 07. 17-én szintén a Kajánnál figyeltem meg hármat.

Újabb 16 év telt el, amíg a fehérszárnyú szerkő ismét feltűnt, ezúttal 1971. 07. 11-én, a Kispródi tárolón. Magasan a töltés felett 8 pd. szálldosott. A tó északi gátjától északra, vizenyős rétségnél 4 pd. táplálékot hordott. Viselkedésük fészkelésre utalt.

A Vidiéri tónál 1974. 05. 12-én és 07. 07-én 1-1 példányt észleltem, 1975. 07. 27-én 4-et és 1977. 05. 08-án 1-et.

Azóta hiába kerestem.

Bármily ritka, alkalmi fészkelése biztosra vehető.

101. **Kormos szerkő**

Chlidonias niger L.

Leggyakoribb szerkőfajunk: nálunk is szinte minden évben látható a Keleti Főcsatorna megépítése óta. Néha 70-80-as csapatai is feltűnnek. Legkorábban 04. 16-án észleltem, tavaszi átvonulása egészen június elejéig eltart. Ősszel 07. 11 - 09. 10 között vonul.

Főbb táplálkozó helyei: a Pródi legelő Kaján tava, a Vidiéri halastó, a K.IV-es halastó és a Kispródi víztároló.

Utóbbi helyen 1969, 1970, 1971 években kisebb telepe alakult ki az északi parton. 1969-ben 25-30 madár május közepétől június legvégéig állandóan ottan tartózkodott. 1970. 06. 14-én ugyanitt 14 példány. 1971-ben 06. 06-án összesen 11 pd, majd 07. 11-én, több csapatban, 72 pd. mutatkozott. Utóbbiak között számos, jól repülő idei fióka volt, de néhány öreg madár még rovarokat hordott. Feltételezett fészektelepüket azonban a víz miatt nem tudtam megközelíteni.

Az utolsó tíz évben 20-nál többet nem figyeltem meg egy nap alatt.

102. **Küszvágó csér**

Sterna hirundo L.

Ritka átvonuló folyóvizeinknél és halastavainknál. 1951. 05. 07-én láttam legelőször a Réten, kanálisnál egy párt, majd 1958. 05. 13-án, a Keleti Főcsatornán, a Kispródi hídnál egy párt. 1963. 06. 28-án a Pródi legelőn, a Kaján tónál ötöt.

Ez után hat évig nem jött. 1969-ben töltötték fel a Kispródi tárolót. Akkor a küszvágó csérek megjelentek, ott töltötték a júniust, júliust. Következő évben a tároló kis szigetein 8-10 pár fészelt, ezt biztosan megállapítottam. 1971-ben is ott tartózkodott 06.- 07. hóban 6-8 példány. Lehet, hogy ebben az évben is költött még néhány pár. Később itt nem figyeltem meg költési időben.

Még 1972 júniusában a Hortobágy folyónál és a Pródi legelő melletti Főcsatorna-szakaszon mutatkozott, de azóta csak átvonulóban észleltem a tárolónál, a K.IV-es és a Vidiéri halastónál és a Kaján tónál. 1972-76 között évente, 1978-ban egyszer, utána 6 évig egyáltalán nem, 1984 és 1985 években, egy-egy ízben.

Legkorábbi tavaszi érkezése: 04. 23, őszi távozása 09. 11.

Nem véletlen, hogy éppen a tároló elárasztása utáni években fészelt. Akkor még sok kis sziget volt a tómedencében: hajdani kanálisok töltése, pásztorkunyhók maradványa, amiket a későbbi években apránként elmosott a tó vize.

103. **Kis csér**

Sterna albifrons Pall.

Egyetlen egyszer figyeltem meg a Kispródi tárolónál 1972. 09. 10-én két példányt.

104. **Alka**

Alca torda L.

1935 őszén a hajdúböszörményi katolikus templom tornyának repült neki egy példány. Megfogták, és a gimnáziumba vitték eladni, jelenleg is ott őrzik kitömve.(31).

GALAMBALAKÚAK

105. Kék galamb

Columba oenas L.

Igen ritka átvonuló. Az erdőn 1939. április 01-én négyet láttunk észak felé repülni.

1974. szeptember 07-én egy példányt tartózkodott a Vidiéri halastó melletti erdőben, majd szeptember 29-én ugyanitt egy tizenkettes csapat.

Végül 1980. 08. 23-án újra az erdőn figyeltem meg egyet.

106. Örvösgalamb

Columba palumbus L.

Azon kevés faj közé tartozik, amelynek állománya az elmúlt fél évszázad alatt inkább gyarapodott, mint fogyott. Régen az erdő volt a fő élőhelye, de költött a nagyobb tanyák kertjében, a Keleti temetőben, a Brassó ér felső és középső folyásának füzeseiben, a Báthory kert melletti vízenyősök füzerein, 1944-ben még a város főterének a parkjában is.

Mostanra a tanyai, városi és temetői élőhelyeit elvesztette ugyan, de sokkal értékesebb fészkelőhelyhez jutott a legelők erdősávjaiban és új telepítésű erdeiben, főleg a Pródon, a Bagotán és a Cégény út menti erdőkben. Mai fészkelő állományát 35-40 párra becsülöm.

Legkorábbi tavaszi adatom 03. 03., őszi elvonulásáról pedig a legkésőbbi 10. 09.

Áttelelését is tapasztaltam. 1972. 01. 02-án egy mutatkozott az erdőn, 1975. 01. 11-én pedig egy 24-es csapata, a Vidiéri halastótól északra levő erdőben.

107. Vadgerle

Streptopelia turtur L.

Valaha városunk egyik legjellemzőbb és leggyakoribb fészkelő madara volt. Sok fészkel a belterület kertjeiben és alkonyatkor - rendszeren száraz ágra ülve - turbékolt hónapokon át. A temetőkből, a nagyobb tanyák kertjeiben, a szőlőskertekben, a dűlőutak fasoraiban, a legelők kis erdeiben, a vízfolyások menti füzeken és legfőként az erdőn összesen 700-800 pár is költött, ezelőtt 50 esztendővel. Ősszel, a szántóföldek tarlóin 60-70-es csapatokban járt.

A vadgerle életritmusát és települési viszonyait durván megzavarta a balkáni gerle betelepülése hazánkba. Ez az erősebb és tolakodó faj a városi kertekből teljesen kiszorította. 1962 óta városunk belterületén megtelepedésről nem tudok.

A temetőkből tovább tartotta magát. A Keleti temetőben - ahol évente 10 párnyi mindig költött - 1956. 04. 30-án még 12 vadgerle búgott és csak 1 balkáni gerle. 1963. 04. 30-án ugyanott 11 vadgerle és 3 balkáni gerle, 1967. 05. 07-én viszont már csak 2 vadgerle, de 11 balkáni gerle szólt. E napot követően - 18 éven át - egyetlen vadgerlét sem találtam itt, csak 1985. 06. 26-án hallottam egyet turbékolni.

A Nyugati temetőben 1965 augusztusáig rendszeresen megkerült, ekkor nyolc évig kimaradt. 1973 óta azonban évente költ újra 1-2 pár. Ezt azzal magyarázom, hogy nem veszik úgy körül utcák és sűrűn beépített városrészek, mint a Keleti temetőt, tehát a balkáni gerle számára nem annyira alkalmas a fészkelésre, mint a Keleti temető.

A tanyavilág felszámolásával és a gyomirtó szerek használata miatt a mezőgazdasági területek vadgerle állománya teljesen eltűnt és erősen megfogyatkozott a természetes vízfolyások: Tóció, Brassó ér völgyében is, mert onnan igen sok öreg fűzet kivágtak. Az erdei fészkelő állomány lényegesen nem változott, sőt a hetvenes évek első felében határozottan emelkedett. 1971. 05. 15-én 75 turbékolt az erdőnek, általam bejárt kb. 1/3-ad részén - amennyit a negyvenes években soha nem találtam.

A szőlőkben is megfogyott, főleg az ott folytatott nagyarányú pajtaépítések miatt. Sokan állandó lakásra is kiköltöznek, az ilyen házhoz a balkáni gerle rögtön betelepül, és a vadgerlét elüldözi.

Ugyanakkor számos új fészkelőhely keletkezett: a Keleti Főcsatorna partjainak erdősávjai, a Pródi és Bagotai legelőkön telepített új erdők, a Hortobágy folyó parti fasorai mind alkalmasok költésére és ezt ki is használja. Ma már ezeken a helyeken több fészkel, mint az erdőn. Az 1980-as évektől kezdve ismét csökkenni kezdett a száma, ebben kétségtelenül közrejátszik az is, hogy vadásznak rá. Jelenleg kb. 200 pár fészkel a város határában. 34 vizsgált évben tavaszi érkezésének középnapja április 26-a, őszi elköltözés 10 év átlagában 09. 23-a.

108. **Balkáni gerle**

Sreptopelia decaocto Friv.

Ez a délkeleti jövevény 1943. április 17-én jelent meg legelőszőr városunkban, a Kálvin téri templom kertjében.(41). Évről-évre gyarapodott. 1946-ban 10 pár, 1949-ben 30 pár, 1954-ben már 90 párra becsültem fészkelő állományát. Ekkor még kizárólag a belterületen élt. 1957-től a nagyobb tanyák kertjében is megtelepedett, 1958-ban az erdőóri lakásoknál és a szőlőskertekben, 1959-ben a vasúti őrházaknál, 1965-ben a Keleti Főcsatorna gátőrházainál és erdősávjaiban is. A zárt erdő kivételével elárasztotta az egész határt, de csak ott maradt meg, ahol emberek élnek.

1973-ban 500 pár lehetett tenni a fészkelők számát. 1980-ra bent a belterületen költött ennyi, a külterületen kb. 200 pár. 1981. 09. 21-én 1300 példány éjszakázott a Fürdőkert magas fáin.

Az utolsó öt évben azonban észrevehetően csökkent a száma, főleg a határban, a tanyaközpontokban fogyott meg, de a városi éjszakázóhelyein nem számoltam napi 600-nál többet. Még így is a leggyakoribb fészkelőmadár a városban, megelőzi a házi verebet is.

Ősztől-tavaszig a Fürdőkert a legkedveltebb éjszakázó helye, ahová már délután 3 órától kezdve párosan, vagy kis rajokban, szinte az egész városból összegyülekeznek. Kivilágosodáskor aztán visszatér megszokott élőhelyére.

Búgását az év minden hónapjában lehet hallani, bár november, december és január hónapban csak kivételesen. Február hóban kezd párban járni, ilyenkor kergetőzőket és a tojókért verekedő hímekeket is lehet már látni. Februárban azonban csak enyhe teleken és csak az állomány egy töredéke kezd fészket építeni. Márciustól tömegesen folyik a költés és tart augusztus végéig, szeptember közepéig. Úgy tapasztaltam, hogy városunkban, október hóban már nem fészkel.

Szeptember közepétől, de főleg októberben több száz csapatai láthatók kint a határban, főleg a napraforgó és kukoricaföldeken. A sertésstelepeknél, a terményraktáraknál is csapatosan tanyáznak, szeptembertől februárig.

KAKUKKALAKÚAK

109. Kakukk

Cuculus canorus L.

Ez is olyan kivételes faj, amelynek állománya nem csökkent az elmúlt félszáz év alatt, inkább gyarapodott. Régen az erdőn 10-12 párnyi kakukk volt, a szőlőskertekben 4-6 pár és ritkán a temetőekben is 1-2 pár.

A Keleti Főcsatorna megépítése óta, 1952-től jelent meg a Pródi legelő vízfolyásai, nádasai körül nagyobb számban. A Kispródi híd környékén 1958 óta, a Bagotán 1964 óta figyeltem meg, utóbbi helyen, több évben is, egy nap hatot hallottam szólni. A Vidiéri halastónál 1974-től, évről évre emelkedő számban napi 7, 9, sőt 12 is kakukkolt. A Kispródi tárolónál 1969 óta minden tavaszon szól. Itt a vizeknél, némely évben több van, mint az erdőn. Ez érthető, mert főleg a nádirigók költik ki tojásait. Legtöbbet mégis az erdőn hallottam. 1975. 05. 11-én 16 szolt és furcsa véletlen folytán pontosan 10 év múlva 1985. 05. 11-én 15. Leghangosabb májustól június közepéig, bár néhány még július elején is kakukkolt. Egyetlen évben még augusztus 04-én is hallottam szavát. Tavasszal 04. 15-én találkoztam vele először. Sok év adatai szerint április 20-a az érkezés középnapja. Szeptemberben költözik el, legkésőbbi megfigyelésem: 09. 24.

A város belterületén (a temetőket kivéve) soha nem láttam, hallottam 54 év alatt, sem a parkokban, sem a fasorokban, sem a nagy kertekben. Csak ott él, ahol fiókái felneveléséhez alkalmas helyet és dajkaszülőket talál.

BAGOLYALAKÚAK

110. Gyöngybagoly

Tyto alba Scop.

1946 tavaszán valamennyi templomtoronynál lehetett hallani a gyöngybagoly hangját. Még több mutatkozott 1947-ben. (36). Ekkor nyár elején is megfigyeltem a tornyoknál. Később csak a Kálvin téri templom tornyában maradt költőpár, ez egészen 1968 nyaráig ottan élt.

Biztosan fészkelte egy pár 1952-ben a Petőfi utcai régi művelődési ház padlásán is, 1969 évben pedig a Bocskay téri templom tornyában.

Ezután egy évtizeden át csak késő ősszel, télen tűnt fel egy-egy példány. 1972-77 között teljesen kimaradt.

1981 júliusában újra a Petőfi utcai művelődési ház mellett hallottam a hangját, lehetséges, hogy ekkor is fészkelte.

Kizárólag csak a város belterületén észleltem ezt a fajt.

111. Uhu

Bubo bubo L.

Egyetlen egyszer figyeltem meg: 1936. október 31-én. Délelőtt, borús, felleges időben egy madárcsoport jelent meg, északról, a Korpona utca felől jövet, a Kálvin tér felett. Legelől repült az

óriási bagoly és 8-10 főnyi, varjából, szarkákból álló csapat kergette. Nyilván pihenőhelyéről riaszthatták fel és eredtek a nyomába. Déli irányba szállva pillanatok alatt eltűntek.

112. **Kuvik**

Athene noctua Scop.

A város belterületének a fészkelője. Éjszakai életmódja miatt ritkán kerül szem elé. 1958-ig évente láttam - hallottam néhányat fészkelési időben, azóta csak elvétve. Így 1962-69 között, hét éven át, egyet sem. A hetvenes években újra gyakrabban mutatkozott, de 1978 óta csupán kettőt láttam.

Szőlőskertjeink épületeiben is megtelepül.

113. **Macs kabagoly**

Strix aluco L.

Gyéren fészkel az erdőn, a múltban is. Most ott kevesebb van, a 70-es évek óta a Pródi legelő erdeiben, erdősávjaiban, elhagyott varjú- és szarkafészkekben szívesebben megtelepszik. Vörös és szürke alapszínű példányok egyaránt előfordulnak, sőt 1939-ben párban láttam a kétféle színű madarakat. 1937-ben egy sérült példányt heteken át tartottam. Éjszakai életmódja miatt ritkán találkozni vele.

114. **Erdei fülesbagoly**

Asio otus L.

Ritkán fészkel az erdőn és a 70-es évek eleje óta rendszeresen a Pródi legelő erdősávjaiban és kis erdeiben. Gaál Sándor (szóbeli közlése) 1974-ben 35 pár fészkelését állapította meg ezekben a facsoportokban. Ez az elszaporodás nyilván összefügg a Pródi vetési varjú fészektelepek kialakulásával. 1972 óta én is mindig találtam itt fészkelőket.

1986 évben költött egy pár a városközpontban, a Weszprémi utca elején, a tanácsháza oldalsó bejáratánál, azon a platánon, amely kedvelt téli pihenőhelyük szokott lenni. Júliusban többször is megfigyeltem az öreg madarakat és idei fiókájukat.

Az erdei fülesbaglyok télen szeretnek csoportosan a települések belsejébe húzódní. Régebben 1937, 1964, 1974 években észleltem ilyeneket, 1976 óta minden évben. Pihenőhelyük volt a Szabadság u. 11. sz. ház kertjének öreg tujáin, ahol 1976-ban 12, 1978-ban 23 példány volt a legtöbb.

A Kálvin téri templom kertjében jegenyenyárfákon és japán akácokon 1981. 12. 20-án 36 példány, kint a téren, japán akácokon 1982. 12. 19-én 44 példány pihent. 1984. 02. 16-án a Weszprémi utcán, a tanácsháza oldalbejáratánál álló platánfán 12, 1984. 12. 27-én ugyanott 12 és ugyanezen a napon a Kálvin téri templom kertjében, levél nélküli hársfán 15 pihent. 1985. 12. 23-án a Weszprémi utca platánján 11 ült.

Feltűnő, hogy ezek a pihenőhelyek erős járműforgalmú, zajos helyen vannak.

Telelő csoportjait 11. 07.-03. 17. között észleltem, de zömük általában december első napjaiban jön, meg és február végéig marad.

LAPPANTYÚALAKÚAK

115. Lappantyú

Caprimulgus europaeus L.

Ritka fészkelő az erdőn, 3-5 pár lehet a jelenlegi állománya. 1939-ben és 1940-ben, a Keleti temetőben, 1938-ban és 1975-ben a város belterületén is megfigyeltem 1-1 példányt, költési időben.

Legtöbb: 1950. 08. 20-án este az erdőn: 8 egyed.

Legkorábbi tavaszi érkezése nálunk 04. 26., legkésőbbi őszi adatom: 09. 30.

SARLÓSFECSCKE ALKATÚAK

116. Sarlósfecske

Apus apus L.

Részint kóborló, részint átvonuló, de nincs minden esztendőben. 1938-1985 közötti 47 évből csak 21-ben találkoztam vele. Csak augusztusi mozgalmá nevezhető rendszeresnek, amikor tiszta kis csapatai, vagy füstifecskek között magányos példányok haladnak délre.

Tavasszal is van, de akkor rendszerint az országos nagy esők, felhőszakadások, szélviharok sodorják ide.

Április 30.-a legkorábbi adatom és szeptember 7 a legutolsó.

Összes megfigyelésemből 1 áprilisi, 5 májusi, 11 júniusi, 5 júliusi, 13 augusztusi és 2 szeptemberi.

Szám szerint, ősszel a legtöbb: 1938. 08. 23-án 35 pl. a Bocskay téri templomtoronynál, 1949. 07. 20-án 18 ugyanitt. 1976. 08. 01.-én 12 délre menő a város felett.

Tavasszal (04.-05.-hó) csak három példány.

SZALAKÓTAALKATÚAK.

117. Jégmadár

Alcaedo atthis L.

A Keleti Főcsatorna megépítése óta ritkán megjelenik halas vizeinknél. Az 1970-es években kettőt is lőttek, ezeket kitömve Fejes Sándor illetve Lévai Imre helyi vadászoknál láttam.

118. Gyurgyalag

Merops apiaster L.

Ritka átvonuló, tavasszal 05. 01 - 06. 09 között, ősszel 08. 21 - 09. 18 között. 1955. 06. 26.-án és 1976. 07. 04.-én költési időben is láttam 2-2 átrepülő példányt, de fészkelésük nincs bizonyítva.

Néha kilenc évre is kimarad.

Legtöbbet, 40-es délre vonuló csapatot 1950. 09. 10.-én észleltem. Az erdőn, a vándorméhészek telepeinél többször feltűnik, 1967 májusában ott néhányat el is ejtettek.

Utoljára 1981. 08. 29.-én figyeltem meg 9-et az erdő felett.

119. Szalakóta

Coracias garulus L.

Amíg az öreg tölgyeseket ki nem irtották az erdőről, rendszeresen fészkelő madarunk volt. Évente 6-8 pár is költött. 1952-ben aztán, az öreg fákkal úgy eltűnt az erdőből, hogy tizenkilenc éven át egyet sem láttam.

1971-ben fészkelési időben újra mutatkozott az erdőn 2, 1975-ben is 2, azóta megint nem.

1978-ban 1 pár a Vidiéri halastó mellett, 1980-ban és 1983-ban egy-egy pár a Vidiér felső folyása menti füzesben, 1984-ben 1 pár a Brassó ér felső folyása menti füzesben, 1986-ban 1 pár a Cégény úti víztározótól északkeletre eső öreg nyárfasorban költött.

1952-től még átvonulóként is nagyon ritkává vált, összesen ötöt láttam ősszel, három évtized alatt. Összehasonlításként szolgál, hogy 1940 májusában tizennyolc példányt észleltem összesen az erdőn.

Amíg rendszeres költőmadarunk volt, rendszerint május legelején tért vissza téli szállásáról. Legkorábbi adatom 04. 21. Ősszel szeptemberben vonult el. Utolsó adat: 09. 21.

120. Búbosbanka

Upupa epops L.

Rendes fészkelőmadarunk ma is, bár a tanyavilág megszüntetésével sok költőpár eltűnt. A határ minden részén él, elsősorban az erdőn és a szőlőkertekben, aztán a vízfolyások melletti odvas fáokban, a Keleti Főcsatorna melletti fasorokban, a legelőkre telepített kis erdőkben, a Pródi, Bagotai csőszház épületében, a Rét és Kispród megmaradt tanyáin, elvéve a város belterületén is. Kisebb, elhagyott, vagy keveset használt épületek padlásán telepedik meg a legszívesebben, de öregebb fák gyökérszete alatt is találtam fészket. Mesterséges fészkekodúban sikerrel telepítettem.

Jelenleg az összes fészkelő számát 30 párra becsülöm.

Valaha lényegesen több volt. 1940 júliusában csak az erdőn 25-öt észleltem egy hónap alatt.

Rendszerint április első hetében jön és szeptember első hetében, távozik. Legkorábban 03. 24.-én és 03. 30.-án láttam, legkésőbbi őszi adata 09. 21.

Magánosan, vagy párosan járó faj, már hármat is ritkán lehet együtt látni. Ezért megemlíteném, hogy 1975. 08. 03.-án 17 példányból álló csapatát figyeltem meg a városi erdőnek egyik irtásán.

HARKÁLYALKATÚAK

121. Nyaktekercs

Jynx torquilla L.

Rendes fészkelőmadara volt az erdőknek is, a szőlőskerteknek is, de mindig gyér számban. 1960-ban találtam utoljára fészket, azóta csak átvonulóban láttam áprilisban, május elején, de igen kevés ízben.

1976 és 83 között hét éven át egyet sem. 1983-ban egyet utána három éven át megint nem.

1972. 04. 23.-án a Pródi legelő egyik erdősávjában is mutatkozott, de nem települt meg.

A nyaktekercs hangyaevő és mivel az új erdőgazdálkodási módszerek az erdő hangyaállományát kiirtották, emiatt tűnhetett el. Nem igényes a fészkelő odú megválasztásánál, olyan üreget, ahol költeni tudna, ma is található az erdőn.

Mikor még fészkel, rendszerint április első felében jött és szeptemberben távozott. Legkorábbi tavaszi adatom róla 04. 07. Legkésőbbi őszi 09. 22.

122. Zöldküllő

Picus viridis L.

A környezeti változásokhoz alkalmazkodó, szívós faj, ma sincs kevesebb, mint ötven éve. Régen csak az erdőn volt állandó fészkelő, 1938-ban kivételesen tapasztaltam költését a Báthori szőlőskert melletti vizenyős helyek öreg füzesében. Téli kóborlásai során 1939. és 1954. Márciusában a Brassó ér középső folyásánál, 1940. márciusban a Keleti temetőnél és 1944. márciusban, a város központjában, a Kálvin téri templomkertben találtam. 1962 óta rendszeresen megjelent mindkét temetőben. 1970. őszén észleltem először a Keleti Főcsatorna erdősávjában, 1974. júniusában pedig a Vidiéri halastó környékén levő erdőkben. 1974. júniusában a Vásár tér öreg nyárfáiban is tanyázott. 1985-ben fészkelési időben a Brassó ér felső folyásánál, a hajdúszoboszlói országúttól keletre eső füzesekben, 1985. és 1986. Években az újfahértói országút menti kis erdőkben is.

Ez a tipikus erdei madár kimozdult tehát eredeti élőhelyéről és fátlan, sivár szántóföldeken, legelőkön át, 25 kilométerre terjesztette ki nyugat felé fészkelő övezetét.

Ma biztosan költ az erdőn, a Keleti Főcsatorna erdősávjában, a Pródi és a Bagotai legelők erdeiben és a Brassó ér menti füzesekben. Fészkelőállománya 10 pár körül lehet.

123. Szürke küllő

Picus canus Gm.

Őszi-téli kóborló, 10. 02. - 03. 30. közt, az erdőn és kivételesen a mellette levő szőlőskertekben. Egy alkalommal - 1938. 08. 01-én nyáron is láttam egyet az erdőn. Ritkaságára jellemző, hogy 1940. és 1970. közt, harminc éven át, majd 1971. és 1983. közt, tizenkét éven át egyet se figyeltem meg. 54 év alatt mindössze 8 példány került elém.

124. Nagy fakopáncs

Dendrocopos major L.

Leggyakoribb harkályfajunk. Az erdőhöz sokkal jobban ragaszkodik, mint a zöldküllő. Ősztől tavaszig tartó kóborlása közben felkeresi a város belterületét és a temetőket is, de tovább nyugatra csak kivételesen megy.

1967. november 12.-én és 1968. 09. 29.-én megfigyeltem a Keleti Főcsatorna erdősávjában 1-1-et, de azóta sem ott, sem a nagy legelők fasoraiban, facsoportjaiban nem észleltem.

Jelenleg az erdőben 15 pár költött és még 5 pár az erdővel közvetlenül szomszédos gyümölcsösökben (Zrínyi kert, Nagy- és Kis-Bocskay kert, Boda). 1932-36 között még néhány pár fészkel a Fürdőkertben is, a város belterületén, de innen később eltűnt. 1948, 1953, 1965 években 1-1 példányt fészkelési időben és fészkelésre alkalmas helyen a városban láttam.

Kóborlásán 09. 14. - 04. 15. között mutatkozik a belterületen, legtöbb szeptemberben és decemberben.

Jellegzetes dobolását főleg áprilisban és májusban hallani. 37 adatom közül 16 áprilisi, 12 májusi, 6 márciusi, 3 júniusi. 03. 08 és 06. 27. között dobol. De nemcsak a nász időszakában! Valamilyen izgalmi állapot is készítheti, mert 1980. 02. 10.-én is hallottam az erdőn dobolását, 1971. január 12.-én pedig -11 °C hidegben dobolt egy a belterületen a Középkertben.

125. Balkáni fakopáncs

Dendrocopos syriacus Ehr.

Faunánknak ez az új harkályfaja 1937-ben költött először az országban. (11)

Én 1956. május 24.-én láttam a legelsőt, a téglagyártól északra, a hajdúdorogi országút fasorában. Azóta rendszeres fészkelő madarunkká vált- elsősorban belterületen, de ritka, csak 2-3 pár költ évente. Fészkel 1958-ban a hadházi úton, 1964-ben a Kálvin téren, 1965-ben a Móricz Zsigmond utcán, valamint a Petőfi utcán, 1966-ban a vasútállomás mellet, 1970-ben a Petőfi u. 26 sz. ház előtt, 1971-ben a Petőfi utcán, 1972-ben a Csomaközi utcán, 1975-ben az Újfehértói utcán, 1977-ben a Csomaközi utcán, 1979-ben a Petőfi u. 19. sz. ház előtt /japán akác odújában / 1980-ban a Petőfi utcán, 1985-ben a Kálvin téren.

1965. 03. 20-án tanúja voltam, ahogy a Nagy-Bocskay kert szélén két nagy fakopáncs kergetett egy balkáni fakopáncsot. Mégis van költése azokon a helyeken is, amiket a nagy fakopáncs kizárólagosan birtokol. Így 1975-ben a Kossuth szőlőskertben, 1977, 1978, 1982-ben az erdő szélén tapasztaltam költését.

Kóborlásán 1968. 12. 15.-én a Kispródi híd közelében, 1974. 07. 29.-én a Keleti Főcsatorna partján észleltem.

A Petőfi utcán 1970. 07. 24.-én három fiókája repült ki, japán akácba vájt odúból. A mellettük lévő öreg madár izgalmában dobolt egy villanyfán. 1979-ben szintén dobolással kísérte fiókái kireptetését 06. 22., 06. 26. és 06. 28.-án.

126. Közép fakopáncs

Dendrocopos medius L.

Egyetlen alkalommal, 1975 06. 15.-én figyeltem meg két öreget az erdőn.

127. **Kis fakopáncs**

Dendrocopos minor L.

Téli vendég 10. 02. - 03. 08. között. 54 év alatt, összesen 20 adatomból 4 októberi, 3 novemberi, 3 decemberi, 2 januári, 1 februári, 2 márciusi.

Gaál Sándor 1939. 04. 03.-án látta, én pedig 1940. 04. 23-án 1970. 05. 09.-én 1979. 08. 16.-án és 1984. 08. 05.-én észleltem az erdőn. Ezekből az adatokból következtetve, alkalmi fészkelései lehetségesek. Az 1930-as években fészkel a debreceni Nagyerdőn. (2) egyébként is állandó madár és a fészkelőhely körül szokott kóborolni.

Megemlítendőnek tartom, hogy 1982. 01. 09.-én az erdőtől kb. 4 km-re a Kossuth és a Báthori szőlőskertek közötti országút árkában, magas szárú gyomokon láttunk kis fakopáncsot kúszni, és táplálékot keresni.

Ritkaságára jellemző, hogy 1941 és 1970 között, huszonkilenc év alatt egyszer sem láttam.

Valamennyi harkályfajjal kapcsolatban súlyos kérdés a megfelelő fészkelőhelyek fogyása. Mind faodúban költenek. A nyaktekercs kivételével az odvakat maguk készítik, vagy száraz fába, vagy belülről korhadó fába. Az ilyen fákat az erdőgazdálkodás azonban folyamatosan eltávolítja.

A törzseknek, ágaknak megfelelő vastagságot el kell érniük, hogy odú vésésére alkalmasak legyenek, de az erdészeti üzemtervek, nem engedik meg, hogy a fák erre a méretre megnőjenek. Ez főleg a zöld küllő által kedvelt nyárfákra érvényes. Általában: az öreg fák rohamos fogyása a harkályokat különösen sújtja. Mesterséges fészkekodvakban a nyaktekercs könnyen megtelepíthető, a többi faj azonban csak a legkritább esetben. Nekünk soha nem sikerült még fakopáncsot sem becsalogatni az odvakba. Pedig rájuk talált, a bejárat nyílásukat ki is tágította, de nem fészkelte beléjük. A fakopáncsok ellen bádoglemezből készített karikával védtük a röpnylást. Ez azonban csak akkor ért valamit, ha vastag lemezből vágtuk ki. A cipőkrémes dobozok fedeléből készített védő karikákat a nagy fakopáncs szétvágta, valósággal elnyírta, mintha csak papírból lettek volna.

Hat éven keresztül volt egy gyári „D” odúnk öreg tölgyfa törzsére kifüggesztve. Első évben egy pár csuszka költött benne, utána lódarazsak foglalták el, majd öt éven át üresen állott.

Összesen 72 mesterséges fészkekodúnkban, az erdő szívében, hat éven át egyszer sem fészkelte fakopáncs, vagy küllő.

VERÉBALAKÚAK

128. **Kalandrapacsirta**

Melanocorypha calandra L.

1980. 12. 14-én és 15-én egy példány tartózkodott a csónakázó tónál. (48)

129. **Búbospacsirta**

Galerida cristata L.

A búbospacsirta ezelőtt 45 évvel a szántóterületek legjellemzőbb fészkelője volt, utak dülök mentén, tanyák közelében, a legelők peremén, csatornák, vízfolyások töltésein - az erdő, szőlők és beltelek

kivételével - mindenhol költött. Állománya 800 pár körüli lehetett. Téltre nagyon sok behúzódott a belterületre és szeptember végétől február végéig itten tengette életét. 1938. 10. hóban 250-et, 1939. 02. hóban 300-at láttam egy hónap alatt, bent a városban. Az egész évben megfigyeltek száma 1938-ban meghaladta a 900-at, 1939-ben az 1100-at.

A gazdálkodási mód átalakítása elpusztította a szántókon az élelméül szolgáló állati és növényi táplálékot és a szántókról a búbospacsirta emiatt teljesen eltűnt. A Hajdúdorogra vezető országút két oldalán 1950. áprilisában még kb. 100 pár élt; ott ma egyet sem látni. Ugyanígy a Hadházi országút, az újfehértói és téglási utak melletti szántókról is kiveszett. Általában a Hajdúvid-Hajdúszentgyörgy közötti vasútvonaltól keletre már nem él. Van ellenben ettől nyugatra: a 35-ös út, a hajdúszoboszlói, balmazújvárosi, polgári országutak környékén, a Keleti Főcsatorna, a halastavak és kanálisok töltésén. Az utak oldala, árkai, a töltések koronái és rézsűi olyan helyek, ahol még táplálékát meg tudja találni.

Valószínűleg a táplálékszerzés lehetősége készítette arra a búbospacsirtát, hogy megtelepedjen a városban. 1969. május 10-én láttam az első kettőt fészkelési időben a belterületen, a Kinizsi téren, ahol akkor még a Varjas maradványán is található fészkenek helyet, de az ottani ipari üzemcsarnokok lapos tetején is. 1971. 04. 07-én egy a főutcán az áruház felett énekelt, 1972-ben pedig a többszintes házak lapos tetejére, városszerte beköltözött. Azóta az Árpád utcán, Kossuth utcán, Csomaközi utcán, Hajdúkerület utcán, Attila utcán, József Attila téren, Mester utcán, Bethlen utcán rendszeresen költ. Fészkel a téglagyárnál, a Keleti és Nyugati temetőben, a régi katolikus temetőben, a Mezőgép vállalat telepénél, a csordalegelő szélén is.

Jelenleg a külterületen kb. 50 pár, a belterületen 20 pár költhet, szomorú visszaesés a fél évszázad előtti helyzetéhez képest. Az akkori évi 1000 madárral szemben, 40-50-et, ha látunk egy év alatt.

130. Erdei pacsirta

Lullula arborea L.

Mindig ritka volt nálunk. 1932 óta mindössze 11 évben láttam. 1938-ban két pár költött az erdő irtásain, távol egymástól. 1940-ben egy pár. Ezután huszonöt éven át nem találkoztam vele. 1965-ben a Belső erdőn és a szentgyörgyi erdőn költött egy-egy pár és áprilisban mutatkozott Kispródon, a Keleti Főcsatorna és a balmazújvárosi országút közt, bokrokkal szegélyezett legelősávon. 1969-ben, nem messze ettől a helytől, fészkelte egy pár a Kispródi tároló északi partjánál levő fás-bokros legelősávon.

1970., 1971., 1974., 1978. Évben újra költött 1-1 pár, 1983-ban 2 pár, 1986-ban 1 pár az erdőn.

Tavaszi érkezése: 03. 31., legkésőbbi őszi adata: 11. 11.

131. Mezei pacsirta

Alauda arvensis L.

Régen a határ összes szántóin fészkelte, bár akkor is elsősorban a legelőket kedvelte. A búbos pacsirtánál mindig ritkább volt. 250-300 pár lehetett az állománya. A gazdálkodás megváltozásával a legelőkre szorult vissza és most már a szántókon csak kivételesen költ - néha egyéni parcellákon.

1950-60 között a Pródi legelőn 40-50 pár, a Kispródi út melletti legelőn 30-40 pár, a Bagotán kb. 15 pár fészkelte.

1960-70 között a Pródon 15-20 párnál nem találtam többet, a Kispródi legelőn 25-30 párt, a Réten 10-15 párt. A Bagotán 1964. 06. 07-én 31 éneklő hímét olvastam. 1965 nyarán a Zeleméren, a Csegei halom körüli szántókon is fészkelte 3-4 pár.

1969-ben árasztották el vízzel a Kispródi legelőt, a mezei pacsirták kiszorultak erről a fontos élőhelyükről és csak 8-10 pár maradt meg a környező kis legelősávocon. Ugyanakkor észrevehetően

megnőtt a perzsétei legelő pacsirtáinak száma, a szokásos 8-10 helyett 1974-ben 20 párnál is több költött.

1980 után további erős csökkenés következett, a Pródi és Perzsétei legelő egyes részeinek feltörésével és újabb halastó építése miatt. A Pródi legelőn 8-10 pár a Perzsétén ugyanannyi fészkel. A Bagotán 1982. 05. 07.-én csak hét éneklőt találtam, a Kispródi tárolónál 3-6 pár van. Fészkel még néhány pár a telekföldi kis legelőkön a Tócsó völgyében, a Cégény úti halasvíz menti legelőkön és a Rét szikesein. Mindössze 50 párnyi lehet az egész határ költőállománya.

A mezei pacsirta korán megérkezik táli szállásáról. 02. 25.-én jegyeztem fel először, Legkésőbbi őszi adatom 11. 12. Ősszel októberben gyakran meg lehet figyelni a délre húzó, kis 10-20 főből álló kis csapatait. Nappali vonuló, az estét a legelőn tölti, és napkeltekor útnak indul. A Csordaleglőn némelyik októberi napon 100 is elhaladt feledtem, kis rajokban.

132. Füstifecske

Hirundo rustica L.

Ma is gyakori fészkelőmadár, de állománya csak töredéke a réginek. Valaha minden tanyán fészkeltek néhány pár és mivel ezernél több tanya volt, csak a tanyákon fészkelőket legalább 1500 párra lehetett becsülni. Nagyobb tanyák istállóiban 5-10 pár is fészket rakott, sőt 1938. 06. 26.-án a bagotai legelő csőszházában 100 fészkelő párt találtam. Ehhez járult a város belterületén és a szőlőskertekben élő fecsketömeg, mintegy 500 pár, tehát 1940-ben nyugodtan lehetett 2000 párral számolni. Gaál Sándor 1938. 09. 23.-án du. 14.-17 óra között dél felé vonuló hatalmas csapatait figyelte meg, az összesnek a számát 5000-re becsülte. Én 1940. július hóban 2200 füstifecskét láttam és az egész 1940-es évben kb. 4200-at. Nyár végén hosszú füzérekben ült a rengeteg fecske a villanyvezetékeken és a tócsák, legelők fölött sok száz keringett.

A füstifecskék száma szorosan összefügg az állattartással. Fő táplálékuk az állatok köré gyülekező rengeteg légy, és ahol az állattartás visszaesik, a füstifecskék száma is csökken. A nagyüzemi gazdálkodás fölszámolta a lovak használatát a mezőgazdaságban: ez a tény a fecskéket érzékenyen érintette. A tanyák megszűntetése az ottani állattartás megszűnését is jelentette és az ilyen helyekről a fecskék mind eltűntek. A városban is sokkal kevesebb tehenet tartanak, mint 50 éve, ezért itt is megfogytak a füstifecskék.

A háború óriási károkat okozott az állatállományban. Ez még 1950-ben is éreztette a hatását, akkor már csak 500 párra becsültem a fészkelőket. Ma nem több az állománya 300 fészkelő párnál. Ezeknek mintegy harmada élhet a belterületen, a többi pedig a megmaradt tanyákon, a vidi és pródi központokban, csőszházaknál, erdőóri lakásoknál, szőlőskertekben.

1969. 09. 20.-án még 500-at láttam a Kispródi tárolónál. Azóta - tavaszi-őszi vonulásán egy nap alatt a legtöbb csak 300 volt.

A nagyüzemi állattartó telepek rendszerint zártak és a lezárt istállóknak nem tud a fecske megtelepedni.

A füstifecske nagyon ragaszkodik az emberhez. Kizárólag emberi építményeken rak fészket, néha hid alatt, sőt gulyakútban. Bizalmát mutatja, hogy akárhányszor az épületek belsejébe is bejön. A hajdúböszörményi városi tanácsház emeleti folyosóján 1946-ban is, 1947-ben is költött egy pár füstifecske a mennyezet függőlámpája feletti homorú bádoglemezen. Az öregek egy kitört ablaküvegen jártak ki és be, az adó- és közmunkaügyekben naponta odajövő emberek nyüzsgése egyáltalán nem zavarta őket. Fiókáikat mindkét évben ki is repítették.

Késői költései közismertek. 1955. 08. 28.-án egy vizsgált fészkekben még 3 napos fiókái voltak. 1959. 09. 12.-én a szőlőnkben fészkelő fecskepár még etette fiókáit. 1975-ben, a házunk kapualjában költő fecskepár fiai 08. 31.-én repültek csak ki.

A füstifecskek tavaszi érkezésének középnapja -17 év átlaga alapján- 04. 04. Az őszi távozásé (28 év átlaga alapján) 09. 26. Legkorábban 03. 28-án, legkésőbb 10. 26-án figyeltem meg füstifecsket. Az ilyen későre maradókései pótköltésekből származhatnak. A zöm nálunk mindig szeptember utolsó harmadában távozik. Fészkelőhelyéhez nagyon ragaszkodik. 1937-ben a várostól kb. 5 km-re eső nagyobb tanya egyik istállójában fogtam be és gyűrűztem hat öreg füstifecsket. Ezekből hármat a következő évben. Ugyanebben az istállóban fogtunk el. Legérdekesebb, hogy az épület tőszomszédságában volt egy másik istálló is és a fecskék a kettőt nem tévesztették össze, ugyanabban raktak újra fészket, ahol az előző évben. Tehát nem csak a tanyát ismerték fel, hanem az ott álló 8-10 építményből biztosan ki tudták választani tavalyi otthonuk helyét.

133. Molnárfecske

Delichon urbica L.

Mindig sokkal kevesebb élt városunkban, mint füstifecske. 1938-ban mindössze 350-400 párba becsültem a fészkelő állományt. A belterület északi részén költött legtöbb, ahol akkor még működtek vályogvető gödrök, ott mindig talált megfelelő sarat és vizet is a fészkepítéshez. A tanyavilágban általában a nagyobb tanyákon élt, de az erdőörök lakásainál is megtelepedett. Ahol szerette a helyet, 8-10 fészket is rakott egymás mellé.

Legtöbbet 1940-ben figyeltem meg, tavasztól őszig kb. 1700-at, ezen belül csak július hóban 900-at.

A háború után jelentősen megfogyott a száma. 1950-ben már csak 150 fészkelő párja volt. Habár ez a faj nem függ annyira az állattartástól, mint a füstifecske, mégis egyre fogyott és az őszi, sok száz főnyi vonulók helyett is csak 30-50-et lehetett látni. Főleg az utolsó tíz évben volt rendkívüli apadása, ma már a városban nincs 20 párnál több és a megmaradt tanyáknál, gátórházaknál ennek kétszerese. Érthetetlen ez a lehanyatlás, hiszen a faj életerős és a nagyvárosokban megsokszorozódott a számuk. Vagy oda települtek át a mi madaraink vagy vonulásukon érte az itteni fecskéket valami katasztrófa?

Fészkelőhelyéhez való ragaszkodását mutatja, hogy 1940. 07. 04.-én az erdőmérnöki lakásnál gyűrűzött öreg madarat ugyanitt elfogtam 1941. 06. 13-án. Gaál Sándor által 1940 nyarán ugyanitt jelölt fióka 1941. 06. 13.-án mint kotló anyamadár került kézre és a szintén Gaál Sándor által 1941. 06. 18.-án ugyanitt jelölt fióka 1942. 06. 11.-én ugyanezen a helyen min kotló anyamadár mellette tojásait.

Legkorábban 04. 15.-én észleltem, legkésőbb 10. 15.-én Sok év átlagát tekintve érkezési középnapja 04. 24., távozási középnap 09. 22.

134. Partifecske

Riparia riparia L.

A másik két fecskével ellentétben ez a faj városunkban, az utóbbi évtizedekben szaporodott meg és vált fészkelővé. Ebben a Keleti Főcsatorna megépítésének van döntő szerepe.

Egészen 1952-ig mindig csak ősszel vonult át 08. 21-09. 29. között, kisebb változó számban (évi 30-150). 1952-ben figyeltem meg tavasszal, a Keleti Főcsatormánál és ettől kezdve majdnem minden évben láttam ősszel-tavasszal a főcsatorna mellett, később a halastavaknál is. 1969. 09. 20-án a Kispródi tárolónál 400 tartózkodott. 1971-ben a Hortobágy folyónál is találtam néhányat. A Vidiéri halastónál 1974. 05. 12.-én 1500 vonult át és ugyanebben az évben a tavak mellett fekvő, régészek által lefaragott halom falaiban költött is 1-2 pár.

1979-ben Nagy Imre hívta fel a figyelmemet rá, hogy a Dorogi úti téglagyár talajvízzel megtöltődött régi bányagödreiben partifecskek fészkelnek. Ismételt ellenőriztük a telepet és legalább 40 párba becsültük az ott fészkelő partifecskek számát. 1980-ban az újfehértói országút mellett fekvő régi

homokbányában is találtunk néhány fészkelő üreget. 1981-ben még 60 fészkelőüreget olvastunk meg a téglagyári gödörben, de csak egy részük volt lakott. 1982-ben már csak 14 üreg maradt meg. Ennek a fogyásnak az volt az oka, hogy a gödröt szeméttelappé alakították át, és minél jobban növelték a szemétfeltöltést, annál kevesebb fecske maradt. A zöm átköltözött a Telekföldön nyitott új homokbányába. Mikor ez a bánya kimerült, egy dűlővel kintebb nyitották meg a jelenlegit. Ez egy kettévágott őshalom, mégpedig a Törökmetelő halom. Ebben, 1982-ben 140 fészkelőüreget olvastam és a jelenlevő fecskék száma után ítélve 100-nál több pár költött. Ez a telep még 1986-ban is megvolt. 1986. 05. 23.-án 111 fészkelőüreget számoltunk meg benne, de ezek egy része lakatlannak látszott. 70-90 párra becsültük a költő párok számát. Érdekessége ennek a helynek, hogy a legközelebbi víz: a Cégényi út menti kis tároló, ide jó 3,5 km távolságra esik.

Legkorábban április 1.-én láttam parti fecskét. A többség április második felében érkezik. Átvonulása május közepéig eltart. Legkésőbbi őszi adatom: 09. 29.

135. Sárgarigó

Oriolus oriolus L.

Szívós, erőteljes faj, azon kevesek közé tartozik, aminek az állománya nem csökkent az elmúlt fél évszázad alatt. 130 pár költhet szerte a határban. Ennek a fele az erdőn, a többi a szőlőskertekben (mindben van néhány pár), a Vidiér, Tóció, Brassó ér, a Keleti Főcsatorna és a Hortobágy melletti fásportokban, a legelők erdősávjaiban a kis telepített erdőkben, a temetőkben, a belterület nagyobb kertjeiben, Pród és Vid településen, a megmaradt nagyobb tanyákon. Bent a városban kevesebb költ, min 50 éve, mert megfogytak a nagy kertek, de ezt bőségesen ellensúlyozzák az új erdőkbe betelepültek.

A sárgarigó bámulatos szabályossággal vonul. Tavaszi érkezésének középnapja 04. 30. az őszi távozásé 09. 06. Huszonnégy év tavaszi érkezéséből 12 esik 04. 26 - 30-ra. Kilenc őszi adatból három 09. 03-ra, négy 09. 08-ra. Legkorábban 04. 21.-én észleltem- de ez kivételesnek mondható, legkésőbbben 09. 10.-én.

Dallamos füttyszavát érkezésétől 08. 15-ig rendszeresen hallatja. Hallottam egy évben 08. 19, másikban 08. 29-én, sőt egyszer 09. 07.-én is.

Nem társas faj. Egy család tagjai, két öreg és négy fióka láthatók legfeljebb együtt. Ezért megemlíteném tartom, hogy 1976. 08. 19.-én 11-es csapatát figyeltem meg az erdőn. 1933. 07. 04.-én Prim István vadőr által Hajdúböszörményben jelölt fióka kézrekerült 1933. 09. 17.-én, Kréta szigetén, Rethymno nevű községben, Görögországban, 1400 km. távolságra. (29)

136. Holló

Corvus corax L.

A hollót elsősorban azért kell felvenni Hajdúböszörmény madarai közzé, mert róla vannak elnevezve egyes határrészek, ami csak úgy lehetséges, ha ott gyakran megfordult ez a madár. Van Bagotán „Hollós dűlő”, „Hollós fok”, „Hollós lapos” és maga a Hollós ér./6/ Ezek a helyek közvetlenül szomszédosak a Hortobágygal, ahol még századunk első felében is minden évben jelentek meg hollók, a sebzett és elhullott vadludakkal, vadrécékkel táplálkoztak./22/

A debreceni Nagy-erdőn 1926, 1927, 1930, 1931, 1936 években biztosan megállapították fészkelését.

Én 1974. 05. 19-én a hajdúböszörményi városi erdőn magányos, „korrogó”, dolmányos varjú nagyságú, feltehetően fiatal madarat láttam. Többször is felkelt előttem, bizalmatlanul viselkedett, már 150 méterről menekült.

1980. 12. 21-én a hajdúböszörményi városi erdőn, a Salamontól keletre két „korr-korr” hangot hallottam, az első tiszta, a második rekedtes volt. Nyomban utána két dolmányos varjú jellegzetes izgatott káromása hangzott fel. Nyilván a holló idegesítette fel őket. Elmentem arra, de a madarakat meglátni nem sikerült. 1982. 03. 06.-án Szolnoki Antal erdész arról tájékoztatót, hogy ismételen látott hollót a Salamontól délre eső akácosban. Nyomban odasiettem, de sem akkor, sem később nem találtam itten hollót.

Ellenben 1982. 05. 09.-én a Salamontól északra, párszáz méterre két varjúnagyságú, de korrogó fekete madarat láttam, amik egymást kergették, közben csak pillanatokra ülve meg a fák hegyében. Esetleg idei fiatal hollók lehetnek? Sajnos olyan hamar tovatűntek, hogy biztos meghatározásuk lehetetlen volt. Hangjuk semmi esetre sem volt varjúé, de vetési varjú ezen az erdőn egyáltalán nem él és májusban leszállni soha, legfeljebb igen ritkán átrepülni láttam vetési varjút.

137. Dolmányos varjú

Corvus cornix L.

Fészkelő faj, 25-30 pár lehet a költő állománya és ennyi volt ötven éve is. A vadgazdaságban okozott kártételei miatt mindig gyérítették, és emiatt nem tud elszaporodni.

Fészkelőhelyei: az erdő, ahol azonban soha nem volt 5-8 párnál több, a vízfolyások: Tóció, Vidiér, de főleg a Brassó ér menti öreg füzesek és leginkább a pródi, Perzsétei és Bagotai legelőkön telepített erdők. Határunkon legtöbbit a Perzsétei legelőn láttam, 1969. 08. 30.-án tiszta csapatban 32-t. Ugyanitt 1974. 09. 07.-én 29-et 1971. 01. 11.-én 30-at, 1978. 12. 31.-én 25-öt. Ősszel-télen, az északról levonulókkal is gyarapszik a száma.

Nagy rabló, sokkal nagyobb veszedelme az apróvadnak és kisebb madaraknak, mint bármelyik ragadozó. (32)

138. Vetési varjú

Corvus frugilegus L.

A legnagyobb tömegben előforduló madárfajunk. 1937-ben 12000, 1938-ban 21.000, 1939-ben 23.000, 1940-ben, 36.000 körüli seregeit láttam egy év alatt, de 1984-ben is kb. 9.800-at Ez a rengeteg madár azonban nem él itt állandóan, hanem telelni idejéről Észak- és Északkelet Európai jövevény. Bámolni való pontossággal, október közepe után (26 év átlagában október 18.-án) jelennek meg városunk felett az északkeletről levonuló seregek. Egy héten át minden nap jönnek, hol százával, hol ezrével. 1938. 10. 26.-án negyven perc alatt 5.000 szállt át a város felett és délután még további 5000. 1951. 10. 14.-én 3.800 pihent meg a város szélén, a Csordalegelőn. 1984. 10. 18.-án 2.000 vonult be laza csapatokban, egész napon át. Novemberben aztán az északkeletről délnyugat felé irányuló levonulás megszűnik és ekkor a város határában maradt varjaknak Kelet-Nyugati mozgása alakul ki. Reggel nyugatra repülnek ki a varjak a földekre, este pedig keletre szállnak vissza, az erdőre, éjszakázni. 1979. 11. 25.-én 4.500 tartózkodott az Ugarban, 1980. 11. 17.-én 3000 szállt át a város felett, 1980. 11. 23.-án az újavárosi országút és a közeli Nyugati temető (Köztemető) környékén 3300-ra becsültem a számukat.

Északra való visszavándorlásuk februárban és március első felében zajlik le. 1950. 02. 16.-án több ezer vonult, 1939-ben 02. 20.-án és 03. 03.-án mentek nagy csapataik, de még 03. 23.-án is vonult vissza mintegy 3.000. 1977. 03. 02.-án még 2000 volt a Pródi legelőn, két hónap múlva, 05. 08.-án csak 50. 1981. 03. 01.-én 2300 volt ugyanott, május végén csak 40. 1976-ban 03. 14.-én 2.000-es sereg ment északra, 1973. 03. 16.-án 600, 1986. 03. 05.-én 1.900-as csapat.

Amíg nem kezdtek nálunk a vetési varjak fészkelni (a hatvanas évektől kezdve) áprilistól augusztusig csak néhányat lehetett látni, de sok évben egyet sem. Augusztusban, szeptemberben a magyarországi

fészkelőkből szokott erre elkóborolni párszáz. A tömegek az év utolsó három, valamint első három hónapjában, összesen tehát fél évig mutatkoztak.

Ha augusztus legvégén, vagy szeptember első felében egy-két károgó vetési varjú átszállott a város belterületén, ez mindig eszünkbe juttatta, hogy közeledik az ősz.

A határ keleti peremén levő, összefüggő nagy erdőségben vetési varjú soha nem költött, sőt itt, egészen 1971. évig 04-07. hónapokban soha nem is láttam. Még a téli félévben is jobbára átszállókat lát az ember, mert ezen az erdőn a téli varjaknak egy része éjszakázik. 1971., 1973., 1974., 1975., 1976. években 4-15 főnyi kis rajaik nagy ritkán - jobbára az évnek csak egyetlen napján feltűntek, átszállottak - de már 1977-86. között újra nem figyeltem meg ott áprilistól július végéig egyet sem.

A vetési varjak a város határának nyugati szélén, a Bagotai legelő erdőiben telepedtek meg először. 1954-ben még nem észleltem ottan őket, valószínűleg azért, mert a fák még nem nőttek meg elég magasra. 1964. július elején azonban már 50 költő párt találtam. 1971. májusában is 50 fészket.

1974-ben a perzsétei legelő ültetett erdeiben is megjelent és 60 párnyi fészkel. Ugyanitt 1985-ben 30 fészket olvastam.

1977-ben észak felől jött is egy bevándorlás. Az Újfehértói országút és a Cégény út kereszteződésétől északnyugatra eső kicsi, alig 5 holdas erdőben 90 pár rakott fészket. A közelben van a Vidiér eredete és felső folyása, sok rét, apró legelőfolt, de jobbára mezőgazdasági terület. 1980-ban ugyanitt 50 fészkek voltak. 1978 márciusában a Pródi legelő csőszházához vezető akácfasorban 56 pár varjú települt meg. Fészkeikből sokat elpusztítottak, egy évvel később itt csak 20 fészket találtam.

1979-ben a Balmazújvárosi országúton, a Gát ér átfolyása és a nagy sertéstelep közvetlen szomszédságában, forgalmas és zajos helyen 16 pár fészkel.

Ezideig erről az öt telepükről szereztem tudomást. A költő párok száma évről évre változik, mert fészkeket is, a varjakat is pusztítják. A nagy legelők erdőszéleiben bizonyosan van még más telepük is, mert 1975. július hónapban majdnem 500 vetési varjú tartózkodott a Perzsétén, s ez kb. 100 pár madárra vall.

Az utóbbi évtizedben való erős előretörése biztosan összefügg a Hortobágyi Nemzeti Parkban végzett varjú gyérítéssel; az onnan elszakított varjak egy része nálunk ütött tanyát.

Nem kívánatos vendég! Mióta szokásos állati és rovarátlálékát a mérgekkel kezelt mezőgazdasági területen nem tudja megtalálni, a legveszedelmesebb madártojás- és fiókapusztítóvá vált. A földön fészkelő madarak tojásait felszedi, és súlyos károkat okoz a mezőgazdaságnak és a vadgazdálkodásnak is. A mostaninál sokkal erélyesebb ritkítása indokolt. Ezt országos intézkedésekkel kellene megoldani.

139. Csóka

Coloeus monedula L.

Két alfaja él Hajdúböszörményben:

a./ a *Coloeus monedula turrium* Ch.L.Brehm, amely 1958 óta rendes fészkelőmadarunk, és

b./ a *Coloeus monedula soemmeringi* Fisch. , amely télen, az északról levonuló varjakkal jön meg és velük távozik.

Sokáig csak ezt az utóbbit ismertük. Őszi érkezése (16 év átlagában) 10. 08-ra esett. Néha már szeptemberben megjött, néha csak október közepe után és néha százon felüli csapata sem volt ritkaság. 1959. 12. 06.-án 250-et, 1965. 11. 21.-én 115-öt, 1974. 12. 01.-én 300-at jegyeztem fel. Ezek február végén, március elején visszatértek északra.

A hazai alfajból - 1958 előtt - csak nagyon ritkán kóborolt erre néhány. 1938. 04. 26.-án és 05. 13.-án 2-2 szállt át a belterület fölött, 1940. 04. 22.-én a főtéri toronynál tartózkodott egy napig egy példány,

1940. május 21.-én pedig az erdőn láttam egyet (54 év alatt ezt az egyetlen egyet), 1951. 04. 01.-én kettőt az egyik szőlőskertnél.

1958. április 20-án azonban megjelent egy pár a Kálvin téri templomon. Az épület délkeleti sarkán, a díszpárkány szögletében volt egy kis üreg / ahol kuvik fészkel a 30-as években /, ezt foglalták el a csókák és itt költöttek. 1959-ben és 1960-ban nem jelentkeztek. 1961-ben egy pár a Bocskay téri templom tornyán fészkel. 1962-ben pedig ugyanitt 3 pár, a görög katolikus templom tornyában egy pár, a Kálvin téri templom tornyában 2 pár fészkel.

Azóta minden évben költ 2-3 pár néha több is. Így 1964-ben 3 pár a Kálvin téren, 4 pár a Bocskay téren, 1965-ben 8 pár a Kálvin téren 3 pár a Bocskay téren, 1966-ban tíz pár a Kálvin téren, 1967-ben pedig a város valamennyi templomtornyán, összesen 20 pár. 1971-ig fészkel minden tornyon, azóta csak a Kálvin téri templom padlása és tornya a biztos költőhelye, ahol 1976-ban tíz pár, 1977-81 közt 2 pár, 1982-ben négy pár, azóta újra csak két pár fészkel. A Bocskay téri toronynál 1981-ben 1 pár, 1982-ben 3 pár.

A fészkelő csókák, fiókáik felnevelése után elhagyják a várost és a mezőgazdasági területekre húzódnak ki táplálkozni. 06.-07. hónapban szinte látni se lehet őket, 08. hónapban is ritkán. Általában szeptemberben foglalják el helyüket újra a tornyokon.

Azelőtt tornyokon és a padlásokon elvadult házigalambok költöttek. Ezeket a csókák apránként elmarták onnan, tojásaikat elpusztították.

Gyakran zsákmányolnak balkáni gerle tojásokat is.

140. Szarka

Pica pica L.

Állandó fészkelő madarunk az erdő szegélyén és a nagy irtásoknál, aztán a vízfolyások: Brassó ér, Vidiér, Tóció völgyében, a Keleti Főcsatorna erdősávjában, a Pród, Perzséte és Bagota telepített kis erdőiben, a megmaradt kevés tanya közelében, nagyobb szőlőskertekben és a Cégény út melletti erdőkben is. 40-50 pár költ - ennek kb. 1/4-e az erdőn és 2/4-e a Keleti Főcsatornától nyugatra eső fasorokban, facsoportokban. 1935-40 között 150-300 között láttam évente, az utolsó évtizedben ez a szám 40-80 között ingadozik. Ősszel-télen 15-25 főnyi tiszta csapatai sem ritkák.

A beépített városban soha nem figyeltem meg 54 év alatt, még átrepülőben sem. A temetőben azonban rendszeresen költött. A Keleti temetőből az 50-es években végleg eltűnt, a kevésbé zajos Nyugati temetőben (Köztemetőben) azonban 1985-ben is fészkel egy pár.

141. Szajkó

Garrulus glandarius L.

Rendes fészkelő madarunk. Minden évben költ az erdőn. Amíg az öreg tölgyesek megvoltak, valamivel nagyobb volt a száma. Szívesen fészkel a vadalma és vadkörtefák sűrű ágazata között. 1939. 05. 27-én, vadkörtefán 6 nagy fiókáját gyűrűztük, de ugyanazon a napon egy másik anyamadár még nyolc tojásán kotlott. Ebben az időben 10-15 pár fészkel az erdőn és 30-40 példányt láttunk évente. Az utolsó évtizedben megfigyeltek átlagszáma egy év alatt 28, tehát csak kisebb fogyásról van szó. Fél évszázad alatt 1975-ben észleltem a legtöbbet: 48-at. Egy napon belül pedig 1978. 10. 01-én 20-at az erdőn és 1983. 03. 20-án 18-at ugyanott. 1985-ben viszont egész éven át mindössze 11-et.

A zárt erdőhöz nagyon ragaszkodó fajnak ismertük. 1957-ig összesen 6 ízben tapasztaltuk - 1938, 1944, 1950, 1953, 1954, 1957 években - hogy ősszel-tavasszal, az erdővel közvetlenül szomszédos gyümölcsösökben megjelenik.

Ezért rendkívüli eseménynek számított, hogy 1959. 10. 24-én a Csordalegelő akácfaiból álló erdősávjában kettő, majd 1970. 10. 11-én a Keleti Főcsatorna erdősávjának a Pródi legelővel

szomszédos részén három mutatkozott. 1970. 10. 17-én a Csordalegelő erdősávjában ismét láttam kettőt és talán ugyanezt a kettőt 1970. 10. 25-én a városban, a Vásár téren. Itt az öreg nyárfasorból szálltak fel. Bár a helyet széles, füves térség övezi, minden oldalról sűrűn beépített utcák határolják. Ez volt a legelső eset, hogy a város belterületén szajkót észleltem.

1971. 01. 10-én ismét a Csordalegelő erdősávjában kóborolt 3. Majd 1974. 09. 29-én az erdőtől kb. 24 km. távolságra lévő Vidiéri halastó melletti, ültetett kb. 20 éves tölgyesben figyeltem meg hármat. 1978. 10. 07-én ismét a Csordalegelőnek a temető mögötti erdősávjában tartózkodott kettő. Itt a közelben egy 2 hektárnyi, ültetett 20-25 éves tölgyes van.

1983. 10. 19-én a város déli oldalán, a Táncsics körúton szállt át felettem, alacsonyan kettő.

Végül 1984. 07. 22-én a Báthory szőlőskert melletti öreg nyárfaerdőben láttam egyet.

Ismerjük a szajkó kóborló természetét, de ez önmagában nem magyarázza, hogy olyan messze elkalandozott, a város nyugati határrészeire, átrepülve sok ezer hektár fátlan mezőgazdasági táblát. Szerintem ezek a kirándulásai a táplálékszerzéssel függnek össze. Az erdőn, a tölgyesek fájdalmas megfogyatkozása miatt nem találja meg mind, a szokásos eleségét és ennek felkutatása végett vállalkozik hosszú utakra.

142. Széncinege

Parus maior L.

A legismertebb cinegefaj. Ötven éve még csak az erdőn és erdővel közvetlenül szomszédos gyümölcsösökben fészkel. Az erdőn 30-40 pár, a gyümölcsösökben 5-10 pár. Az öreg tölgyesek kivágása után száma észrevehetően megcsappant. Az öreg akácfaik repedéseiben, főleg a törzsek elágazásánál keletkezett üregekben sokáig jó helyet talált fészke megépítésére. Sajnos, a hetvenes évek végétől ezeket az akácokat is erőltetett ütemben vágják és a széncinegét, lassan kiszorítják az erdőből. Ennek tulajdonítható, hogy a lehető legalkalmatlanabb helyet is kénytelen elfoglalni, így költött az erdőőri lakás lécajtájjára szerelt, bádogból készült levélszekrényben és az sem riasztotta el, hogy a postás rádobálta a kotló madárra a leveleket.

1980 tavaszán észleltem legelőször költését a város belterületén, a nyugati temetőben. 1982-ben és 1983-ban ugyanott.

1982-ben a vasútállomásnál levő parkban, 1983 évben a Lévai Márton utcán, 1984-ben a Kálvin téri új iskola parkjában, 1985-ben, a Fürdőkerben is fészkel. 1986-ban a Petőfi u. 6. sz. ház előtti öreg japán akác üregében költött egy pár, a Bocskay téren, a baptista imaház mellett a másik, a piacon, platánfában a harmadik pár.

A külterületen is kénytelen volt terjeszkedni. 1984-ben a Cégény úttól északra eső kis akácerdőben, 1985-ben pedig a Keleti Főcsatorna mellett, a Pródi legelő erdősávjában figyeltem meg éneklő példányokat a költési időben, 1986-ban a hajdúszoboszlói és balmazújvárosi országutak fasoraiban is.

Jelenleg az erdőn nem költ 8-10 párnál több, a határ egyéb helyein legfeljebb még annyi. Összesen tehát csak 16-20 fészkelő párral számolhatunk. Fészekodvak kihelyezésével kellene a segítségére menni. 1938 és 1944 között sikerrel telepítettük az erdőn, a Peresen, valamint az erdő alatti gyümölcsösök kertekben. 1939-ben az általam vezetett ifjúsági madárvédő egyesület 141 odújából 18-at foglalt el széncinege és 173 fiókát nevelt. 30-ban kerti rozsdafarkú lakott és 191 fiókát repített, 1-ben csuszka élt, 10 fiókát nevelt, 20-ban mezei veréb fészkel és 84 fiókája kelt szárnyra. (38).

Ősztől-tavaszig a széncinegék száma megnőtt az északról levonulókkal. Ilyenkor nagyon sok széncinegét lehetett látni a városban. Számuk a tízszeresét is elérte a nyáron előforduló cinegékének. Így 1938-ban a fészkelési időszakban (04.-05.-06. hó) észleltünk 50 madarat, míg 10.-11.-12. hóban 490-et.

A város belterületén ősszel (24 év átlagában) 09. 20-ával jelentek meg és (19 év átlaga szerint) 03. 19-ével tűntek el. Néha már augusztus közepén, egész kivételesen július végén feltűnt egy. Tavasszal legtovább 04. 02-ig maradt.

Ősztől-tavaszig a határ olyan részein is lehetett széncinegével találkozni, ahol nem fészkel, így a vízfolyások mellett, főleg a Brassó érnél, az összes nagy országutak fasoraiban, az őshalmok facsoportjaiban, a Csordalegelő erdősávjában. 1971. 10. 10-én láttam legelőször, de másodszor csak 1979. 12. 16-án.

Télen minden évben etettem. Az etetőre járók száma változó, általában napi 8-15, más években 20, sőt már 35 is volt (1975-ben) viszont 4 is (1985). Mivel könnyen elfogható faj, nagyobb szabású gyűrűzésbe fogtunk Gaál Sándorral és Molnár Zoltánnal hármásban. 1937-44 között 621 öreg széncinegét jelöltünk meg, én magam 333-at. Mikor berendeztük fészekodútelepünket, a fiókákra is kiterjesztettük tevékenységünket és hárman 404-et jelöltünk meg.

Összesen tehát 1025 madarat gyűrűztünk.

Ez eleinte alig hozott valami eredményt (34), később azonban leszűrhattünk belőle több, nagyon tanulságos tapasztalatot:

1./ Télen csapdával befogott öreg madarak közül igen sok újra kézrekerült, 3, 14, 22, 30, 39, 42, 63, 77 nap múlva ugyanabban a kertben. Én a Bocskay tér 3. sz. alatt laktam a főtéren, Gaál Sándor a Budai Nagy Antal utca derekán, 1,5 km-re tőlem. Soha nem fordult elő, hogy egyikünk kertjében jelölt széncinege a másiknak a kertjében ment volna csapdába.

2./ A széncinegék tehát ragaszkodnak ahhoz a helyhez, ahol etetik őket. Mégis - az etetőre járó cinegék - nem ugyanazok. Az október, november hóban és december elején gyűrűzöttek tartottak ki hónapokig a kertben. Ezeket én hazai fészkelőknek gondoltam. Elméletileg a január elején gyűrűzött is tölthetett volna itt még két hónapot, de ilyet a visszafogott gyűrűs madarak nem bizonyítottak. Sőt a január-február hóban gyűrűzöttek csak pár hétig voltak a kertben a márciusiak pedig csak napokig. Az 1940. évi nagy tél után márciusban, naponta 30-nál több nem mutatkozott kertünkben. 87-et gyűrűztem meg abban a hónapban és ezekből mindössze kettő fogózott meg újra, ezek is pár napon belül. Az állomány tehát folyton cserélődött.

3./ Kint a fészekodútelepen ismételtén fogtunk le és gyűrűztünk meg kotló öreg madarakat. Soha elő nem fordult, hogy ezekből egy is, a városban télen megkerült volna.

4./ Az sem esett meg soha, hogy a télen a városban csapdával befogott öreg széncinegét kint a szőlőben, vagy az erdőn, mint kotló öreget megfogtuk volna.

5./ Gaál Sándor által 116809 sz. gyűrűvel 1937. 11. 12-én a Budai Nagy Antal utcában jelölt öreg madár megkerült először 1938. 11. 27-én, 380 nap múlva ugyanott, másodszor 1938. 12. 18-án, 401 nap múlva ugyanott. A madár kiváló tájékozódó képességét mutatja, hogy egy év után is megtalálta a helyet, ahol etették.

Az öreg madarakkal végzett kísérletek arra utaltak, hogy a téli etetőinkre járó széncinegék többsége nem azonos a nálunk fészkelőkkel, hanem kóborló.

A fiataloknál már egy fokkal több eredményt értünk el.

6./ Molnár Zoltán 1939. 05. 22-én a Kis-Bocskay szőlőskertben 138263 sz. gyűrűvel jelölt egy fiókat, amit elpusztulva talált meg ugyanitt 1940. 04. 12-én, 325 nap múlva. Ez a madár tehát egy év múlva is ottan tartózkodott, ahol a tojásból kikelt.

7./ 153371 sz. gyűrűvel jelöltem 1941. 05. 22-én, az erdőn egy széncinege fiókat. Ez a Bocskay tér 3 sz. kertünkben kézrekerült 1942. 02. 25-én 279 nap múlva, mint etetőre járó öreg, majd 1942. 12. 29-én elfogtam útja, ugyanitt, 586 nap elteltével. Ez bizonyította, hogy a téli etetőre járó széncinegék közt a helyben kikelt, "idevaló" példányok is vannak. Ugyanakkor igazolta a madár jó tájékozódó képességét, hogy két télen is megtalálta ugyanazt a kertet.

8./ Ugyanebben a fészekaljban, 1941. 05. 22-én 153376-os gyűrűvel jelöltem egy széncinege fiókat, amely 1942. január 6-án megkerült a Bocskay tér 3. sz. ház kertjében, 229 nap múlva, 10 km. távolságra.

A 7. és 8. alatti széncinegék testvérek voltak. Talán együtt is jöttek be télen a városba és sokáig összetartottak, így történhetett, hogy mindkettő ugyanabban a kertben járt az etetőkre.

9./ 1939. 06. 28-án és gyűrűztem az erdőn 143441 sz. gyűrűvel egy fiókat, amely Debrecenben 1943. 02. 02-án került meg, 1314 nap múlva (3 év 219 nap), 18 km-re a helytől, ahol kibújt a tojásból. (18.-92. o.)

Az életkorra vonatkozó értékes adat, de a széncinege kóborló hajlamát is tanúsítja.

10./ Gaál Sándor a 145886 sz. gyűrűvel 1941. 05. 25-én jelölt egy fiókat az erdőn és ez 1941. 10. 26-án BILOVICE Morvaországi községben került meg (Csehszlovákia), 350 km-re a jelölés helyétől északnyugatra, 154 nap múlva. (Warga Kálmán, a Madártani Intézet főadjunktusának levélbeli közlése. (A kóborló természet tehát egész fiatalon is benne van a madárban és ez nemcsak dél, hanem észak felé is elviszi.

11./ A telepen gyűrűzött fiókák közül egy sem került meg ugyanott, mint a kotló tojó.

Egy közismert madár életmódja is ennyi kérdést vet fel, olyanokat is, amikre nem tudunk biztosan válaszolni.

Marad még az utánunk jövő ornitológusoknak is bőven kutatni valójuk.

143. Kékcinege

Parus caeruleus L.

Mindig kevesebb volt a széncinegénél, de 1940 előtt a fészkelő párok száma 15-20-at tett ki az erdőn, tehát kb. 50%-át a széncinegének. Ma ez az arány a 10%-ot sem éri el.

Télen azonban sokkal gyérebben mutatkozott. Bár 1938. 10. 05-én tiszta 40-es csapatát láttam és 1938. 12. 06-án is 15 volt egyszerre a Bocskay tér 3 sz. alatt, a kertünkben, az egész évben megfigyeltek száma csak 162 volt, szemben a széncinegék 760-at elérő mennyiségével. Ebből a 162-ből 45 esett a fészkelési időnyre.

Az 1939/40-es nagy tél ezt a gyönyörű kis madarat úgy kipusztította, hogy azóta sem tudott lábra kapni. Hiába kerestük 1940 tavaszán, az erdőn. Csak 07. 09-én a Báthory kertben, majd 06. 28-án a Kis-Bocskay kertben találtam egy-egy kóborló családot. 1941-42-ben újra nagyon hideg és hosszú tél volt és ez a két tél a fogoly mellett a kékcinegét sújtotta legjobban. 1943. 04. 21-én még megfigyeltem

hármat az erdőn, de ettől kezdve, költési időben, huszonkét éven át egyetlen egyet sem. Csak 1965. 04. 25-én tűnt fel egy a bodai erdőn, majd 1967. 07. 16-án egy a méhészházi erdőri lakás mellett.

Az erdő öreg tölgyeseinek 1952 évi kiirtása is hátrányosan érintette a túlélőket, mert sok jó fészkelő üreg elveszett. Ezt azonban még kibírták volna, mert szívesen költöttek a kétágú akácfa elágazásának üregeiben.

Csupán 1973-ban szereztem bizonyosságot arról, hogy megint van egy fészkelő párja az erdőnek, ekkor, 05. 06-án a kergetőzésüket is észleltem.

1977 óta újra költ minden évben 1-2 pár az erdőn, erről kétségtelenül meggyőződtem. Az állomány megerősödését mutatják a létszámadatok is.

A megfigyelték száma:

1941-ben	3
1951-ben	10
1963-ban	4
1970-ben	3
1973-ban	19
1977-ben	43
1979-ben	30
1980-ban	52
1981-ben	93
1982-ben	26
1983-ban	41
1984-ben	30
1985-ben	22

Ezek közül az 1941-70-es adatok mind téliek.

Nagyon érdekes, hogy 1982. 05. 22-én egy nászruhas hímet figyeltem meg a Bagotán, a folyó menti erdősávban. Kétségtelen, hogy ez az itteni erdőben fészkel - holott a hely 26 km-re van, az összefüggő nagy erdőterületől, a kékcinegék eredeti fészkelőhelyétől.

1981-ben észleltem először a Vidiéri halastó nádasaiban, 1982. 10. 10 óta pedig rendszeresen a Keleti Főcsatorna erdősávjában. Itt 1984-ben fészkelési időben többször is mutatkozott és itt is biztosra veszem a költését.

A kékcinege is szeret télen bejönni a városba, rendszeren szeptember utolsó hetétől február végéig találkozni vele. Néha csak március elején húzódik el. Legkésőbb 1984. 03. 21-én láttam. Látogatja az etetőket is, általában 1-2, de 1978. 02. 08-án és 1981. 02. 28-án 6-6-ot figyeltünk meg Petőfi u. 23 sz. házunk etetőin.

A kékcinege soha nem telepedett be mesterséges fészkekünkbe, pedig helyeztünk ki neki való, szűk röpnílású odúkat. Természetes üregekből kelt fiókáiból 60-on felül gyűrűztünk, de egy sem került meg.

Gaál Sándor által a 129409 sz. gyűrűvel 1938. 01. 09-én jelölt csapdával fogott öreg madár ugyanabban a kertben 1938. 12. 18-án 343 nap múlva ismét megfogódzott.

1939. 05. 27-én olyan fészket találtam akácfa elágazásánál keletkezett repedésben, amely egy hangyaboly felé volt építve. Ez csak a gyűrűzésnél derült ki. A cinegét a hangyák nem háborgatták.

A cinegék szerettek nyár végén, ősszel csapatba verődni és közösen pásztázták végig az erdő fáit, bokrait rovarok után. Széncinegék, kékcinegék, barátcinegék, őszapók, sárgafejű királykák, csuszkák, fakúszók voltak a csapat tagjai és egy-két nagy fakopáncs, olykor kis fakopáncs is ment velük. Ennek a tarka madárseregnek a tevényt-vevényt megfigyelni a legnagyobb öröm volt, amit a természet nyújthatott a madarakkal foglalkozó embernek.

144. **Fenyvescinege**

Parus ater L.

Igen ritka kóborló. Mindössze kétszer láttam: 1938. 04. 16-án, a Gyár utcán, a villanytelep nagy fenyőfáin hatot és 1940. 10. 01-én, az erdőn, széncinegék között ötöt, lomberdőben.

145. **Búbos cinege**

Parus cristatus L.

1937 januárjában Bársony György figyelt meg egyet, Bíró Péter utcai lakásának óriási kertjében.

146. **Barátcinege**

Parus palustris L.

Fészkelő faj az erdőn és nagyon kivételesen a vele közvetlenül szomszédos gyümölcsöskertekben is. 50 éve az állomány 15-25 pár között, az egy évben megfigyelték száma 100-150 között ingadozott. Valamivel több élt az erdőn, mint kékcinege. A kemény telek nem pusztították el annyira. Minden évben költött, 1940 után is, de gyérülő számban. Jelenleg 5-6 párnál nem fészkel több.

1952-ben	18
1965-ben	22
1973-ban	53
1975-ben	48
1977-ben	25
1978-ban	25
1979-ben	44
1980-ban	31
1981-ben	33
1982-ben	18
1983-ban	27
1984-ben	3
1985-ben	12

példányt láttam mindössze. Az utolsó 10 évben összességében kevesebbet, mint kékcinegét, de fészkelési időben mégis többet.

A barátcinege a három legismertebb faj közül legjobban ragaszkodik a zárt erdőkhöz. Csak kivételesen mozdul ki onnan. Így 1971 és 1983 között egyet sem észleltem az erdőn kívül. A Keleti és Nyugati temetőben 09. 21 és 03. 31 között hét évben mutatkozott 1-7 példány, 4 évben országutak fasoraiban és csupán két alkalommal városi kertünkben, Bocskay tér 3. sz. alatt: 1940. 03. 08-án egy járt az etetőre, ezt meg is gyűrűztem és még 1941. 02. 04-én jött ugyanide egy.

1970. 09. 12-én a Csordalegelő erdősávjában észleltem kettőt, ez a legtávolabbi pont, az erdőtől nyugatra, ameddig eljutott. Hiába kerestem a vízfolyások, vagy a Keleti Főcsatorna, vagy a Pród és Bagota erdeiben és erdősávjában.

Az erdőn egyetlen egyszer foglalta el mesterséges fészekodúnkat.

Természetes üregekből jelöltünk néhány fészekaljat, összesen 48 fiókát. Gaál Sándor a Budai Nagy Antal utcai hatalmas kertjünkben, 1938-ban 2 öreget, 1939-ben is két öreget gyűrűzött. Egyet sem tudtunk újra elfogni.

30 cm magasságban is találtuk fészket s alatta közvetlenül hangyabolyt. Békén éltek egymás szomszédságában.

Az öreg akácok erőltetett ütemű kitermelése ennek a kedves kis madárnak a pusztá létét veszélyezteti.

147. **Őszapó**

Aegithalos caudatus L.

Igen ritka nálunk, bár alkalmi költései előfordulnak. Sóvári Géza erdőmérnök közléséből tudom, hogy a harmincas évek végén fészkeltek egy pár az erdőmérnöki lakás kertjének öreg lucfenyőcsoportjában. 1937., 1938., 1939. években magam is megállapítottam 2-2 pár fészkelését, 1939-ben esetleg egy harmadik pár is költött. Ez után 1941-ben egy, 1943-ban 1, 1949-ben 1 és 1950-ben is 1 pár fészkeltek.

1955-től 1970-ig egyetlen egyet sem láttam. 1974 májusában egy énekelt öreg tölgyesben és 1983 áprilisában egy pár mutatkozott kb. 10 éves erdei fenyő telepítésben.

Őszi-téli kóborlásán nagy ritkán kimozdult az erdőből. 1937. márciusában 9-es csapata tartózkodott a Keleti temetőben, 1939. szeptember végén a Nagy-Bocskay szőlőskertben láttuk, 1970. 01. 17-én kettő a város központjában, a Jókai u. 20. sz. ház kertjének nagy fenyőfáján keresgéltek.

Legtöbbet 1939. 09. 08-án figyeltem meg: 25-ös csapatát.

Az utolsó évtized adatai: 1974. 05. 19-én 1, 1980. 11. 02-án 6 példány, 1983. 04. 09-én 2.

148. **Függőcinege**

Remiz pendulinus L.

Amíg a Keleti Főcsatorna vízállásával táplált nagy halastavak meg nem épültek, teljesen ismeretlen faj volt a környéken.

1968. 09. 29-én láttam legelőször, négyet a Kispródi híd közelében. Majd 1972. 03. 18-án 6-os rajt a Keleti Főcsatorna partján, a Pródi legelővel szomszédos szakaszon.

1974. 03. 17-én egyet, 1975. 07. 27-én kettőt figyeltem meg a Vidiéri halastónál.

1984. 02. 25-én találtam meg első fészket, a Keleti Főcsatorna nyugati töltésén, a gátórház és a Kaján között. Nyárfán volt, 12 méter magasságban. Ez bizonyította a Főcsatorna melletti költését, amely minden bizonnyal rendszeressé válik ezen, a számára kedvező területen.

1986. 07. 05-én 6 bogarászott a Kispródi tároló északkeleti nádszegélyében.

149. **Barkóscinege**

Panurus biarmicus L.

A nagy halastavak megépítése után jelent meg határunkon.

1977. 08. 20-án a Kispródi tároló északi partjának gyékényesében figyeltem meg az első kettőt.

Majd 1985. 09. 19-én a Brassó ér középső folyásánál (a Gátnál), a balmazújvárosi és polgári országutak között, nagyobb nádasban láttam egyet.

1985. 11. 09-én pedig egynek a hangját hallottam a Vidiéri halastónál.

Mindhárom hely alkalmas a fészkelésére és bár még fészkeire nem akadunk, a költését mindhárom helyen biztosra veszem.

150. **Csuszka**

Sitta europaea L.

Erdőnk rendes fészkelő madara. 1937-40 között 10-15 párba becsültük a költő állományt, ma legfeljebb 3-5 pár. 1937-40 között 70-80 példányt is megfigyeltünk évente. 1950-ben ez a szám 6, 1955-ben 3, 1960-ban 1, 1965-ben 19, 1970-ben 4, 1980-ban 9, azóta 12-18 között mozog. Az öreg tölgyesek kivágása, az odvak hiánya rohamos megfogyatkozásához vezetett.

Ez ízben, 1939-ben települt be mesterséges fészekodúba, mégpedig a szalakóta számára kihelyezett nagy „D” odúba. A 8 cm-es röpnylást sárral tapasztotta szűkebbre és 10 fiókat nevelt. Ezek 05. 17-én már anyányiak voltak.

Ritkán mozdul ki az erdőből. 1939. augusztus végén a Kis-Bocskay, 1965. szeptember végén a Zrínyi kertben láttam. Mindkét kert egyik oldala végig szomszédos az erdővel. 1942. szeptemberben a Nyugati temetőben, 1943. februárban és 1960 márciusban a Keleti temetőben mutatkozott egy-egy példány. 1970. szeptember végén a Fürdőkertben is járt egy.

A város sűrűn beépített belterületén csak nagyon elvétve jelenik meg. 1939. 09. 25-én a Bocskay tér 2 sz. ház udvarán, magas akácon keresgélt egy. 1972. 11. 29-én pedig a Jókai u. 20 sz. ház kertjében tünt fel. 1973. 01. 03, 01. 05, 01. 26, 02. 07. és 02. 22 napjain - valószínűleg ugyanez a madár - rendszeresen bejárt az ablaktetőbe és a napraforgómagot fogyasztotta.

Az erdőtől legtávolabb 1980. 11. 23-án láttam, a Csordalegelő déli erdősávjában, cinegecsapatban kutatott táplálék után.

A Cégény úttól nyugatra, a vetési varjak fészektelepét magában rejtő akácerdőben 1981. 08. 22-én kettőt figyeltem meg. Ez a hely is kb. 5 km-re van az erdőtől.

151. **Rövidkarmú fakúsz**

Certhia brachydactyla Ch L Brehm.

Mindig nagy ritkaság volt nálunk. 1938., 1941., 1951., 1958 években egy-egy pár, 1982-ben két pár költött az erdőn, utóbbiak egyike a természetvédelmi területen.

Többször évekre kimaradt. Így 1942-től 1950-ig, 1954-57. között, 1959.-1966.-1971. között, 1972-76 között, 1977-től 1981 évig egyet sem láttam. A többi években - így pl. 1938. és 1982. évben 8-8 volt a legtöbb, de másszor csak 2-4.

Leginkább októberben lehetett magányosan, vagy kettesével találni. Az erdőt csak nagyon kivételesen hagyja el. 1934-ben, a Fürdőkertben több példány mutatkozott. 1965. 01. 08-án pedig a Bocskay téren, egy öreg hársfa törzsén kúszott egy.

152. **Ökörszem**

Troglodytes troglodytes L.

Téli vendég, bár nagyon ritkán alkalmi költései előfordulnak. Ősszel 09. 21-én láttam legkorábban, tavasszal pedig 04. 09-én legkésőbb. 18 év átlagában őszi megjelenésének középnapja 10. 12., 15 év átlagában a tavaszi távozás középnapja 03. 24. Ilyenkor a városi kertekben, parkokban, temetőben, a

szőlőskertekben, a vízfolyások melletti nádasokban, erdősávokban, halastavak gátjain, nádas-füzes részein, országutak menti bokrosokban is megfordul. A negyvenes évekig 20-50 is mutatkozott egy-egy évben, azóta egyre fogy, az utolsó évtizedben 5-15 között ingadozott egyedei száma.

Kettőnél többet nem láttam együtt soha.

Bársony György 1939-ben találta fészket az erdőn. Én 1938-ban április 27-én a Keleti temetőben, 1941. 04. 21-én, az erdőn, 1974. 04. 27-én is az az erdőn és 1981. 04. 25-én a város északi szélén, tölgyesmetékkal beültetett és talajvízzel feltöltődött hajdani vályogvetőgödörben észleltem egyetlen. Ezek az időpontok is fészkelésre utalnak.

153. Léprigó

Turdus viscivorus L.

Téli vendég 10. 18.-04. 01. között. Amíg az erdő öreg tölgyesei, a rajtuk élősködő sok sárga fagyönggyel megváltak, minden évben jött, 10-20-as csapatokban is. Ősszel, télen csak az erdőn, tavaszi visszavándorlásakor azonban a vízfolyások melletti füzesekben is találkoztam vele. 1950. és 1960. között négy évben, 1961.-1970. közt is négy évben, 1970-80 között 5 évben, 1980-86 között csak két évben mutatkozott. 1978., 1979., 1980., 1981., 1982., 1983., 1984. években teljesen kimaradt.

1957. 11. 06-án erdő melletti szőlőskertben 50-et, 1963. 11. 07-én, az erdőn szintén 50-et figyeltem meg, de 1970-től fogva csak 1-3-at, legtöbb 8 volt. 1985. 01. 19-én első ízben láttam a város belterületén, a Keleti temetőben. Ugyanitt 1985. 02. 26-án is megjelent.

154. Fenyőrigó

Turdus pilaris L.

Téli vendég. Ősszel 10. 11 és 12. 04 közt jelenik meg, tavasszal 02. 23.-04. 19. között vonul vissza. Az erdőn alig akad néhány. Százas csapatai november elején a szőlőkben, december-januárban a város belterületén és a temetőkben szoktak mutatkozni. A Csordalegelő erdősávjaiban 1972. 01. 16-án 378-at olvastam, 1976. 01. 03-án 350-et, 1975. 12. 26-án 250-et, 1974. 02. 02-án 170-et. Legtöbbet: 520 példányt a Fürdőkert keleti oldalán, a belterületen láttam 1986. 02. 08-án.

Tápláléka főleg az ostorfa, japán akác, keskenylevelű ezüsthéz és a vadrózsa termése, télen odagyül, ahol ezeket elérheti.

A Brassó ér melletti füzesekben már a 30-as években is, a Keleti Főcsatorna erdősávjaiban 1964-től kezdve figyeltem meg.

Megjelenése szeszélyes. Némelyik évben hónapokon keresztül és százával, máskor pedig csak egykét ízben és csak 8-10 példány kerül elő. Petőfi u. 23. sz. kertünkben 1976., 1978., 1980., 1982., 1986. években járt az etetőkunyhóhoz, januárban, februárban és március első napjaiban, hideg, havas időben. A pintyekkel, zöldikékkal, cinegékkel szemben közömbös volt, de saját fajtársait és főleg a feketerigókat, a szőlőrigót is kergette.

155. Énekes rigó

Turdus philomelos Ch.L Brehm.

Egészen a hatvanas évek derekáig csak átvonuló faj volt. Tavasszal 03. 06.-05. 11 között, ősszel 09. 10.-11. 06 közt pihentek meg 10-200 főnyi csapatai, vagy magányos példányai, elsősorban az erdőn, de tucatszámra a temetőkbén, a vízfolyások mellett, néhány még a főtéri parkban is. A százon felüli csapatok mindig ősszel, szőlőérés idején, vagy szüret után a szőlőskertekben mutatkoztak.

Legelőször 1965. 06. 17-én állapítottam meg egy pár fészkelését a hajdúszentgyörgyi erdőn, öreg tölgyesben, a Bodai erdő határárka közelében. Ez a pár azonban csak előőrse volt a fészkelőknek. Utána úgy eltűntek az énekes rigók, hogy 1966. 10. 16-tól 1970. 10. 13-ig egyetlen egyet sem láttam. A nagy átvonuló csapatoktól végképpen búcsút kellett venni, legfeljebb 10-20 jött évente.

1974-ben aztán tartósan megtelepült az énekesrigó erdőnkben. Fészkelő állománya:

1974-ben	2-3 pár
1975-ben	3-5 pár
1976-ban	3-5 pár
1977-ben	10-15 pár
1978-ban	5-8 pár
1979-ben	10-15 pár
1980-ban	8-10 pár
1981-ben	5-8 pár
1982-ben	8-10 pár
1983-ban	5-8 pár
1984-ben	5-8 pár
1985-ben	10-15 pár
1986-ban	10-15 pár

Az erdőn kívül, első alkalommal 1976-ban költött, mégpedig a nyugati temető északnyugati sarkánál ültetett, már kb. 20 éves tölgyerdőben egy pár. 1977-ben és 1984-ben újra fészkelte itt. 1984. júniusában a hajdúszoboszlói országút melletti kis erdőben hallottam énekelni. 1985-ben pedig a Báthori kerttől keletre eső erdőben is fészkelte egy pár.

1965-től kezdve találtam, mint vonulót a Keleti Főcsatorna erdősávjában, 1974-től a perzsétei legelő erdőcskéiben is.

A város belterületén többször hallottam már énekét (már 1939-ben is), március elején (6-án, 11-én, 13-án). Ez a dal azonban pontosan idáig jutottak el (mindig csak) alkonyatkor, rázendítettek dalukra. Másnapra azonban ezek a korai énekesek mindig eltűntek.

Mióta fészkelő madár, 03. 08. táján jön és 10. 25. körül távozik. Egyszer láttam egy áttelelő példányt, 1979. 01. 23-án a városközpontban.

156. Szőlőrigó

Turdus iliacus L.

Igen ritka átvonuló. 1965. 04. 05-én láttam a legelsőt a Keleti Főcsatorna erdősávjában, a Pródi és Kispródi hidak között.

1974. 03. 24-én, a Belső erdőn mutatkozott egy, 1974. 11. 16-án, az erdőn, a Mészsházi táblában kettő. 1978. 04. 01-én hármát észleltem az erdőn. 1980. 01. 06-án a Petőfi u. 23 sz. házunk udvarán jelent meg egy és a szőlőlugason a fagyott szőlőszemeket csipegette. Ez 01. 09., 01. 14., 01. 15., 01. 16., 01. 17. napjain is visszatért.

1982. 04. 28-án erős hóföregteg volt és hóval vontta be a szomszédos Petőfi u. 21. sz. telken álló öreg meggyfát. Ezen a havas meggyfán egész nap rajta tartózkodott egy szőlőrigó, gyakran meg-megszólalt, szinte beszélgetett.

Végül 1984. 12. 01 napján az Újfehértói országút melletti kis bodzás ligetben, a Báthori szőlőskert közelében figyeltem meg egyet.

157. **Örvös rigó**

Turdus torquatus L.

Igen nagy ritkaság nálunk. 1944. 04. 15-én, a Hajdúkerület utcán, a baptista imaház kertjének nagy tölgyfáján üldögélt egy.

41 évvel később, 1985. 04. 01-én a Báthori szőlőskerttől keletre eső nyárfa és akácerdőben fedeztem fel kettőt, ezek később énekeltek is. Ezt a madárdalt 54 év alatt csak egyszer hallottam.

158. **Fekete rigó**

Turdus merula L.

Rendes fészkelő madarunk. Eredetileg csak az erdőn költött, de 1975-ben megtelepedett a Nyugati temetőben, majd 1980-tól a város beépített belterületén is. Azon kevés faj közé tartozik, amiknek gyarapodott az állománya az elmúlt fél évszázadban, Míg 1937-40 között az egész évben megfigyeltek száma csak 5-8 volt, addig - pl. 1971. 05. 15-én 18, 1974. 04. 27-én 29, 1975. 05. 11-én 34, 1975. 06. 15-én 48 példányt észleltem az erdőn. 1977. 06. 11-én 40 fekete hím mutatkozott ugyanott. 1979. 06. 09-én 32, 1981. 05. 30-án 21, 1982. 06. 06-án 23, 1983. 05. 28-án 35, 1985. 06. 14-én 26 énekelt. Mivel ilyen útjaimon az erdő harmadát, vagy legfeljebb felét jártam be, az erdőn fészkelők számát nyugodtan lehet 50-60 párra becsülni. Ehhez járul most már a városi állomány is.

Bár 1942 májusában és 1963 júniusában egy-egy példányt láttam a Keleti temetőben, fészkelésükről akkor nem tudtam kétségtelenül meggyőződni. Itt 1980-ban költött két pár, 1982-ben 1 pár.

A Nyugati temetőben, 1975-ben két pár biztosan költött, 1978-ban és 1979-ben ugyanitt 1-1 pár, 1980-ban megint 2 pár, mögötte, a Csordalegelő erdősávjában 1 pár, a Bocskay tér 4 sz. ház nagy kertjében 1 pár és a Fürdőkertben is 1 pár. 1981-ben, a Nyugati temetőben 1 pár és a városközpontban. A Petőfi utcán 1 pár fészkelte. 1982-ben, a Nyugati temetőben 1 pár, a Fürdőkertben 1 pár, a Bocskay tér déli oldalán levő kertekben 2 pár költött. 1983-ban már 13 párról tudtam, ezekből kettő a Temető téren telepített ligetben, 1 pár a Nyugati temetőben, 4 pár a Keleti temetőben, 1 pár a Fürdőkertben, 1 a Hajdúkerület utcán, 1 a Kálvin téren, 1 a Korpona utcán, 1 a Mátyás király körúton és 1 a Hadházi út-Jókai utca keresztezésében.

1984-ben 1 pár a Kálvin téren, 1 pár a Korpona utcán, 2 pár a Temető téri ligetben, 1 a Nyugati temetőben és 1 Kisböszörményben fészkelte. Ugyanebben az évben a hajdúszoboszlói út melletti bodzasűrűben, 5 km-re a várostól és kb. 8 km-re az erdőtől énekelt egy, 06. 03-án.

1985-ben a belterületen: a Nyugati temetőben 2 pár, a Temető téri ligetben 1 pár, a Keleti temetőben 4 pár, a Bocskay tértől délre eső kertben 1 pár, a Korpona utcán 1 pár, a Kálvin téren 1 pár, a Rákóczi út közepén 1 pár, a Jókai utcán 1 pár, a Fürdőkertben 1 pár, Kisböszörményben 1 pár fészkelte.

1986-ban, a Nyugati temetőben 2 pár, a Keleti temetőben 4, a Fürdőkertben 3, a Kálvin téri templomkertben 2, a görög katolikus templom kertjében 1, a Bocskay téren 1, a Hajdúkerület utcán 1, a Jókai utcán 1, a 35-ös út városi szakasza melletti bokrosban 1, összesen tehát 16 pár költött a belterületen. Gyarapodása örvendetes. A bokrokban bővelkedő, nagy kerteket keresi. Félő, hogy ezeknek a fokozatos beépítésével újra visszaszorul.

Az állomány kisebb része vált csak városi madárrá. Ezeknek módosultak a vonulási szokásaik. Míg 1932-1973 között, 41 év alatt mindössze 8 láttam áttelelő példányokat, 1978 óta minden esztendőben

mutatkozik 2-3, 12. 01 és 02. hónapokban. Megemlítendőnek tartom, hogy 1980. 01. 16-án 3 rigófaj volt egyszerre jelen a Petőfi u. 23. sz. kertünkben, az etetőn és a szőlőlugasra kötözött fűrtökön: szőlőrigó, fenyőrigó és fekete rigó.

Tavaszi érkezésének középnapja (26 év adatai alapján) 03. 13. Legkorábbi 02. 25. Az őszi távozás szeptember végén, túlnyomóan októberben (13 év átlaga szerint 13-án), de enyhe években csak novemberben történik meg, legkésőbbi adatom 11. 28.

Hosszú ideig elhúzódik a fészkelésük. Legkorábban 02. 25-én, legkésőbb július 12-én hallottam énekelni. 125 énekléses nappól 46 esik májusra (több mint 1/3), 25 áprilusra, 28 júniusra, 10 júliusra. Találtam olyan fészket, amelyben július 13-án még tojásain kotlott az anyamadár, de olyan családot is, ahol már 05. 23-án jól repültek az idei fiókák. Majdnem 4 hónapra terjed a költési és fiókanevelési időszak, de legtöbbször mégis a május-júniusi szaporulat.

Érdekesnek tartom, hogy a szőlőskertekben soha nem találtam fészket. Vonulásán azonban tavasszal, de még inkább ősszel ezekben is megpihen. A vízfolyások mellett, a Keleti Főcsatorna és a Pród erdősávjában, mindig csak tavasszal figyeltem meg, utóbbi helyeken 1965-től kezdve. A nagy legelők peremén ritkán ősszel is feltűnik.

159. **Kövirigó**

Monticola saxatilis L.

Egyetlen előfordulása volt.

1932-ben nyár végén, a Kálvin téri templom napsütötte nyugati falán, a toronyhoz vezető bejárat fölött láttam egy szép öreg hím példányt, amely a felső párkányon pár percre megült, majd ide-oda repdesett a fal mentén. (33) Négyen csodáltkuk a hamarosan tovaszálló ritka vendéget.

160. **Hantmadár**

Oenanthe oenanthe L.

Rendszeresen fészkelő faj, de soha nem volt gyakori. Az egész évben megfigyeltek száma a harmincas évek végén 30-50 között mozgott, az utolsó évtizedben csak 15-20.

Fél évszázada minden évben költött néhány pár az erdő irtásain. Onnét azonban 1944-ben eltűnt és azóta csak elvéve települ meg. Így 1962-ben, 1971-ben, 1979-ben, 1982-ben, 1983-ban, 1985-ben, 1986-ban, észleltem 1-1 pár költését

Szereti a szőlőskerteket, és mindegyikben van ma is legalább egy fészkelő pár.

A város alatti régi vályogvető gödrökből azok beépítése, illetve befásítása miatt tűnt el. Régen ismertem megtelepülését a Zeleméren a vasúti töltés oldalában is, valamint a vágóhíd mellett, ma itt sem él.

A Keleti Főcsatorna töltése azonban új fészkelőhelyet biztosított számára és a Bagotán, a Hortobágy folyó töltésénél is több pár költ. A perzsétei legelőn, az árokásás miatt felszaggatott felszín ugyancsak alkalmas számára és itt minden évben több pár fészkel. A Kispródi tároló mellett is él. Találtam a Tóció felső folyásánál is. Új betelepülő a Nyugati temetőben, ahol 1982-ben, 1985-ben és 1986-ban is megállapítottam egy pár fészkelését.

Tavasszal 03. 27.-én észleltem leghamarabb. Kilenc év átlaga szerint 04. 02-án érkezik. Korai elvonuló, Rendszeresen szeptember első harmadában elmegy. Tizenkét év átlagában távozásának középnapja 09. 09.

Legkésőbbben 10. 04.-én láttam.

161. **Déli hantmadár**

Oenathe hispanica L.

Ezt a hazánkban rendkívül ritkán előforduló madarat 1979. 06. 09.-én megfigyeltem az erdőn, ahol terjedelmes irtáson pihent és vadászgatott. (45)

Egészen közlőről jó megvilágításban, távcsővel tanulmányozhattam. Azt is megállapíthattam, hogy az „aurita” típushoz tartozott. (53)

162. **Cigány-csaláncsúcs**

Saxicola torquata L.

Ritka árvonuló és alkalmi fészkelő. Ritkaságát érzékelteti, hogy 1944-től 1983-ig, harminckilenc év alatt mindössze egyet láttam: 1956-ban.

Azelőtt tavasszal, egyesével, 03. 08. és 04. 28. közt gyakrabban árvonult a szántókon, erdőn, szőlőskertek mellett.

1940-ben észleltem először fészkelését a Mélyvölgyben, amely meredek partoldalaival kedvező terep volt a megtelepedésére. Ugyanitt 1941-ben, 1944-ben és 1956-ban is költött egy-egy pár.

1983-ban a Zeleméri vasúti megállónál figyeltem meg költési időben egy párt, 1984-ben ugyanitt egy hímét.

1985-ben pedig egy pár a Cégény úti kis víztároló mellett, másik pár a halastó és az Attila kert között, félúton a kanyar mellett fészkel.

1985 volt egyébként az első esztendő, amikor ősszel /októberben/ is megfigyeltem ezt a fajt. Addig mindig csak az év első felében.

163. **Rozsdás csaláncsúcs**

Saxicola rubetra L.

Sokkal gyakoribb átvonuló, mint az előző faj, de alkalmi fészkelései ritkábbak.

Tavasszal rendszeren április végén jelenik meg - 14 év átlaga szerint 04. 27-én - és két-három hétig vonul. Volt nap - 1949. 04. 26-án, amikor százat is láttam. De más években is 20-40-re felment a száma. Ősszel augusztus végétől szeptember második harmadáig tartózkodik itt. Átlagszámítás szerint 08. 27-09. 17. közt. Legkorábbi adatom 04. 10. Bár októberben már országosan is csak kivételesen akad, én 10. 02-án, 10. 04-én, sőt 10. 10-én is észleltem már, más és más években.

Előfordulási helyei: a bokros-fás területek és a legelők-szántók találkozási vonalai. Így a temetők és országutak melléke, az erdők irtásai, a Csordalegelő, a vízfolyások: Vidiér, Brassó ér, Tóció, a Keleti Főcsatorna partjai, a Pródi és Perzséti legelők, a halastavak töltései.

1949. 07. 25-én az erdő északi szélében, a méhészházi tábla egy irtásán három család tartózkodott és öreg madarakkal alig kitollasodott fiókák voltak együtt. Ezeket itten kelt madaraknak tartottam. Erre utalt az is, hogy a rozsdás csaláncsúcs őszi vonulásakor soha nem jelent meg határunkon 08. 20. előtt.

1960. május 15-én egy pár mutatkozott a Kispródi hídnál, a Keleti Főcsatorna nyugatra lejtő töltésoldalán. A szomszéd vizenyős rétségek fészkelésére igen alkalmasak.

1970. május 16-án ugyanitt találtam egy párt. A madarak viselkedése fészkelésre utalt mindkét alkalommal.

1986. 07. 05-én is tartózkodott itt egy példány.

1986. 05. 26-án a Cégény úti kis víztároló töltésén vadászgatott egy pár és innen fél kilométerre, keletre még egy pár. Ez a hely is alkalmas költésére: töltésoldalak, halmok, vizenyős rétségek vannak a közelben. Fészükre azonban nem sikerült ráakadnom.

164. Kerti rozsdafarkú

Phoenicurus phoenicurus L.

Fél évszázad alatt egyetlen énekesmadarunk állományában sem történt olyan katasztrofális csökkenés, mint ennél a fajnál. Ma a szőlőskertekben 5-8 pár költhet. 1938-ban csak a Nagy-Bocskay szőlőben fészkelők számát becsültük 100 párra. De a szőlőkön kívül költött az egész erdőn és a város belterületén is. Ötven év előtti fészkelőállománya 150-200 pár között mozgott.

Az erdőről az öreg tölgyesek kivágása után, 1952-ben tűnt el, mint rendszeres fészkelő. A város belterületén 1961-ben hallottam utoljára énekét. Azóta ezeken a helyeken évente 1-2, ha feltűnik. De az erdőn 1954. és 1981. között csak 1954-ben, 1958-ban, 1964-ben, 1979-ben, 1980-ban csak egy-egy példányt láttam tavasszal - 1967-ben több helyen is mutatkozott az erdőn és talán 2-3 pár költött is - a többi években egyetlen eggyel sem találkoztam.

Természetes odvakban 30 cm-től 6 méter magasságig találtuk fészket. Igen jó eredménnyel telepítettük mesterséges fészkekodvakban.

Csak 1939-ben az erdőn 33 pár 185 fiókát, a szőlőkben 11 pár 65 fiókát nevelt. 1939-től 1944-ig csak az erdőn 160 pár fészkelte odvainkban és 800 körüli fiókát nevelt fel. /38/. Bár általában 5-7 tojása van, három ízben észleltem nyolcas és egyszer tízes fészkalját.

Sok fiókát gyűrűztünk - természetes üregekből is - és sok értékes adatot kaptunk róluk.

Gaál Sándor által 136496 sz. gyűrűvel az erdei odútelepen, fióka korban gyűrűzött anyamadár kézre került először 1940. 05. 23-án ugyanott, mint kotló anyamadár, 358 nap múlva; másodszor 1941. 05. 22-én 722 nap elteltével ugyanott, mint kotló anyamadár.

1939. 05. 31-én az erdei odútelepen, fióka korban a 137701-es gyűrűvel jelölt madár 1940. 06. 16-án 382 nap múlva került meg ugyanott, mint kotló tojó. /38/.

1939. 05. 16-án 136115 sz. gyűrűvel, fióka korban az erdei odútelepen jelölt kerti rozsdafarkú megkerült ugyanott, mint kotló anyamadár 1940. 06. 25-én, 405 nap múlva.

1939. 05. 26-án a 138284 sz. gyűrűvel. Molnár Zoltán jelölt erdei odútelepünkön egy fiókát, amelyet 1943. 06. 02-án, mint kotló anyamadarat fogtunk le tojásairól, ugyanott, 1467 nap, vagyis 4 év 6 nap múlva. Ilyen kis madárnál pedig a 4 év tekintélyes kornak számít.

1941. 06. 13-án szintén az erdei telepen, fióka korban 153484 sz. gyűrűvel jelölt madár 1942. 04. 27-én ugyanott, mint kotló tojó, 313 nap múlva.

Mindezek az adatok a fajnak a fészkelő helyhez való szívós ragaszkodását mutatják.

A rozsdafarkú különösen féltő szeretettel gondozza fiókait. 1942. 06. 19-én, amikor egy fészkalja kicsit meggyűrűztem, a rendkívül izgatott öreg madár nekem repült és a fejemre csapott.

Tavasszal 03. 27-én észleltem először, érkezésének középnapja 04. 04. Az őszi távozás középnapja 09. 18., legkésőbb 10. 04-én láttam.

Vonuláskor a temetőben, a legelők fasoraiban, de még a Keleti Főcsatorna erdősávjában is megtalálható.

165. **Házi rozsdafarkú**

Phoenicurus ochruros Gm.

Kizárólag a város belterületén fészkelő faj. Ötven év alatt az állománya nem sokat változott, sőt még erősödött is. Régen 3-5 párnál nem költött több az utolsó évtizedben 5-10 pár is megvan. Ez a többszintes házak megszorodásával magyarázható. Kedveli a nagytetejű, főleg palával fedett magas épületeket.

Fészkelését az alábbi helyeken állapítottam meg:

Bocskay tér:

templomtorony
központi fiúiskola
régii Kerületház
Tanácsháza

Kossuth Lajos utca /fő u./

Baptista imaház

Rendőrségi épület

Árpád utcai többszintes társasház

József Attila téri többszintes társasház

Munkácsi utcai többszintes társasház

Mester utcai többszintes társasház

Görögkatolikus templom

Petőfi u.: Textilfeldolgozó Vállalat

Petőfi u.: régi művelődési ház

Fiúkollégium épülete /régii Kálvineum/

Kötőszövőgyár /1942-ben/

Az utóbbi évtizedekben földszintes házakon is megtelepedett, így:

Csomaközy u.: Fogorvosi rendelő

Jókai u.: Mentőállomás

Korpona u.

Petőfi u. 23., 25., 28. sz. házak

Arany János u. Bem József u.

Deák Ferenc u. Hadházi u.

Kálvin tér. Korvin krt.

Szabadhajdú u. Újfehértói u.

Újvárosi u.

Hangsúlyozom, hogy ezeken a helyeken nem fészkeltek minden esztendőben, de ismételt költései előfordultak. Így a Petőfi u. 25. sz. alatt 1954-ben, 1959-ben, 1961-ben, 1962-ben, 1964-ben, 1965-ben, 1966-ban nevelt fiókákat. 1965-ben a fedett kapubejárat mennyezetéről lefüggő üvegburára rakott füstifecske fészkekben települt meg.

Petőfi u. 23. sz. a. kertünkben, 1979-ben fészkeltek egy pár az épület alatt átvezető fedett nagykapubejárat mennyezetéhez közel felszerelt kis ládikóban. 1980-ban ugyanitt három fészkealjzat költött ki és nevelt fel egymás után a pár. Először 4 fiókájuk repült ki 05. 27-én, másodszer 3 fióka 07. 11-én, harmadszer 2 fióka 08. 14-én. (47 és 11)

1968-ban és 1969-ben egyáltalán nem fészkeltek a városban. Még csak vonulóban sem mutatkoztak. Ez azért is feltűnő, mert 1967-ben is, 1970-ben is költött 4-5 pár.

Csak vonuláskor figyelhető meg egyesével, kettesével a belterületen kívül, így a temetőben, az erdő szélén, a szőlőkben. 1971. 10. 10-én a Keleti Főcsatorna mellett, 1984. 10. 19-én a Kispródi hídnál is láttam.

Korábban jön, és később vonul el, mint kerti testvére. 03. 12-én észleltem leghamarabb. 28 év átlagszámítása szerint érkezési középnapja 03. 29. Őszi távozásának középnapja (22 év adatai alapján) 10. 21. Legkésőbb 11. 10-én találkoztam vele.

Áttelelését 1941. 11. és 1942. 01. hóban, valamint 1979/80 telén tapasztaltam. 1979-ben egy példány 11. 08.-tól év végéig szinte naponta, majd 1980. 01. 04.-én és 05.-én is mutatkozott kertünkben.

A házi rozsdafarkúnak igen jellemző tulajdonsága, hogy szeret ősszel is énekelni, mégpedig ugyanolyan csengő, tiszta hangon, mint nász idején. Tizenkét esztendőben hallottam 09. 05-10. 23. között az éneklését, gyakran heteken keresztül.

166. Fülemlüle *Luscinia megarhynchos* Chr. L. Brehm.

Gyakori költőfaj, amelynek az utóbbi évtizedekben állománya is gyarapodott, élőhelyei is megsokasodtak. Fél évszázada csak az erdőn fészkel kb. 50 pár és a legtöbb, amit egy napon énekelni hallottam: 1939. 05. 17.-én 30 példány volt. Az egész év alatt megfigyeltek száma 1937-ben 38, 1938-ban 74, 1939-ben 86 és 1940-ben 68 példány. Ezzel szemben 1951. 05. 01.-én 130-at olvastam meg egyetlen nap alatt az erdőn. Már 1950-ben 90 párra becsültem az erdőn fészkelők számát. 1971. 05. 15.-én 47 énekel, 1974. 05. 05.-én 50, 1981. 05. 03.-án 37, 1983. 05. 01.-én 43, 1984. 05. 20-án 40, 1985. 05. 11.-én 32. Ez utóbbi -1971-től számított alkalmakkor, az erdőnek csak harmadát, negyedét jártam be, így nyugodtan tehető az egész erdőn fészkelő fülemlülék száma 80-90 párra.

Ehhez az örvendetes szaporodáshoz járul, hogy a fülemlüle kimozdult az erdőből és más ligetes bokros helyeken is megtelepedett. A temetőben régen csak a tavaszi érkezése utáni napokban fordult meg egy-egy példány. 1974 óta rendszeresen költ 1-2 pár a nyugati temetőben, 1980 óta a Keleti temetőben is. A bagotai legelők erdősávjaiban, 1971-ben csak 1 párt, 1982-ben már 7 párt találtam. 1978-tól a város nyugati szélén, a Mezőgép vállalat kertjében is fészkel. A Temető tére telepített bokros ligetben 1981 óta észleltem 1-2 pár fészkelését. A Csordalegelő erdősávjában 1980 óta költ. 1981-ben a perzsétei legelő kerek erdejében, mindjárt a Vidiéri halastó mellett fészkel egy pár, ugyanakkor a Keleti Főcsatorna erdősávjában, a 35-ös úttól északra 5 pár, a Pródi legelő erdősávjában 2 pár. 1983 óta találom az újfahértói országút menti kis erdőben, 1984 óta a szoboszlói országút menti kis erdőben.

1985-ben az erdőn 80-90 pár
a Déli lucernási vályogvető gödörben 1
a Szoboszlói országút menti kis erdőben. 3 pár
a Nyugati temetőben 1 pár
a Mezőgép V. kertjében 2 pár
a Temető téri ligetben 2 pár
a Keleti Főcsatorna erdősávjában 5 pár
a Cégény úttól keletre eső erdei fenyő ültetvényben 3 pár
a Pródi tanyaközponttól északra lévő erdősávokban 11 pár
Összesen 108-118 pár fészkel.

Jelenlétét elsősorban éneke árulja el. Köztudomású, hogy az a legszebb madárhang. Áprilisi érkezésekor nyomban felhangzik, és májusban énekel mindig a legtöbb. Júniusban már csak félannyi, de még mindig tucatszámra. Júliusban már csak 1-2 szólal meg. Hallottam énekelni 07. 04., 07. 08., 07. 16., 07. 22. napjain. Augusztusban már alig találkozunk vele, és szeptemberben elmegy.

24 év átlagszámítása szerint tavaszi érkezésének középnapja 04. 22. Ősszel 09. 12.-én láttam utoljára.

167. Vörösbegy***Erithacus rubecula L.***

Fél évszázada igen ritka fészkelő volt az erdőn, de gyakori átvonuló. Az utóbbi évtizedben pedig rendszeres fészkelője lett az erdőnek, de az átvonulók száma csökkent.

1938-ban, Bodától keletre a Szamárhely közelében költött egy pár, a Hadházi országút erdők közötti nagy kanyarja mellett a másik. 1939-ben 1 pár a Peresen fészkelte. Ettől kezdve, 1973-ig még csak nem is láttam fészkelési időben az erdőn. 1973-ban újra fészkelte két pár, 1974-ben 4 pár, 1975-ben 2, 1976-ban 1, 1977-ben 3 pár, 1978-ban 4 pár, 1979-ben 4 pár, 1980-ban 10 pár, 1981-ben 11 pár, 1982-ben 10 pár, 1983-ban 12, 1984-ben 14 pár, 1985-ben és 1986-ban 8-8 pár.

Mi az oka ennek az örvendetes gyarapodásnak? Nem tudható. Az azonban bizonyos, hogy 50 éve sokkal kevésbé zaklatott és sokkal tömöttebb, dúsabb és bokrosabb volt az erdő, mint ma.

29 év átlagában 03. 23 az érkezési középnapja és 04. 10.-ig eltart az átvonulás. Ősszel pedig (átlagszámítás szerint) 09. 19 és 10. 23. közt vonul át. Mindig októberben van a legtöbb. 1937-40 között 10. hóban 10-40 közti egyedet olvastunk meg, az utolsó évtizedben csak 3-5-öt.

Áttelelő mostanában több van, mint régen. 1934-1975 közötti 31 évben csak tíz esztendőben figyeltem meg 12 és 01 hóban, 1975-85 közt pedig kilenc évben. Én a november után mutatkozókat is az áttelelők közzé sorozom, mert ilyenkor 1, vagy legfeljebb 2 madár szokott megjelenni és hetekig, néha egy hónapnál tovább is lehet látni ugyanazon a helyen. Áttelelők a februáriak is, mert sorozatosan megfigyeltem, hogy a februári madár eltűnése után csak egy hónap múlva tűnik fel a következő. Így 1938-ban 02. 13.-27. közt Bocskay tér 3 sz. a. kertünkben tartózkodott egy vörösbegy és utána 03. 27.-én jelent meg az első tavaszi példány. 1941-ben ugyanígy 02. 11. - 17. közt láttam egyet, a következőt pedig 03. 28.-án. Vagy 1979-ben 01. 07-02. 15 között sokszor surrant be egy a Petőfi u. 23. sz. kertünkbe, az első tavaszi azonban csak 03. 24.-én tűnt fel.

Vonulásán megfordul a város belterületén, főleg a parkokban, nagyobb kertekben, a temetőben, aztán a szőlőskertekben, füzes nádas vízfolyásoknál. 1965 óta találtam a Keleti Főcsatorna és a Pród erdősávjában.

Megemlítendőnek tartom, hogy 1959. 12. 09.-12. közt egy példány többször énekelt a város főterén, a parkban.

Fészkelési időben 07. 22.-én (1985-ben) halottam legkésőbb énekelni. Télen, az etetőkunyhóba kihelyezett bodzabogyóra, almahéjra, szőlőre ismételten rájárt a Petőfi u. 23 sz. kertünkben.

168. Réti tücsökmadár***Locustella naevia Bood.***

Egyetlen egyszer figyeltem meg, 1973. 07. 14.-én a Pródi legelőn, a Kaján tó mellett pirregett egy.

169. Berki tücsökmadár***Locustella fluviatilis Wolf.***

Ritka fészkelő az erdőn. Néha évtizedekre kimarad.

1941-ben 1 pár
1942-ben 2 pár
1943-ban 6 pár
1950-ben 1 pár
1971-ben 1 pár
1972-ben 1 pár

1981-ben 2 pár

1985-ben 2 pár

költését sikerült megállapítanom. Az erdön kívül, vonuláskor sem láttam soha. 05. 14 és 07. 12 közt hallottam pirregését.

170. **Nádi tücsökmadár** *Locustella luscinioides Savi.*

Ritka fészkelő. A Brassó ér középső folyásának nagyobb nádasaiban, 1939-ben, 1971-ben és 1985-ben hallottuk hangját költési időben. A Kispródi tárolóban, az ott kialakult nádasokban 1974 óta fészkel 1-2 pár.

171. **Fülemülesitke** *Luscinola melanopogon Temm.*

A szomszédos Virágoskúti halastavon Dr. Kovács Gábor már megállapította az előfordulását fészkelési időben./17/

Én 1986. 07. 05.-én a Kispródi tároló keleti oldalán hallottam és láttam az elsőt.

172. **Nádirigó** *Acrocephalus arundinaceus L.*

Rendszeres fészkelő a határ összes nádasainál. Minthogy a nádasok részint a Keleti Főcsatorna megépítése, részint a megemelkedett talajvízállás miatt megszorodtak a határban, a nádirigók állománya megnőtt. Különösen alkalmas számára a Keleti Főcsatorna vízszalagját mindkét oldalról határoló, pár méter széles nádszegély. 1970 májusában, a Kispródi hídtól délre, 800 méteres szakaszon 23 karicsált, vagyis 34 méterenként egy. Ha csak 50 méterenként számítunk egy fészkelő párt, az húsz pár egy kilométerre és mivel a Főcsatornának 9 kilométeres szakasza esik határunkra, csak itt 180 párra becsülhető a költőállomány. Fészkel azonban több tucat a Hortobágy folyó menti nádasokban, a Bagota szélén, a Kispródi nádasokban, a Vidiéri halastónál. Minden évben van néhány pár a Kaján tó szélén, a Brassó ér nádasaiban, a Cégény út menti kis tárolónál is. 1979 óta évente 10-15 pár fészkelését észleljük a Hajdúdorogi út menti régi vályogvető és téglagyári gödrök nádasaiban. 1985-ben a csónakázó tó nádasaiban, sőt a város csapadék és szennyvizét szállító kanális nádszegélyében is találtam.

Mindig április utolsó harmadában jön vissza téli szállásáról, a középnap 04. 25. Szeptember első harmadában vonul el, középnapja 09. 07.

Táplálkozni láttam augusztus végén a Kispródi tároló közelében levő kukoricatáblában és tavaszi vonulásán két esztendőben is megfigyeltem, a Keleti temetőben, Sűrű bokrosban, ahol a környéken sehol nincs víz. Még karicsált is.

173. **Cserregő nádiposzáta** *Acrocephalus scirpaceus Herm.*

Nádasainknak ez a gyakori madara a mi határunkon érthetetlenül ritka. Gyér fészkelő. A Brassó ér középső folyásánál 1939-ben, a hajdúdorogi út menti téglagyári gödörmél 1984-ben, a Kispródi tárolónál 1986-ban tapasztaltam költését.

174. **Énekes nádiposzáta** *Acrocephalus palustris Bechst.*

Egyetlen fészkelőhelyét ismertem a határban: a Brassó ér középső folyásánál /a Gátnál / ahol 1938, 1939, 1940, 1941, 1942, években és 1950-ben költött egy pár.

175. **Foltos nádiposzáta** *Acrocephalus Scoenobaenus L.*

A Kispródi tároló megépítése után terjedt el határunkon. 1972 óta találtam itten, valamint Pródon, a Kaján tónál és a Kerekreten, 1974 óta a Vidiéri halastavon, 1979 óta a téglagyári gödröknél, 1980-tól a Perzsétei legelő vizesárkainál, 1982-től a Bagotán, 1983-tól a Tóció völgyében, a Zeleméren, 1985-től a Vidiér felső folyásánál és a Cégény úti kis tárolónál.

A fészkelő párok száma 30-40 közt van évente.

Legkorábbi tavaszi adatom 04. 23, utolsó őszi 09. 19.

176. **Kerti geze** *Hippolais icterina Vieill.*

Tavaszi átvonuló 04. 27.-06. 05. között, de nincs minden évben. 1938, 1940, 1941, 1942, 1956, 1957, 1962, 1967, 1974, 1982, 1985, évekből vannak csak róla adataim. Egyesével, kettesével szokott mutatkozni, legtöbbször, 4-et láttam egy napon.

Az második felében eddig csak egyetlen egyszer figyeltem meg: 1974. 07. 27.-én egyet az erdőn, fészkelésre nagyon alkalmas helyen. Nincs kizárva, hogy esetenként megtelepül, de erről eddig nem tudtam meggyőződni.

177. **Barátkaposzáta** *Sylvia atricapilla L.*

Gyarapodó és terjeszkedő faj. Az erdőn 50 éve 15-20 pár költött. Legszívesebben a bokrokat néhol sűrűn befutó vadkomló szövedékébe rakta a fészket.

1938-ban, 1939-ben a Nagy-Bocskay kertben, 1940-42-ben, a Keleti temetőben is költött egy-egy pár, a Bocskay téri parkban, 1944-ben észleltem az első fészkelőket. 1946-ban és 1948-ban több városi kertben, 1956-ban újra a főtéren, 1962-ben a Kálvin téri templom kertjében is megtelepült. 1973-ban a Jókai, 1975-ben a Petőfi utcákon fészkeltek és 1979-től fogva lett minden évben fészkelő faj a város belterületén. Most 10-15 pár lehet a városi állomány. A temetőben is megtalálható.

1981-ben a Vidiéri halastó melletti kerek erdőben 2 pár, az egyik Pródi erdősávban 1 pár, 1982-ben a bagotai erdőkben 3 pár, 1984-ben a Hajdúszoboszlói országút menti kis erdőben 2 pár, 1985-ben a Brassó ér felső folyásánál 1 pár, a Cégény úttól keletre eső fenyvesben 2 pár, a Pródi erdősávban 2 pár fészkelését állapítottam meg. 1986-ban a Kálvin téri új iskola kertjében is költött.

Ugyanakkor az erdőn is lényegesen megsokasodott. 1971-ben 13, 1975-ben 21, 1979-ben 16, 1981-ben 22, 1982-ben 21, 1983-ban 24, 1984-ben 28, 1985-ben 20, 1986-ban 17 hímét hallottam énekelni egy-egy utam alkalmával. Mivel ilyenkor az erdőnek csak kisebb részét jártam be, az erdei fészkelők számát nyugodtan becsülhetem 50 párra.

Örvendetes ennek a fajnak a térhódítása! A fülemüle és énekesrigó után ez a harmadik legszebb hangú madarunk és három hónapon át énekel. Áprilisban kezdi, és július végével fejezi be. Én július 25-én hallottam utoljára énekét. 1985. 07. 12.-én még 20 hím énekelt az erdőn. Még július 10.-én is találtam tojásait.

Április végén tér vissza vándorútjáról. 21 év átlagában 04. 25.-nek találtam érkezési középnapiját. Legkorábban 04. 05.-én jött. Őszi elvonulásának középnapja 09. 22. Legkésőbbi adatom: 10. 05.

Áttelelését kétszer tapasztaltam. 1981-ben 01. 25.-26., 02. 18.-22. napjain járt egy hím, Petőfi u. 23 sz. kertünkben az etetőre, főleg a szőlőt csipegette. (49).

1982-ben ugyanitt 01. 15-18. napjain jelent meg egy hím az etetőn.

178. Karvalyposzáta

Sylvia nisoria Bechst.

Ritka fészkelő az erdőn. Nincs minden évben, sőt 1951-1967 közt és 1968-74 közt egyet se láttam. 1933, 1938, 1939, 1940, 1941, 1942, 1949, 1950, 1951, 1967, 1974, 1977, 1978, 1979, 1981, 1983, 1984 években költött 1-3 pár. 06. 13-án, de még 07. 10-én is gyűrűztük fészkekben ülő fiókáit.

Legkorábban 05. 01-én észleltem, legkésőbb 09. 08-án. Vonuláskor - de nagyon elvétve - a Nagy-Bocskay kertben, a Keleti temetőben és a hajdúszoboszlói országút bokros fasorában is megfigyeltem.

Gaál Sándor 1939-ben, a Mélyvölgyben, kökénysűrűben is találta egy fészkalját.

179. Mezei poszáta

Sylvia communis Lath.

Rendes fészkelő faj, elsősorban az erdő szélén és irtásain de szőlőskeretben, nagyobb tanyák sövénykerítéseiben a bagotai, pródi és perzsétei erdőkben a Hajdúszoboszlói országút menti kis erdőkben, a Brassó ér felső folyásánál, a Tóóc eredeténél, a Keleti és Nyugati temetőkben, a régi katolikus temetőben is megtelepszik. 40-50 pár fészkel ezeken a helyeken. Az erdőn egy nap alatt 9-15 hímnek is lehet hallani az énekét.

Vonuláskor a városi kertekben is megfordul.

Tavaszi érkezésének középnapja: (17 év adatai alapján) 04. 27. Ősszel 09. 27-én láttam utoljára.

180. **Kis poszáta**

Sylvia curruca L.

Jellegzetes városi fészkelő. 1967-ben 35 párra becsültem az állományát a belterületen (beleértve a temetőket is), jelenleg is 30-40 pár költ. Fészkelőhelyéhez nagyon ragaszkodik. Szomszédunkban, Petőfi u. 21. szám alatt 1976-1982 években végig költött egy pár.

Fészkel az erdőn is 5-10 pár, a Vidiéri halastó melletti kis, kerek erdőben, a Pród erdősávjában, a Cégény út melletti nagy fenyvesben is néhány pár. 1942-ben a Gáthoz vezető fasorban is találtam. Vonulásakor szőlőkben, országutak mellett, vízfolyások bokrosaiban is feltűnik.

Tavaszi érkezésének középnapja (37 év adatai alapján) 04. 15. Legkorábban 04. 05.-én láttam. Ősszel 09. 20-án észleltem utoljára. Áttelelését az 1977/78-as télen tapasztaltam. 1977. 12. 02-án Petőfi u. 23. sz. kertünkben jelent meg egy, majd 1978. 01. 27., 01. 28., 01. 30-án, 02. 01-én, 02. 07., 02. 08., 02. 15. és 02. 19. napjain is. Szőlővel etettük, amit szívesen elfogadott.

181. **Fitiszfüzike**

Phylloscopus trochilus L.

Erdőnk rendes fészkelő madara volt és elég gyakori átvonuló. A harmincas évek végén 35-70 között mozgott az egy év alatt megfigyelték száma. Az erdőn, a peresi csőszház mögötti fenyvesben, 1942-ben 10 énekelt egyszerre. Mostanra nagyon megfogyott. Évi 5-8-nál nem észlelek többet.

1938-44 között 5-10 pár fészkel az erdőn, 1948-58 közt 1-4 pár, 1958-tól 1962-ig egyáltalán nem volt, 1962-1974 között 1-2 pár. Azóta csak átvonulóban van, de nem minden évben.

Vonulásán, a város belterületén, parkokban, nagyobb kertekben, temetőekben, szőlőskertekben, sőt a szántókkal övezett tanyakertekben és a vízfolyások mellett is feltűnik.

Tavaszi érkezésének középnapja (15 év adatai alapján) 04. 12., őszi távozásáé 09. 13.

Jellegzetes tulajdonsága, hogy szeret nyár végén és ősszel énekelni. Hallottam 07. 25. 07. 28. 07. 30. 08. 18. 08. 20. 08. 28. 09. 05. és 09. 28-án, mégpedig teljes hangerővel előadott, szép énekét.

182. **Csilpcsalp-füzike**

Phylloscopus collybita Vieill.

Amikor még mindhárom füzike faj költött az erdőn, ez volt a legritkább, 2-3 pár fészkel csak évente. Az utolsó évtizedben megváltozott a helyzet, 1974 óta tíz pár körül van a fészkelők száma és 1982-ben a Bagotai erdőben is költött.

Átvonuláskor is ebből a füzikéből van legtöbb. Míg azonban 1938. szeptemberében 90 és októberében 80 példányt jegyeztem fel, most 15-20, ha van az őszi hónapokban.

Átvonulás idején - tavasszal 03. 18 - 04. 22 között, ősszel 08. 22.-11. 03 között a város kertjeiben, temetőekben, szőlőkben, nagyobb tanyák kertjeiben, a legelőket szegélyező fasorokban, a Keleti Főcsatorna erdősávjában is megtalálható.

Tavaszi érkezésének középnapja (24 év átlagában) 03. 30. az őszi távozásáé 10. 14.

A csilpcsalp-füzike szintén szeret ősszel énekelni. 09. 25., 09. 26., 09. 27., 09. 29., 10. 05., 10. 06., 10. 10., 10. 15., 10. 17., 10. 20. napjain is hallottam énekét, különböző években.

183. Sisegő füzike***Phylloscopus sibilatrix* Bechst.**

Fél évszázada évről évre költött az erdőn 5-7 pár, kevesebb a fitisznél, de több a csilp-csalpnál. 1948 óta fészkelése szórványos. 1948, 1959, 1963, 1968, 1971, 1981 évben 1-1 pár; 1967-ben 3, 1974-ben 3, 1975-ben 2, 1979-ben 3, 1980-ban két pár költött.

Átvonulóként régen is a legritkább volt a füzikék között. Tavaszi árvonulása 04. 14.-05. 11. közé, őszi 08. 18.-09. 23. közé esett. Ilyenkor a városi kertekben, a temetőben, a vízfolyások menti fákon, országutak fasoraiban, legelők szélén facsoportokban is mutatkozott.

Tavaszi érkezésének középnapja (17 év átlagában) 04. 23, őszi távozásáé 09. 16. Kivételesen egy évben 10. 01.-én is láttam.

Ez a faj csak ritkán dalol ősszel. 08. 21.-én, 09. 04.-én és 09. 08.-án hallottam énekét.

184. Sárgafejű királyka***Regulus regulus* L.**

Őszi, tavaszi átvonuló, némely évben télen is mutatkozik. Legkorábban 1936. 08. 17.-én láttam, ez azonban egyedülálló kivétel. Szeptember 17-től, november 23-ig vonul át ősszel. 1952 óta azonban csak 1958, 1967, 1980 években volt több hétig tartó őszi vonulása, egyébként csak egyetlen napon mutatkozott. 1961-64 közt egy sem, 1968-1973 közt egy sem (tavasszal sem) és hiányzott 1975, 1977, 1979, 1982, 1984 évben is. 1934. 12. 14.-én láttam. 1938-ban és 1939-ben egész novemberben, egész decemberben itt voltak. 1955-ben 12. 01-07 közt, 1958-ban 12. 17-26 közt, 1959-ben 12. 15.-én, azóta nincs decemberi adatom.

Januárban csak egyszer láttam: 1944. 01. 02.-án, a Bocskay téri parkban néhányat. Februári előfordulása igen gyér. 1952. 02. 05, 1983. 02. 08., 1959. 02. 09, 1959. 02. 26 - mindössze ennyi adatom van fél évszázad alatt.

A tavaszi megjelenés középnapja (20 év átlagában) 03. 21. Ez a több hétig tartó vonulás sajnos szintén véget ért, mégpedig 1951-ben; azóta csak egyes napokon láttam tavasszal királykát. 1965 és 1976 közt tavasszal egyet sem.

Ötven éve az egy esztendő alatt megfigyelték száma 20 és 130 között mozgott, míg 1980 és 1985 között évi 2-6 példány. Az utolsó hat évben 14-et láttam összesen. Ez mutatja, hogy ennek a parányi madárnak vidékünkön rendkívüli megfogyása következett be.

Átvonulása idején, a város belterületén, főleg a parkok és kertek tujáin, a temetőben, szőlőskertekben, erdőn, 1965 óta a Keleti Főcsatorna erdősávjában fordul meg. Az erdőn és a temetőben, gyakran cinegék társaságában.

185. Tüzesfejű királyka***Regulus ignicapillus* Temm.**

Ritka átvonuló, mindössze öt alkalommal láttam:

1937. 03. hóban a Kálvin téri templomkertben kettőt,

1938. 04. 03.-án a Keleti temetőben egyet,

1971. 10. 03.-án, az erdőn, a Peresi öreg fenyvesben hármat,

1978. 04. 01.-én, az erdőn, újtelepítésű fenyvesben kettőt,

1985. 10. 12.-én, az erdőn, a Salamon tölgyesében, vegyes cinege-csapatban egyet.

186. Szürke légykapó***Muscicapa striata Pall.***

Rendszeresen fészkelő faj az erdőben és a szőlőskertekben. 1971-ben és 1982-ben a Bagotai erdőben, 1982, 1984, 1985-ben a város belterületén is költött. Ötven éve 15-20 pár lehetett az állománya, ma ennek a fele.

Régen igen sok vonult át, főleg szeptemberben. Feljegyzéseim 1937-ből 40, 1938-ból 150, 1939-ből 70 és 1940-ből 40 példányt említenek. 1981-1985 között, négy év alatt, ugyanebben a hónapban 1+1+4+7, vagyis mindössze 13 mutatkozott.

Valaha őszi mozgalmuk látványos volt.

Már 08. 20 körül megjelentek a belterületen és itt a kertekben, a nagy épületeken naphosszat legyekre vadásztak, több mint egy hónapon át.

Sok tartózkodott ilyenkor a temetőben, a szőlőkben, még a legelők fasoraiban is.

Tavaszi érkezésük (11 év átlagában) 05. 02, őszi távozásuk (17 év átlaga szerint) 09. 25. Legkorábban 04. 27-én, legkésőbb 10. 04-én figyeltem meg.

Szőlőkben, 1958-ban tapasztaltam kétszeri költését. 07. 26-án még két kis fiókája volt egy öreg almafa vízszintesen kinyúló ágára épített fészében.

187. Kormos légykapó***Ficedula hypoleuca Pall.***

Tavaszi-őszi átvonuló, de néha évekre kimarad, így 1947-49, 1951-53, 1955-1964, 1970-72 években egyáltalán nem mutatkozott. Tavasszal 04. 06 - 05. 16 között - a középnapokat tekintve 04. 22 - 05. 09 között - ősszel pedig 08. 14 - 09. 19 között halad át.

Mindkét színváltozatú, tehát fekete és barna tollú hímje megfigyelhető. Tartózkodási helyei: a város belterülete, a temetők, szőlőskertek, az erdő a szántók, legelők, országutak fasorai, facsoportjai, a vízfolyások menti fás-bokros részek.

Jellemző tulajdonsága, hogy kedvére való kertben több napot is eltölt egyfolytában.

1977. május 15-én egy fekete hím énekelt az erdőn, fészkelésre alkalmas helyen, később azonban hiába kerestem.

Az átvonulók száma fél évszázada 20 és 35 között mozgott egy hónapban. Ma 5-10, ha mutatkozik.

188. Örvös légykapó***Ficedula albicollis Temm.***

Átvonuló, de sokkal ritkább az előzőnél. Csak 1933, 1937, 1938, 1940, 1941, 1943, 1958, 1975, 1976, 1983 években figyeltem meg. Tavasszal 04. 09 - 05. 03 között; ősszel csak egyetlen évben, 1938. 09. 07.-09. 21 közt. Rendesen magánosan, vagy másodmagával. Ötvennégy év alatt mindössze 32 példányt jegyeztem fel, tehát nem mindennapi dolog ezzel a fajjal találkozni.

Mutatkozási helyei: a város belterületének nagy kertjei, a temetők, az erdő, a fásoros szántók és legelők.

Két alkalommal észleltem az erdön öreg hímet, olyan időpontban, amikor a tojó madár már kotlani szokott. Először 1941. május 22-én öreg tölgyesben, egy harkályvágta odúból repült ki. Másodszor 1983. május 28-án, vastag akácosban, a vágásteret elzáró sorompón üldögélt. Mindkétszer többször felkerestem utána a helyet, de a madarat nem tudta ismét felfedezni.

189. **Kis légykapó**

Ficedula parva **Bechst.**

A legritkább légykapó. Mindössze három őszi és egy tavaszi adatom van átvonulásáról.

1938. 09. 08-án egy példány a Nyugati temetőben

1944. 09. 14-én egy példány ugyanott

1950. 04. 30-án egy példány a Lévay Márton u. 5. sz. ház kertjében

1980. 09. 11-én egy példánya a vasútállomás előtti parkban.

190. **Erdei szürkebegy**

Prunella modularis **L.**

Átvonuló, de nincs minden évben, néha 5-8 évig is kimarad. Tavasszal 03. 09. és 04. 10. közt, ősszel 10. 02.-11. 08 közt tartózkodik határunkon: az erdön, a temetőben, szőlőskertekben, de a városi kertekben is, egyesével, kettesével.

Tavaszi érkezésének középnapja 03. 24.

1965. 04. 05-én a Keleti Főcsatorna töltésén, a Pródi és Kispródi csatornahidak közti kb. 2,5 km-es szakaszon hatot figyeltem meg egyesével. Egy közülük még énekelt is. Ez volt a legtöbb, amit egy nap alatt láttam.

1932-40 között 3 évben, 1940-50 közt 2 évben, 1950-60 közt 3 évben, 1960-70 közt 1 évben, 1970-80 között 5 évben és 1980-tól kezdve csak egyetlen évben észleltem.

1940. 01. 06-án Bocskay tér 3 sz. a. kertünkben, 1954. 01. 04-én a Nyugati temetőben 1-1 áttelelőt találtam.

191. **Réti pityer**

Anthus pratensis **L.**

Átvonuló egyesével, vagy kisebb rajokban, tavasszal 03. 09.-04. 29, ősszel 09. 13.-10. 25 közt a vizenyős réteken, de nincs minden évben. 1960-70 közt és 1972-79-ben egyet sem láttam. Régen - amíg fel nem szántották - a Csordalegelő nyugati, lapályos részein és a Brassó ér középső folyásánál, az ötvenes évek vége óta jobbra a pródi legelőn tűnt fel. Tavasszal 18, ősszel 45 volt a legtöbb, ami elém került. Utóbbiak a Kispród egyik vizenyősénél.

1980. 12. 15-én, a Muraköz téren, a csónakázó tó langyos vizénél találtam három áttelelőt.

192. **Parlagi pityer**

Anthus campestris **L.**

Igen ritka fészkelő. 1954. 07. 11-én egy párt találtam a Bagotán, a Hortobágy folyó töltésén.

1958. májusában a Kispródi csatornahíd közelében tartózkodott kettő. 1969. 06. 29-én a Kispródi tároló északnyugati töltésén került elém egy, amelynek viselkedése fészkelésre utalt. 1972. 06. 17-én a perzseitei legelő bekötő útja mellett mutatkozott egy, szintén fészkelésre alkalmas helyen.

Rajtuk kívül még 1953. 04. 04-én láttam egyet a Csordalegelő nyugati végén és 1954. 08. 15-én egyet a Pródi legelőnél, a Keleti Főcsatorna töltésén.

Ennyi az összes helyi adatom erről a fajról.

193. Erdei pityer

Anthus trivialis L.

Ötven éve erdőkben - a citromsármány és erdei pinty mellett - igen jellemző madár volt az erdei pityer. Akkor ebből a fajból 50-60 pár költött minden évben. A hatvanas évek elején már csak 20 párnyi. Ma legfeljebb 15 pár fészkel az erdő irtásai közelében.

Augusztus végén legtöbb elhagyta az erdőt és szántókon, legelőkön, temetőkhöz kereste táplálékát. Ilyenkor a város belterülete felett is gyakran szálltak át magános példányok, élénk szitténéssel.

Tavaszi érkezésének középnapja (25 év adatai alapján) 04. 25. az őszi távozásáé 10. 08. legkorábban 04. 04., legkésőbb 10. 24-én láttam.

194. Rozsdástorkú pityer

Anthus cervinus Pall.

Igen ritka őszi átvonuló.

1942. 10. 25-én láttam kettőt a Csordalegelőn, 1952. 09. 21-én egyet a Pródi legelőn.

195. Barázdabillegető

Motacilla alba L.

A város belterületének és határának valamennyi élőhelyén költött még negyven éve is. Az erdőn akkor még gondosan kiásták a földből a kivágott fák tuskóját, és ami a városnak jutott belőle, azt hatalmas kazlakba rakták az első őrház közelében, a Tuskó nyiladékon. Ezekben - a falusi templom nagyságát elérő tuskó kazlakban minden évben fészkeltek. De az erdő irtásain, a kis ölfá- és gallyrakásokban is megtelepült. Az erdőőri lakásoknál is talált alkalmas üreget magának. Ugyanígy valamennyi szőlőskertben költött vályog- és téglarakásokban, pajták zugaiban. A tanyavilágban - főleg ahol vizenyősök akadtak a közelben - rendszeresen fészket rakott az épületekben. A legelőkhöz is ott élt, a hidak, sőt a csordakút téglafalának üregeiben is elhelyezte fészket. A vízfolyások menti réteknél, füzeseknél is költött. A város központjában is, nagyobb kertek farakásaiban, de a temetőknél is élt. 50 párnyi lehetett az állománya.

Az erdőről 1950 után eltűnt és csak 1978-ban, 1979-ben találtam megint fészkelve. A városközpontból 1948 után távozott. A Nyugati temetőben, 1980- és 1982-ben újra megtelepült. 1956 óta találtam a Dorogi út melletti téglavető gödrökben. Új élőhelyei keletkeztek a Keleti Főcsatorna mellett, a Kispródi víztárolónál, a Vidiéri és Pródi halastónál, a töltéseken álló őrházak, a fából készült raktárhelyiségek és műtárgyak üregeiben. Bár lényegesen megfogyott, mégis minden évben költ 20-25 pár.

1978. 07. 29-én, az erdőn még etette fiókait.

Vonulása során néha csapatosan mutatkozik, így 1954. 09. 19-én a Pródi legelőn 51 példányt figyeltem meg.

Legkorábban 03. 02-án, legkésőbb 10. 31-én láttam. Tizenkilenc év átlagában tavaszi érkezése 03. 20-ra, őszi távozása 10. 24-re esik.

196. Hegyi billegető

Motacilla cinerea Tunst.

Igen ritka átvonuló. Összes adatom róla:

1933 augusztusában több mutatkozott a Vágóhíd melletti szennyvíz-gyűjtő tónál.

1965. 04. 03-án egy a Muraköz téren, a város csapadékvizeit kivezető ároknál.

1984. 10. 06-án egy az erdő szélén, a nagy esők miatt felázott, tócsákkal borított úton.

1985. 07. 12-én újra az erdőn, a méhészházi nyiladékon, sáros, de nem vizes útszakaszon, terjedelmes irtás szélén, a hajdúhadházi országúttól kb. 50 méterre. Ez igen feltűnő előfordulás, hiszen ilyenkor még nem indul meg a hegyi billegetők kóborlása és vonulása. Legközelebbi fészkelő helyei a Bükk hegységben 80-100 kilométerre vannak. Igaz, hogy ottan is erdőkben, de folyóvizeknél él - ezen az erdőn még vizet sem talál.

1985. 09. 19-én a Brassó ér középső folyásánál, a Gátnál, a balmazújvárosi és polgári országutak közötti szakaszon, a víz felett átvezető hídnál egy példány.

197. Sárga billegető

Motacilla flava L.

Mindig sokkal ritkább volt a barázdabillegetőnél és csakis a vizenyős réteken élt. Elsősorban a Rét kanálisai mentén, a Pródon, a Bagotán, a Kispród, Bakóhát rétjein, a Telekföld vizenyőseiben. Újabban a Kispródi tároló, a Vidiéri halastó és a Cégény út melletti kis tároló közelében is él. Megtaláltam a Tóció völgyében is. 15 párnyi költhet évente.

Tavasszal 03. 24-én láttam legelőször, de érkezési középnapja 04. 11. Utolsó őszi adata: 10. 27, távozásának középnapja 10. 05.

Szívesebben verődik csapatba, mint a barázdabillegető. 1977. 07. 20-án a Kispródi tárolónál 30 példány a juhnyáj között bogarászott. 1942. 09. 22-én és 1984. 09. 16-án 40-40-es csapatát észleltem.

Vonulásakor a város felett, kaszálóknál, kubikgödörknél is feltűnik.

A nagyközönség kevésbé ismeri, pedig hímje a legszebb hazai madaraink közé tartozik.

198. Csonttollú

Bombycilla garrulus L.

Rendszertelenül megjelenő téli vendég. Inváziós látogatásait az alábbi táblázat foglalja össze:

A mutatkozás

<i>Éve</i>	<i>Mettől-meddig</i>	<i>Helye</i>	<i>Észlelési napok száma</i>	<i>Madarak legnagyobb száma</i>
+1933.	01. 16-03. 15.	Hajdúböszörmény		30
+1933.	01. 18	Hajdúszentgyörgy	1	40
1934.	04. 30	Epreskert, K.. Hadházi u	1	2
1936.	I. negyedév	Belterület		5
1938.	01. 13-02. 17	Belt. és erdő	9	50
1941.	11. 10-12. 23	Belt. Jókai utca	7	33
1942.	01. 13-02. 28	Belt. Jókai utca	4	20
1944.	02. 28-04. 15	Belt. Bocskay tér	12	275
1947.	02. 05-03. 10.	Belt. Kálvin tér	21	150
1949.	01. 22-05. 1	Fürdőkert	2	15
1951.	04. 22-04. 29	Belt. Bocskay tér	4	60
1958.	03. 16-04. 24	Belt. Kálvin tér, Jókai u.	5	50
1959.	02. 10-04. 16	Belt. Bocskay tér	5	60
1962.	02. 28-04. 10	Belt. Polgári út	6	95
1964.	02. 21	Belt. Kossuth u.	1	1
1965.	11. 17-11. 29	Belt. Jókai u., Fürdőkert	3	38
1966.	01. 15.-02. 04	Belt. Jókai u., Fürdőkert	16	91
1967.	02. 6-03. 12	Belt. Polgári u., Petőfi u.	6.	60
1974.	12. 25	Belt. Bocskay tér	1	12
1975.	01. 02-01. 18	Belt. Petőfi u. Weszprémy u.	3	30
1976.	01. 26-03. 31	Belt. Jókai u, Kálvin tér.	19	100
1980.	02. 2-02. 17	Belt. Jókai u. és a Gátnál	4	50
1981.	11. 17	Nyugati temető	1	40
1982.	01. 26-02. 13	Belt. Korpona u.	3	32

Az 1933 évi +- jelzett adatokat az 57. sz. irodalmi forrás őrizte meg. A táblázat második rovata az első és utolsó mutatkozás napját jelzi, de nem jelenti azt, hogy ebben az időszakban minden nap lehetett volna a madarakat látni. Csak annyi napon át, mint amit a negyedik rovat jelez.

Tartózkodása helyét a táplálék határozza meg. A Fürdőkertben főleg az ostorfa (*Celtis australis*) magjait fogyasztotta, a Jókai utcán, Kálvin téren és a Polgári utcán a japán akác (*Sophora japonica*) hüvelyeit. A kertekben többfelé nyíló vadrózsa (*Rosa canina*) bogyóit, az erdőn a fakín (*Loranthus europaeus*) gömböcskéit, a Bocskay téren, a japán akácon kívül a fagyal (*Ligustrum vulgare*) sörétjeit.

1966 januárjában, -10 C fokos hidegben, a Jókai u. 20 sz. kertben a borostyán (*Hedera helix*) rettentő keserű termésére is ráfanyalodott. 1951. 04. 25-én megfigyeltem, amint ág hegyén ülve, légykapó módjára röppent fel repülő rovarok után és ugyanarra az ágra ereszkedett vissza.

1975. január 13-án, Petőfi u. 23. sz. házunk udvarára is bejött négy és a szőlőlugason a fagyott szőlőszemeket csipegette.

1976. 02. 28-án ugyanide 6 jött be és a rigók számára, az etetőkunyhó alá kitett almahéjból csipdegélt.

199. Nagy őrgébics***Lanius excubitor L.***

Ritka téli vendég 10. 01. - 03. 18 között. Fél évszázad alatt mindössze 10 esztendőben láttam. 14 megfigyelési adatból 4 októberi, 5 novemberi, 2 decemberi, 1 januári és 2 márciusi. Az erdőn és a fásoros szántókon egyaránt megfordul.

200. Kis őrgébics***Lanius minor Gm.***

Amíg nem vált általánossá a nagyüzemi gazdálkodás és nem indult meg a tanyák tömeges lebontása, a kis őrgébics volt a fásoros, facsoportos szántók legjellemzőbb fészkelője. Főleg a határ nyugati oldalán, ahol legelőket jobban talált, nagyon sok tanyán költött, elsősorban eperfákra rakta a fészket. Megtelepedett a nagy országutak: Debreceni, Hajdúhadházi, Újfehértói, Hajdúdorogi, Polgári, Balmazújvárosi, Hajdúszoboszlói utak fásoraiban és egészen 1954-ig bezáróan minden évben fészkel az erdő irtásain is 2-3 pár. A Csordalegelő déli szélén húzódó fásorban 1943 évig minden esztendőben élt néhány pár, sőt a Nyugati temetőben is voltak fészkei 1938-41 években. Ugyancsak költött a bodai úton, a Homokkert és a Báthori kert melletti tanyákon, a Telekföld nagyobb tanyáin. A Brassó ér középső folyásánál is találtuk fészket. 1953-ban még négy pár költött a Homokkerthez vezető dűlőút fáin. A Kiszelemérben, Nagypródon és főleg a Réten olyan gyakori volt, hogy a Réten 1954. 07. 11-én 70-et láttam, köztük sok fiatal. A Gátmegett 1954. 07. 16-án 40 mutatkozott. Ezek ma már szinte mesébe illő számok, hiszen jó, ha 5-10-et lehet egy év alatt látni.

1964. 06. 07-én 5 párat találtam a Bagotán. 1965-re megnőttek a Keleti Főcsatorna töltésein az erdősávok fái, azóta ezek lettek a legbiztosabb élőhelyei - valamint a környékük: Kispród, Nagypród, Bakóhát. Itt szinte évente megtelepszik néhány pár. A Telekföldben, a Dorogi úttól nyugatra, a szarvasmarha telephez vezető, kis legelőfoltokkal szegélyezett út mellett 1981-ben és 1985-ben is megfigyeltem. A Kispródi tároló és a Vidiéri halastó mellett is fel-feltűnik.

1967-ben, majd 1970, 1971, 1972 években újra fészkel az erdőn 1-2 pár, mégpedig a legészakibb rész: a Csahér irtásain. Az 50 év előtti költőállomány 150-200 pár lehetett, az utolsó 10 évben ennek a huszada: 7-10 pár. Megjegyzem, hogy 1976-ban egyet sem láttam, 1975, 1977 és 1978 években csak 1-et, 1-et, pedig igen gyakran megfordultam a határ nyugati felén.

A várostól délre és keletre levő helyekről teljesen eltűnt, mint fészkelő. Nagyon ritkán, átvonulóban kerül elő. A belterületen, a beépített városmagban csak egyetlen egyszer figyeltem meg. 1953. 05. 06-án kettőt, a Petőfi u. 27. sz. ház udvarában, magas jegenyefa tetején. 1933. 06. 25-én városunk határában Prim István által a 87202 sz. gyűrűvel megjelölt kis őrgébics fióka 1933. 09. 02-án kézrekerült Görögországban, Zante nevű településén, 1100 km. távolságban. (29).

201. Tövisszúró gébics***Lanius collurio L.***

Közönséges fészkelő volt, de az ötvenes évek végétől nagyon megfogyott. 1939-ben Gaál Sándorral együtt 50 fészket találtuk az erdőnek mintegy fele részén, tehát akkor csak az erdei állomány lehetett 100 pár.

Rajtuk kívül a nagyobb tanyák kertjeiben - még kint a Réten is - az utak fásorai alatti bokrosokban, a temetőben, a szőlőskertek élősövény kerítéseiben, a vízfolyások melletti bokrosokban is költött, úgyhogy legalább 150 párra lehet becsülni hajdani fészkelő-állományát. A bokrosok irtása és a megváltozott életkörülmények miatt egyre fogyott és 1960-ban, 1961-ben nem láttam egyet sem. Majd

1962-től kezdve az erdőn, 1963-tól a Keleti Főcsatorna erdősávjaiban is feltűnt és bár 1966-ban és 1968-ban csak 1-et, 1-et láttam, lassan megint szaporodni kezdett. 1974-ben már 15 pár fészkel az erdőn és azóta is évente 8-15 pár megtelepül. 1976-tól észrevehetően erősödött másutt is. Fészkel több pár a Keleti és Nyugati temetőben, a Csordalegelő, a Keleti Főcsatorna, a Hortobágy folyó erdősávjaiban a Brassó ér felső folyásánál, a Hajdúszoboszlói országút menti kis erdőkben, a Cégény út melletti erdőkben. Az egész határban mintegy 30-40 pár.

Fészket legszívesebben kökényre, galagonyára, bodzára rakta, de találtuk tölgyön, akácon, puszpágon is. 5-ös fészkalja volt a leggyakoribb. Júniusra esett a fő fiókanevelési időszak, de gyűrűztük fiókáit 07. 04-én, 07. 10-én, sőt 1940-ben még 07. 29-én is, egy négyes fészkaljat. Tavasz érkezésének középnapja (20 év átlagában) 05. 03, őszi távozásáé 09. 13. Legkorábbi adatom 04. 23, legkésőbbi 09. 28.

202. Seregély

Sturnus vulgaris L.

Szívós, erőteljes faj, amely egyre növekvő számban fészkel és tavasszal sokszázas, ősszel sokezes tömegekben tartózkodik a határban. 50 éve alig néhány pár fészkel az erdőn, szőlőskertekben és a vízfolyások menti öreg fűzekben.

1962 óta nevezhető szaporodó fajnak határunkon.

Ma az erdőn 15-20 pár fészkel, ugyanennyi a szőlőskertekben, 5-10 pár a város belterületén, mintegy 5 pár a temetőben, 8-10 pár a vízfolyások, főleg a Brassó ér mellett, ugyanennyi a Bagota és Pród erdőiben.

Terjeszkedését mutatja, hogy 1965 óta fészkelési időben is lehet látni csapatokat. Így 1965. 06. 24-én 30-at a Mélyvölgyben, ugyanitt 1966. 05. 28-án 90-et, 1970. 06. 14-én a Kispródon 90-et, 1972. 06. 17-én a Pródi legelőn 900-nál nagyobb sereget, 1975. 05. 31-én 120-as csapatát az erdőn, 1978. 06. 17-én, az erdőn, a fészkelőkön kívül még 40-es és 100-as csapatát, 1985. 05. 11-én, az erdőn 38-at. Az ilyen jellegű mutatkozás 1965 előtt határunkon teljesen ismeretlen volt.

20 év adatai alapján tavasz érkezésének középnapja 03. 05. Legkorábban 1964. 02. 09-én láttam, ez áttelelő is lehetett. Más években 02. 25., 02. 26., 02. 27-i visszatérését jegyeztem fel. Ősszel (24 év átlaga alapján) 10. 26. a távozásának középnapja, de 1969-ben 11. 30-án is észleltem.

Áttelelőket 1978. 12. 31-én a perzsétei legelőn figyeltem meg, hárman szedegettek dolmányos varjak között.

Tavasszal 1939. 03. 16-án láttam legtöbbet, 300-at a Csordalegelőn. Ősszel pedig 1949. 10. 08-án a Pródi legelőn 5000-et, 1969. 09. 28-án a Kispródi tárolónál 5000-et, 1942. 10. 25-én a Gátmegett 4500-at. Ez utóbbiak nádasból repültek fel. Szerencsére ezek a hatalmas tömegek mindig csak a határ nyugati részén láthatók, a városmágtól keletre eső szőlőkben nem szoktak megjelenni.

A seregély is énekel ősszel. Ezt 1971. 10. 01-én hallottam. Énekébe a sárgarigó füttyét is beleszötte.

203. Pásztormadár

Pastor roseus L.

Ritka vendég. Inváziós beözönlései alkalmával keresi fel néha városunk határát.

1907-ben, amikor a marokkói sáska nagy tömegekben lepte el a Hortobágyot, június elején mintegy 30000 pásztormadár jelent meg a pusztán és ezekből kb. 3000 pár megtelepedett. Egy részük Bagotán fészkel. (27.)

1935. augusztus elején ugyanitt figyelték meg húszas csapatát. (28.)

1937. júniusában, a Pródi legelőn Kövér Elek látott néhányat és ezt még abban az időben közölte velem. (33).

Ugyanitt Gaál Sándor is észlelt néhányat 1937 júliusában.

1947. július 04-én a Vidiföldön 200-as csapatát látta Dr. Sóvágó Endre, aki jó madárismerő.

Végül 1985 májusában, a Cégény út menti víztároló északi oldalán húzódó legelőn látott a halőr egyetlen példányt.

204. Házi veréb

Passer domesticus L.

Ötven éve még a legközönségesebb fészkelő madár volt, benépesítette az egész határt, ahol csak emberek éltek. A város belterületén legalább 1000 pár költött. Téli hónapokban 1500-2500-at lehetett belőlük látni és ehhez nem kellett bejárni az összes utcákat. A szántóföldeken minden tanyára lehetett egy párt számítani, mert ha némely kis tanyán nem talált magának helyet - nagyobb tanyákon több pár, gyakran tucatszámra fészkel. Nyár végén, olyan tanyákon, ahol sok jószágot tartottak, sok gazdasági épület, kazal és boglya állt, 200-300 verebet is talált az ember. De a szántóföldek fasoraiban is költöttek verebek: faágra fonták füből fészkeiket.

A szántóföldi - tanyai állomány is legalább 1000 párat kitett.

Ezekon kívül minden szőlőskertben, az erdőóri lakásoknál, a legelők juhodályainak tetőzetében, gulyástanyákon, csőszházakban fészkeltek házi verebek. 2500-3000 párat elért a város és egész határának állománya. Ősszel-télen, ezrével aludtak egy-egy kiválasztott fán, főleg a Rákóczi út és a Kálvin tér platánjain.

1940 júniusában a Bocskay téren még 200 mutatkozott naponta. Háromszor is költött egy évben. Még 08. 26-án is találtam fészekben ülő fiókáit. 1962-ben tűnt fel legelőszőr, hogy megfogytak a verebek. Akkor decemberben - a hajdani ezrek helyett - alig néhány tucatot lehetett látni.

A vasútállomás közelében berendezett terményszárítónál 1966. 01. 30-án ugyan még 1000 főnyi összeverődött, de ugyanitt 1969. 02. 01-én csak 500-at, 1970. 12. 27-én 150-et, 1977. 12. 04-én 200-at olvastam mindössze. Azóta csak négy ízben láttam 100-nál több házi verebet egy helyen.

1981. 08. 22-én, a szeméttelen 400-at,

1984. 09. 08-án a Pródi legelőn 110-et,

1985. 09. 19-én a Bocskay Mgtsz. balmazújvárosi úti központjában 200-at,

1985. 09. 21-én, a szeméttelen, a téglagyár mellett 150-et.

Ha mostanában járunk-kelünk a város belterületén, 30-50 példánynál ritkán látunk többet. Pedig régi fészkelőhelyeit nem adta fel, ma is költ a belterületen, temetőben, szőlőkben, megmaradt tanyákon, de nagyon megfogyatkozva. Ha a város és az egész határ fészkelő állományát 300 párra becsülöm, sokat mondtam.

A verebek ilyen nagyarányú megritkulásának okát a következőkben keresem:

1./ A mezőgazdasági termelési mód megváltoztatása, a vegyszerek használata miatt a házi veréb nem találja meg életfeltételeit a szántóterületeken, táplálékszerzési lehetősége lecsökkent. Nincsenek rovarok, amikkel fiókáit etesse. A fiókák ételme ugyanis majdnem 70%-ban állati eredetű és ezt az öreg madarak már nem találják meg a mezőkön.

2./ A kis gazdaságok sokezer lovat tartottak, amelyeknek hullatéka és a rajtuk gyülekező rovarok is táplálék bázist biztosítottak a verebeknek. A gépesítéssel a lovakat kivonták a termelésből és ez a táplálékforrás is elveszett.

3./ A kisüzemi állattartás, tehének, juhok, baromfiak csapatos tenyésztése a tanyák nagy részének lebontásával, a tanyahelyek felszántásával megszűnt és a verebek egyszerre veszítették el alkalmas fészkelőhelyeiket és fontos táplálék-forrásukat. A nagyüzemekben ugyan tartanak tömegesen állatokat, de rendszerint zárt helyen, úgyhogy a házi veréb az ilyen telepeken csak jelentéktelen számban képes megélni.

4./ A balkáni gerle elszaporodása is lényegesen csökkentette a házi verébállományt. Ez a faj ugyanúgy az ember közelében él és az emberi háztartás, gazdálkodás hulladékaival tartja fent magát, mint a házi veréb. Mivel testsúlya majdnem tízszerese a verébének, a táplálékigénye is ennyivel nagyobb és a rendelkezésre álló hulladékot eleszi a verebek elől.

5./ A város belterületén tartott állatok száma is nagyon megfogyott.

Ugyanakkor fokozódott a kiskertek növényvédőszerrel való kezelése, ezért itt is lényegesen nehezebbé vált a verebek táplálékszerzése.

Közös éjszakázóhelyüket már csak egyet ismerek. Kisböszörmény és környéke verebei, a sportpálya körüli magas jegenyefákra járnak aludni.

205. Mezei veréb

Passer montanus L.

Közönséges fészkelő. Száma soha nem közelítette meg a házi verébét, de nem is fogyott meg olyan mértékben. Ennek magyarázatát abban látom, hogy elsősorban a gyümölcsöskertek madara és ott történt a környezetben legkevesebb változás fél évszázad alatt.

A város belterületén régen alig fészkel. 1966 óta tapasztalom, hogy rendes városi madár lett, a központnak sok utcájában költ. A tanyákon mindig sokkal kevesebb volt, mint a házi veréb, de már 50 éve találtam a határ legnyugatibb részén, a Rét szélén. Az erdő szegélyén és irtásain is megtelepül, ahol megfelelő üreget talál és van a pródi, bagotai és perzsétei legelő erdeiben is, úgyszintén Nagypród tanyaközpontban. A vízfolyások mellett, a Tóció, Hortobágy, Vidiér és Brassó ér öreg fűzeiben is nevelgeti fiókáit. Országutak odvas fáiban, főleg eperfák üregeiben is fészkel.

Kútban, három ízben találtam fészket. 1938-ban a peresi csőszház kútjában, 1964-ben és 1982-ben a Bagotán, gulyakutakban.

Költőállománya a 30-as évek végén 300 pár lehetett, 1986-ban kb. 200 pár.

1953. 05. 23-án nyolcas fészekalját találtam mesterséges odúban.

Fészekodvainkat - főleg a gyümölcsösökben - nagyon szívesen elfoglalta és csak a gyérítésével tudtuk elérni, hogy más fajoknak is jusson odú. 1939-ben 20 fészekodúnkban 84 fiókát nevelt. Néhány tucat fiókát és több öreget is gyűrűztünk, de ezekből egy sem került meg. A mezei veréb ősszel-télen szívesen társul a vegyes pintycsapatokhoz, de néha tiszta csapatokat alkot. Az ilyen népes csapatai nagyon szépek. 1943. 10. 14-én láttam legtöbbet, 500-as sereget Hajdúszentgyörgyön, tengeritáblán. 1937. 12. 06-án 250-es csapatát a Löki dűlön, a tanyánál, 1940. 10. 01-én a Kis-Bocskay kert lonckerítésében 200-at, 1976. 11. 14-én 120-at a Kispródon. 30-50 főnyi tiszta csapatai gyakoriak.

A téli etetőre szorgalmasan jár. Petőfi u. 23 sz. kertünk etetőkunyhójánál 20-35 főnyi mezei veréb szokott lakmározni, hideg havas teleken.

206. Meggyvágó

Coccothraustes coccothraustes L.

Ritka, de rendszeres fészkelő az erdőn. Kivételesen 1944-ben, a Középkertben, 1970-ben, a Keleti temetőben is költött 1-1 pár.

50 éve 3-5 pár, az utóbbi évtizedben 4-8 pár fészkel az erdőn, tehát állománya valamit erősödött. 1979-ben figyeltem meg eddig a legtöbbet: 29 példányt egy év alatt. 1954, 1955, 1956, 1957, 1959, 1960, 1961, 1962, 1964, 1965, 1966, 1968, 1969 években viszont egy sem került elém.

1970 óta újra van minden évben.

Első költésből származó fiókáit, 06. 11-én, a második költésből származókat 07. 03-án láttam legkorábban.

Élete a fák koronájában alig észrevehetően folyik, de nagyon szeret fürödni és lejár a földre a tócsákhoz. Amíg megvoltak az erdőn a régi, tölgyfából ácsolt hengeres kutak, hosszú vályúikhoz gyakran jöttek inni és fürödni, néha összes fiókájukat magukkal hozták.

Úgy tapasztaltam, hogy az erdőn élők még az októbert is ottan töltik, novemberre már csak kivételesen marad belőlük. De november közepe és február vége közt a városközpontban mutatkozik néhány - ezek alighanem északi levonulók. Ezek közül kertünkben a téli etetőre is rájárt 1976, 1980, 1982, 1985 években 1-2. Még az alulnyíló, üvegezett etetőbe is ügyesen beszállt és bent evett, a cinegétet elkergette, ha zavarták.

Az erdőn tavasszal legkorábban 03. 26-án láttam, de április első napjaiban (04. 03., 04. 01., 04. 03., 04. 07.) foglalja el fészkelő körzetét. 1985. 10. 13-án nagy meglepetéssel fedeztem fel egyet a Kispródi hídnál, a Keleti Főcsatorna erdősávjában, majd 1985. 11. 09-én még nyugatabbra, a perzsétei legelő útmenti bokrosában 4-et. Ezek valószínűleg a Keleti Főcsatorna vonalát követve, északról vonultak le ide.

207. Zöldike

Carduelis chloris L.

Rendes fészkelőfaj, állománya - mint általában a pintyféléké - növekedőben van. Legkedvesebb fészkelőhelyei: a város belterülete és a gyümölcsöskertek. A belsőségben elsősorban a Nyugati és Keleti temetőben, a Fürdőkertben, a Középkertben, Zaboskertben, Kisbösörményben, Vénkertben, Nadrágoskertben, a Bocskay téri parkban, a Kálvin tér fáin, a fiúkollégium nagy kertjében, a védett öreg platánosokban fészkel. Bodán, a két Bocskay kertben, Homokkertben, Kossuth és Báthori kertben találtam költő párokat, de fészkel az erdőn is, a széleken, az irtásoknál és az erdőóri lakások közelében. Olyan elszigetelt helyeken is találtam, mint a zeleméri Csonkatorony facsoportja, a Csegei halom, vagy a Cégény út melletti fenyőerdő. A Tóció völgyében is több esztendőben költött, így 1983-84-ben is. A Debrecenbe vezető műút és a balmazújvárosi országút fáin is él. Állománya 60-80 pár lehet.

A gyűrűzéssel ellenőrzött országos adatok tanúsága szerint fészkelő zöldikéink télen elkóborolnak, lehúzódnak a Balkán félszigetre és tavasszal jönnek vissza. (11)

Ez a távozás nálunk (saját megfigyeléseim szerint) ősszel októberben zajlik le, a középnap szerint 10. 14-ével tűnnek el zöldikéink és tavasszal (32 év átlaga szerint) 04. 08-án kezdenek el énekelni.

A télire északról levonuló zöldikék november közepén-végén jönnek, és március közepén vonulnak vissza. Érkezésük általában négy-öt héttel az itteni állomány távozása után következik be, tavaszi visszavándorlásuk pedig átlagosan három héttel az itt fészkelők visszaérkezése előtt.

Téli madáretetőink fő látogatója! Először rendszeresen december elején, de sok évben csak január elején 1-2 példány jön és az idő múlásával számuk folyamatosan emelkedik. Igen hideg, erősen havas napokon ugrásszerűen megnő. Így 1981-ben 01. 22-én 3 pd, 01. 25-én 5 pd., 01. 26-án 9 pd., 01. 28-án 11 pd., 01. 31-én 20 pd. jelent meg. 02. 01-én már 34-en voltak Petőfi u. 23 sz. kertünk etetőkunyhójánál.

1981/82 telén 12. 14-én jött egy madár és ez még január elején is maga volt. 01. 10-én lettek 3-an, 13-án 6-an, 15-én 8-an, 17-én 16-an, 24-én 30-an, 02. 06-án 40-en és 15-én 43-an.

1983-ban 12. 10-én szállt le az első, 12. 31-én már 4, 01. 14-én, 9, 16-án 12, 23-án 28, 29-én 40, 02. 05-én 50, 10-én 58, és 11-én 70 pd. jött a Petőfi u. 23 sz. kertünkbe. 02. 19-én még 60 pd., 03. 05-én 50, 03. 23-án 40 példányt olvastam. Ekkor egyik napról a másikra eltűntek és majd csak 04. 23-án hallottam a legelső, itten fészkelőt énekelni.

1985-ben is, az 01. 03-i egyről fokozatosan nőtt a Petőfi u. 23 sz. kertbe járók száma. 12-én már 32-en voltak, 14-én 40-en, 18-án 50-en. Majd heteken át 10-35. 02. 17-én 50, 19-én 65, 22-én 55, 28-án 40. Március elején 25-30, 03. 07-től kezdve csak 3-9, az utolsó kettő 03. 26-án. Ezt követően 04. 12-én a Nyugati temetőben énekelt először zöldike.

1986-ban 01. 12-én jelentek meg ugyanebben a kertben az első, de csak 02. 03-tól járt az etetőre 2-6 példány. 02. 13-án már 24, 03. 02-án 30, 06-ától kezdve csak 2-3.

Az etetés rendkívüli jelentőségét mutatja, hogy a mi kicsi, 83 n. öles és fele részében beépített kertünkbe 70 zöldike is bejött. A harmincas években egy év alatt sem láttam ennyi zöldikét.

Az etetőnél összeférhetetlen, a többi kismadarakat, de saját fajtársait is csipkedi, zavarja. Főleg a hímek vívnak valóságos párbajokat egymással.

208. Tengelic

Carduelis carduelis L.

Rendes fészkelőfaj, aminek állománya 50 év alatt nem változott. Akkor is 50-60 pár költetett, jelenleg is ennyi. Legtöbb a város belterületén, a parkokban, nagyobb kertekben, a fasorokban, a Földkertben, a Keleti és Nyugati temetőkben. Aztán a nagy országutak fasoraiban, minden vasútállomáson és őrháznál, a Bagotai erdőben, a Hortobágy folyó partján, a Keleti Főcsatorna erdősávjában, a Cégény úti fenyvesnél és víztárolónál, a Tócsó völgyében, a Kispródi tároló és a Vidiéri halastó facsoportjaiban, az erdő szélén, az erdőri lakásoknál, a Nagy-Bocskay, Kis-Bocskay, Zrínyi, Kossuth, Báthori kertben.

Ősszel, télen csapatba verődve jár. Legtöbbet: 100 főnyt 1938.09.12-én a Nyugati temetőben láttam, de 1985. 01. 19-én is 90-et a Vágóhíd mellett. 30-40-es csapatot igen gyakran.

209. Csíz

Carduelis spinus L.

Téli vendég 10. 02-03. 31 között, de nincs minden évben. 1949-60, 1962-72 közt egyáltalán nem jelentkezett, azóta azonban gyakoribb. 1976. 11. 14-én 12-t, 1981. 10. 18-án 37-et, 1983. 10. 02-án 17-et láttam. Legtöbb októberben halad át.

Találkozhatunk vele a temetőkben, szőlőkertekben, az erdőn, de a halastavak és a Keleti Főcsatorna mellett is. Különleges jelenség játszódt le a Petőfi u. 23 sz. kertünkben, 1986-ban. 02. 14-én egy csíz jött, zöldikék társaságában. Majd 02. 24-én evett is a kunyhónál. 02. 27-én már ketten, 28-án 3-an voltak és attól fogva egész márciusban odajártak enni. Számuk egyre nőtt. 03. 03-án 7, 04-én 11, 10-én

13, 13-án 23, 17-én 28 kereste fel kertünket. 20-án 35 evett a kertben és 22-én, erős ködben, hidegben 54 pd. Több tehát, mint amennyit a szabad természetben kint valaha is láttam. 23-án csak 34, de 24-én 52 pd. rajzott az etetőkunyhónál. 25-én már csak 22, 26-án 10, 27-én 4, 28-tól 3, 31-én csak egy pd. Ezen a napon megszüntettem az etetést, tovább nem jöttek.

Felderítendő lenne: honnan tudja meg a többi csíz, hogy a város sokezer házából egynek az udvarán terített asztal várja őket.

210. Kenderike

Carduelis cannabina L.

Téli vendég 12. 11.-03. 25 közt, de nincs minden évben. Így 1952-58, 1960-61, 1967-69, 1976-77 évekből nincs adatom róla. Mióta megfogytak a gyomok és a gyommagvak, sokkal kevesebb mutatkozik. Ötven éve 50-60-as csapatai sem voltak ritkák, sőt 1938. 12. 21-én 120-at láttam, az utolsó évtizedben átlag 10-30 jön. 1982. 01. 24-én kivételesen 50-es csapata tanyázott a Varjasban.

Szívesen társult citromsármányokkal, erdei - és fenyőpintyekkel, tengelicekkel.

A város peremén - temetők, vályogvetők, belső legelők gyomjain volt a legtöbb de az erdön a szőlős-kertek és országutak mellett, a Pródi legelő erdősávjaiban is megfordult. 1963. 02. 07 és 22 között egy húszfőnyi csapata Petőfi u. 23 sz. házunk udvarán az etetőkunyhóra járt és naponta itt evett. Ideérkezésének középnapja (9 év átlagában) 12. 22, tavaszi távozásának középnapja 03. 05.

211. Téli kenderike

Carduelis flavirostris L.

Egyetlen egyszer figyeltem meg: 1971. 11. 14-én 8-as rajt a kispródi víztároló melletti szikes legelőn.

212. Zsezse

Carduelis flammea L.

Nagyon hideg téli időben - 1954. január 13-án - a görög katolikus temetőben 150-es csapatát figyeltem meg.

1986. március 21-én egy példány megjelent a Petőfi u. 23 sz. házunk kertjében, csízek társaságában - és az etetőkunyhónál szemecskélt.

213. Csicsörke

Serinus serinus L.

Ritka fészkelő. Kizárólag csak a város belterületén és ettől keletre észleltem. A 30-as években néhány pár a Keleti temetőben, a Nagy-Bocskay és Kis-Bocskay szőlőskertekben, valamint az erdőöri lakások mellett költött. Az 50-es években csak a Nagy-Bocskay kertben találtam. 1955-től 1970-ig teljesen kimaradt.

1970-ben egy pár a Vásár tér nagy nyárfáin fészkel, másik pár pedig a Keleti temetőben, ahol 06. 28-án egyet fogtak is. 1974-ben 2 pár a Nagy-Bocskay kertben, 1975-ben egy pár a Korpona utcán, a piacnál fészkel, másik pár a Nagy-Bocskay kertben, harmadik pedig a hajdúhadházi országút mellett,

az első erdőéri lakás közelében. Egy pár ugyanannál az órháznál 1978, 1979, 1980, 1983, 1984, 1985-ben is fészkel. 1985. 08. 11-én az öreg madarak két fiókájukat vezették. 1980-ban a Nagy-Bocskay kertben is költött egy pár.

1986-ban a Petőfi u. 23 sz. kertünkbe járó csízek kedvéért meghosszabbítottam a téli etetést és az etetőhöz 03. 21-én, 22-én és 23-án egy csicsörke jött, evett is. 04. 07-én újra mutatkozott, majd 12-én egy pár és külön egy tojó is. Ezek közül egy, április és május hónapokban rendszeresen járt a kert madáritatójára. A Petőfi utcán egy pár biztosan költött 1986-ban, egészen június végéig lehetett hallani itt az énekét. 06. 19-én a Petőfi u. 25 sz. ház televízió antennáján szólt és ugyanitt még 08. 01-én is csikorgott.

1986-ban 1 pár a Bocskay téren és 1 pár a Rákóczi utcán is fészkel.

214. Süvöltő

Pyrrhula pyrrhula L.

Téli vendég 10. 23.-04. 16 között. 20 év átlagában őszi érkezése középnapja 11. 09, a tavaszi távozásé 03. 15.

Néha évekig kimarad. Így 1952, 1953, 1955, 1956, 1957, 1961, 1963, 1964, 1965, 1969-ben egyáltalán nem volt. Van, amikor egy télen csak egyetlen példány és egy napig, máskor 5-50 főnyi csapatok hónapokon keresztül mutatkoznak. 1937, 1938, 1966, 1967, 1975, 1982 voltak jó süvöltős évek. Legtöbbet január 09-én láttam - 75-öt - a Kossuth kert és a szomszéd nyárfaerdő környékén. Tartózkodási helyük: az erdő, a város parkjai, a temetők, a szőlőskertek, a legelők erdősávjai. 1976. január hóban egy hím, Petőfi u. 23 sz. kertünkben az előszoba udvari ereszének tartóvasán aludt. Február hóban, egy pár, nappal is többször megjelent, sokáig nézegette az etetőkre járó madársereget, de soha nem ment az etetőkhöz.

215. Keresztcsőrű

Loxia curvirostra L.

Csak két esztendőben: 1933. januárjában és 1936. januárjában mutatkozott. Utóbbi alkalommal többet gyűjtöttek is. A lövöttek között öreg hím nem volt, csak tojó és fiatal.

216. Erdei pinty

Fringilla coelebs L.

A citromsármány mellett erdők legjellemzőbb madara volt, fél évszázad előtt 80-100 pár lehetett a fészkelőállománya. Mára ez valamelyest apadt, de mégsem csökkent a száma, mert újabb élőhelyeken is megtelepedett.

50 éve az erdőn kívül, csak a hozzá közel eső Nagy- és Kis-Bocskay kertből, a Kossuth kertből és a Keleti temetőből ismertem néhány pár költését. Olyannyira ragaszkodott a határ keleti oldalához, hogy a Nyugati temetőben - amely a Keletitől szűk 3 km-re van, csak 1959-ben állapítottam meg legelső költését, másodszor pedig csak 1973-ban.

1971-ben a Hortobágy folyó partján, a Réten is fészkel és egyre több szőlőskertben, így a Bodán is. 1973-tól lett rendes városi madár. Ekkor a Fürdőkertben, a Középkertben, a Vásár tér nagy nyárfáin költött több pár. 1975-ben az újfehértói országút fásorában, 1976-ban a Perzsétén, a Vidiéri halastó melletti kis erdőben, 1977-ben a Cégény út melletti erdőben, 1980-ban a Pród erdősávjaiban, 1982-

ben a Bagótán, 1984-ben a Kispródon, a Keleti Főcsatorna erdősávjában és a Hajdúszoboszlói országúti kis erdőkben is megtaláltam. Csak ez utóbbi helyen 9 pár fészkelte.

Ezalatt a városban is egyre több helyen megtelepült. Így a Rákóczi, Korpona és Újvárosi utca öreg platánjain, a Kálvin téren, a Hajdúkerület utcán, Petőfi utcán, a vasútállomás mellett, a József Attila téren is. 1985-ben az erdőn kívüli fészkelő állományát legalább 60 párra becsültem. 1986-ban szinte az egész belterületen költött, ahol magas öreg fákat talált.

Tavaszi éneklésének kezdő napja (26 év átlagszámítása szerint) március 23. Van olyan év, hogy 03. 06-án már énekelni kezd, más évben csak 04. 08-án. Az éneklés szinte minden évben, júniusban éri el a tetőfokát, így 1975. 06. 15-én 50 dalolt az erdőn, a legtöbb, amit valaha is egy napon hallottam. Összehasonlításul - hogy nem kivételes esetről van szó - néhány adat:

<i>Év</i>	<i>Hó, nap</i>	<i>Éneklők száma</i>	<i>Hó, nap</i>	<i>Éneklők száma</i>
1976	05. 09	21	06. 11	34
1977	05. 15	12	06. 11	30
1979	05. 09	20	06. 09	35
1982	05. 09	6	06. 06	26

Ámbár országos tapasztalat szerint két költése lezajlik június végéig (11), nálunk, júliusban is javában folyik a fészkelés. Ezt bizonyítja a sok, júliusi énekhang:

1971. 07. 24-én	12	
1974. 07. 13-án	25	
1979. 07. 01-én	33	
1980. 07. 08-án	28	
1981. 07. 12-én	14	
1982. 07. 03-án	11	
1985. 07. 12-én	16	énekel az erdőn.

De hallottam énekét 07. 25, 07. 29, 07. 30-án is.

1975. 08. 03-án még 12 énekel az erdőn.

Pintyállományunk zöme - az országos adatok szerint - télen délre vonul. Csak gyűrűzésekkel és visszafogásokkal lehetne tisztázni a helybeli pintyek őszi mozgalmát.

Az bizonyos, hogy októberben még bőven van az erdőn, 100-120-at is lehet látni egy nap. 1938-ban 10. 26-ig sok volt, utána csak 12. 21-én észleltük. 1939-ben 11. 25-ig mutatkozott az erdőn, aztán csak 12. 17-én a város körül. 1941-ben 11. 01-ig találtuk az erdőn, aztán csak 12. 31-én, a város szélén.

1977-ben 10. 23-ig figyeltem meg az erdőn, legközelebb csak 12. 09-én. 1978-ban 11. 26-ig az erdőn, utána csak 12. 26-án.

1984. 10. 06-án 110 volt az erdőn, 11. 07-én csak 2 és legközelebb, a városban 12. 18-án került elő.

Azt feltételezem, hogy az október-novemberi őszi az itten fészkelő állomány tagjai, a decemberiek már északi levonulók.

Január folyamán 1934, 38, 39, 1940, 1954, 57, 1970, 71, 72, 79, 1980, 82, 83, 84, 85, 1986 években figyeltem meg, rendszerint 5-10 példányt a város belterületén, de pl. 1984. 01. 07-én 100 pd, 1986. 01. 21-én 17 példány tartózkodott az erdőn. Utóbbiak nyilván nem áttelelők, hanem északi levonulók.

Februárban már több van. Valószínűleg még ezek is az északra visszavándorlók. 1954-ben 01. 04-től 02. 26-ig mutatkoztak, utána legközelebb csak 04. 11-én észleltem pintyet. 1972-ben 01. 16-tól 02. 26-ig, legközelebb rá 04. 16-án. 1978-ban 02. 07-ig - legközelebb rá 03. 05-én. 1980-ban 01. 09-től 02.

17-ig, utána csak 03. 18-án. 1985-ben 01. 03-tól 02. 15-ig, utána csak 03. 23-án. Szintén azt gondolom, hogy a több hét szünet után márciusban, áprilisban feltűnő madár, már az itteni fészkelőállomány tagja.

217. Fenyőpinty

Fringilla montifringilla L.

Téli vendég 10. 18 és 03. 29 között, de az év első negyedében sokkal többször jön, mint az utolsó negyedben.

Fél évszázad alatt mindössze 3 évben mutatkozott októberben, 2 évben, novemberben és 3 évben, decemberben. Ezzel szemben 13 esztendőből van róla januári, 16 évből februári és 8 évből márciusi adatom. Megjelenése nem egyenletes. Vannak olyan évek, hogy csak egy napon egyetlenegy, másszor egy napon 4-80 főnyi csapat látható, ismét vannak olyan évek, amikor kisebb-nagyobb rajai heteken, hónapokon át határunkban tartózkodnak. Ritkán tartanak ki ősztől tavaszig. Ilyen - fenyőpintyben dús - tél volt az 1981/82-es (10. 18-03. 14 közt), vagy az 1984/85-ös (12. 28-tól 03. 16-ig).

Megfigyelhetők a város szélén, a gyomos parlagokon, aztán a temetőkben, vályogvető gödrökben, az erdőn, a legelők fasoraiban, a vízfolyások mellett, szőlőskertekben és a belterületen.

Legnagyobb csapatukat 1974. 10. 26-án a Kispródon láttam, a Keleti Főcsatorna erdősávjában: 80-at. 1966. 01. 16-án a Fürdőkertnél 60-at, 1944. 02. 13-án a Nyugati temetőnél 50-et.

Nem jön minden évben. 1940. és 50 között csak két esztendőben, 1960. és 1970. között 5 esztendőben, 1970-80. között 8 esztendőben kereste fel határunkat. 1980-tól kezdve csak 1983-ban maradt ki.

Petőfi u. 23. sz. kertünkben a téli etetőt gyakran felkereste, de mindig csak a januári hidegek beköszönte után, ősszel soha. 1963. 02-03. hóban 1-6, 1964-ben, 01-03. hóban 1-5, 1976. 02. hóban 1-2, 1977. 01-02. hóban 1-2, 1980. 01-03. hóban 1-3, 1981. 01-03. hóban 1-6, 1982. 01.-02.-03. hóban 4-30, 1984. 02. hóban 1-2 és 1985. 01.-02.-03. hóban 1-40 példány járt az etetőkunyhóhoz. A napraforgót fogyasztották. 1985-ben hat héten át csak 1-4-8 jött, majd 02. 15-én 16, 02. 18-án 25, 02. 24-én 30, 02. 25-03. 02 között naponta 40, 03. 03-án 10, 03. 04-én 6, 03. 10-én 2, 03. 16-án 1. Még a visszavándorlás ritmusa is lemérhető az etetőre járók számából.

218. Citromsármány

Emberiza citrinella L.

Fél évszázada erdők legjellemzőbb madara volt: 100-120 pár költetett minden évben. Sehol másutt a város határában nem fészkel. A fiókanevelési idő sokszor átnyúlt július órára is, ekkor is lehetett énekét hallani. Így 1940-ben még 07. 29-én és 07. 30-án is. Azok a párok, amelyek csak kétszer költöttek és június végére kirepítették fiaikat, július közepétől már kóboroltak és 15-40-es csapatokban jártak az erdőhöz közel eső szántókat, szőlőskerteket.

1950-ben tűnt fel, hogy a citromsármányok rendkívül megfogytak az erdőn. A fészkelők száma a felére esett vissza és 50-60 párt tehetett ki. Ma már a költő párok száma nem több 30-nál.

A citromsármány - eltérően az erdei pintytől - nem mozdult ki az erdőből. Költési időszakban csak itt figyelhető meg, tehát a határ többi részein telepített erdőkben sem fészkel.

Kóborlásain viszont bejárja az egész határt. A vízfolyások mellett, a Tóócó és a Brassó ér mentén, a Mélyvölgyben is sokszor észleltem 15-30 főnyi csapatait, szeptember, október és november hóban. Télen is megtalálható az egész határban, az erdőtől 20-25 km-re is, így a Bakóháton, a Pródi legelőn, Pród tanyaközpontban, a Gátmegett is.

A belterületre is rendszeresen belátogat télen. Nagy hidegben már november közepétől, rendszeren azonban csak december közepén láthatók kisebb-nagyobb csapatai a város szélén, legelőkön, vályogvető gödrökben, országutak mellett. Ezek általában február közepén-végén húzódnak el, néha március első hetében is akad néhány. 50 éve - az északról levonulókkal együtt - még hatalmas csapatokban járta a város környéki gazosokat, 170-250 fő is mutatkozott a téli hónapokban. Ma már csak 30-50 főnyi csapatokhoz vagyunk szokva.

Nem jön és régen sem jött be mind az erdőből. Az utóbbi években éppen ott kint láttam legnagyobb seregeit: 1982. 02. 27-én 100-at, 1984. 01. 07-én 58-at, 1985. 11. 23-án 85-öt.

Első tavaszi énekét legkorábban 02. 26-án hallottam, de a sokéves átlag szerint 03. 17-én kezdenek énekelni.

Kora tavasszal a városban, a temetőben, szőlőkben is felhangzik éneke, de a fészkelési idő kezdetére innen mindig elhúzódik, ki az erdőre. Kivételesen 1940-ben 10. 23-án is hallottam egynek az énekét. Igen hideg, havas időben a városmag utcáin, terein is megjelenik. Főleg abban a korban jött be, amikor még sok lovat tartottak a gazdálkodók. Sok citromsármány volt bent a központban 1940, 1941, 1942, 1943, 1944, 1948, 1960, 1962, 1963. években.

1970-ben ó év utolsó napján, Petőfi u. 23. sz. kertünkbe is beszállt kettő, de nem mentek ez etetőkhöz.

219. Sordély

Emberiza calandra L.

Vizeink mellett, magasabb fűvű réteken, kaszálókon rendes fészkelőmadarunk volt, amely gyér számban ugyan, de majdnem minden évben költött. Utoljára 1974-ben észleltem a fészkelését, azóta - sajnos - teljesen eltűnt, még vonuláson sem került elő.

A Bagotán, a Hortobágy folyó mellékén volt a legerősebb állománya. Itt 1947-ben is találtam. 1954-ben a folyó menti, kb. 4 km-es szakaszon még 20 pár költött. 1964. 04. 07-én ugyanitt már csak 5 párat találtam, 1982-ben egyet sem.

A Pródi legelő déli szélét határoló országút mellett, 5 km-es szakaszon, 1951. 05. 20-án 10 párat figyeltem meg. Ugyanitt 1952, 1954, 1955, 1957, 1962 és 1972 évben már csak 1-et, 1-et.

Zeleméren, a Tóció és a vasútvonal közti réteken és lucernaföldeken 1953, 1954, 1955, 1956. és 1964. években legalább 1-1 pár költött. 1954-ben Hajdúszentgyörgynél is fészkel 1 pár.

A Mélyvölgyben 1966. és 1967. években 1-1 pár költött.

A Csordalegélőn, a kanális partja mellett 1950-ben 2 pár telepedett meg.

A Réten a bagotai út két oldalán 1954. 07. 11-én 7 cirpelt és némelyik még rovarokat hordott. Átlag 500 méternyire éltek egymástól. Ugyanezen a napon a Kispródi útnak a Főcsatornától nyugatra eső szakaszán is mutatkozott 4 példány.

A Kispródi tároló és a Keleti Főcsatorna közötti nagy lucernaföldön 1969, 1970, 71, 1972 években 1-1 pár, pár km-rel nyugatabbra, a védőárok menti réten 1971-ben, 1972-ben 1-1 pár fészkel. Végül a Vidiéri halastóval szomszédos réten 1974-ben fészkel 1 pár. Azóta nem találkoztam vele. Amíg volt, 04. 03-án figyeltem meg először, 10. 26-án utoljára.

220. Nádissármány

Emberiza schoeniclus L.

Átvonulóban - 02. 26 és 04. 25, illetve 10. 10-11. 15. között - régen is előfordult, fészkelését azon csak 1972-ben állapítottam meg először a Pródi legelőn, a Kaján tó nádasában. Itt, azóta is költ 2-3 pár.

1974-től tapasztaltam 1-2 pár fészkelését a Vidiéri halastónál.

1981-től 3-4 pár költését a Kispródi tárolón.

1985-ben a Cégény út melletti kis tárolón is fészkeltek 2 pár.

1974 óta figyeltem meg télen is, decemberben, januárban. Ilyenkor társul a pintyekhez, sármányokhoz, bejön egészen a város alá, a temetőkbe, sőt a csónakázó tóhoz is. 1980. 02. 10-én. az erdőn, pintyek között négyet is láttam.

Legtöbbet egy napon belül 1984. 10. 19-én a Kispródi tárolón észleltem: 21 példányt.

UTÓSZÓ

Tanulmányom rendszertani részében, Hajdúböszörmény igazgatási határain belül

111 fészkelő
57 átvonuló
24 téli vendég
28 idetévedt

összesen tehát 220 madárfaj előfordulásáról számoltam be, 1986. 08. 31-ével bezárólag.

Velük azonban nincsen véglegesen lezárva a város madárfaunája. A Magyar Madártani Egyesület tagsága napjainkra majdnem 15.000-re nőtt. A fiatalok közül sokan dolgoznak megyénkben és örvendetes módon néhányan Hajdúböszörményben is. Megfigyeléseik nyilván újabb - elsősorban átvonuló és téli vendég - fajok előfordulására fognak fényt deríteni.

Szinte bizonyosra vehető, hogy előbb-utóbb fognak találkozni az alábbi fajokkal:

a. **Kígyászölyv** *Circaetus gallicus Bm.*

A kispródi tárolótól délre, balmazújvárosi területen magam is láttam, a Hortobágyon rendszeresen szokott mutatkozni.

b. **Kis víziicsibe** *Porzana parva Scop.*

A Hortobágy nádas-gyékényes mocsaraiban fészkel (24), ezekhez hasonló élőhelyet nálunk is találhat ez a nagyon rejtett életet folytató madár.

c. **Ujjas lile** *Pluvialis squatarola L.*

A kispródi tárolóval szervesen összefüggő, de Balmazújvárosához tartozó tórészen ismételt találtam (44), hajdúböszörményi megjelenése csak idő kérdése.

d. **Parti lile** *Charadrius hiaticula L.*

Ugyanez vonatkozik erre a fajra is.

e. **Apró partfutó** *Calidris minuta Leisl.*

f. **Temminck partfutó** *Calidris temminckii Leisl.*

g. **Sarlós partfutó** *Calidris ferruginea Pont.*

A Hortobágyon gyakran előkerülnek és felbukkanásuk várható a mi szikeseinken és a lehalászott halastavak tocsogóinál is.

h. **Ugartyúk** *Burhinus oedicephalus L.*

Városunk határának közvetlen szomszédságában, a hajdúnánási Vidiföldön még a harmincas években lóttek egyet; míg Balmazújvároson a Keleti-főcsatornának akkor még fátlan töltésén az ötvenes években megfigyelték. (44). Megjelenése a Keleti Főcsatorna és a Hortobágy folyó mellékén valószínű.

i. **Viharsirály** *Larus canus L.*

A Hortobágyot ismételten meglátogatta, a Virágoskúti halastavon én is láttam. Vizeinknél télen elő fog kerülni.

j. Réti fülesbagoly

Asio flammeus Pont.

A hajdúnánási Vidiföldön a harmincas években lőtték, a Hortobágyon fészkelte is (24), de télen is látták.

k. Fekete harkály

Dryocopus martius L.

Az utolsó évtizedben több helyen is feltűnt a Hortobágyon és a Hajdúság erdeiben. Legközelebb hozzánk a határ déli szélén kezdődő Monostori erdőben. Kóborlása során határunkba is valószínűleg eljut.

l. Fülespacsirta

Eremophila alpestris L.

Az ország északkeleti részének jellegzetes téli vendége. A Virágoskúti halastó töltésén magam is láttam.

m. Sarkantyús sármány

Calcarius lapponicus L.

A hetvenes évek óta a Hortobágy rövidfűvű, szikes legelőin gyakran megjelenik, késő őszi, téli időben. Hasonló élőhelyet nálunk is talál, de északról történő levonulása során szükségképpen érintenie kell városunk határát, hogy eljusson a tőlünk délre eső területekre.

n. Hósármány

Plectrophenax nivalis L.

A Virágoskúti halastavakon én is észleltem népes csapatát. (44) Hortobágy a legfőbb hazai telelőhelye, ahol néha tömegesen mutatkozik. A mi szikes legelőinken is meg kell fordulnia.

IRODALOM

1. ARADI CSABA: A kis héja nagyerdei fészkelése. AQUILA, a Madártani Intézet folyóirata, 69-70. évf. 1962-63. 248-249. o.
2. BÁRSONY GYÖRGY: A debreceni erdők madárfaunája. AQUILA, 38-41. évf. 1931-34. 344-346. o.
3. DR. BERÉNYI DÉNES: Debrecen és Hajdú vármegye éghajlata. Vármegyei Szociográfiák XII-XIII. 21-30 o.
4. DÁM LÁSZLÓ: A hajdúböszörményi szőlők népi építészet. Debrecen, 1972.
5. DR. ECSEDI ISTVÁN: A Debreceni Déri Múzeum évkönyve 1934.
6. H. FEKETE PÉTER: Hajdúböszörmény helyneveinek adattára. Budapest, 1959.
7. DR. GAÁL MIHÁLY: A vaddisznóvédelem kérdéséhez. Magyar Vadászság, Budapest, 1937. 07. 05. 292-294. o.
8. DR. GAÁL MIHÁLY: Tadorna cornuta. AQUILA, 28. évf. 1921. 188. o.
9. DR. GÁLL IMRE: Régi magyar hidak. Budapest, 1970.
10. DR. GYÖRFFY ISTVÁN: Hajdúböszörmény települése. Szeged. 1927.
11. HARASZTHY LÁSZLÓ (SZERK.): Magyarország fészkelő madarai. Budapest, 1984.
12. DR. JÁVORKA SÁNDOR: A magyar flóra kis határozója. Budapest, 1937.
13. KALMÁR ZOLTÁN: A gombák világa. Budapest, 1982.
14. DR. KEVE ANDRÁS: Magyarország madarainak névjegyzéke. Budapest, 1984.
15. KISS KEVE: Ragadozó madár adatok. AQUILA, 69-70. évf. 1962-63. 258. o.
16. DR. KOVÁCS BÉLA: Adatok Hajdú-Bihar megye madárvilágához. Debreceni Déri Múzeum évkönyve, 1965. 363-381 o.

17. DR. KOVÁCS GÁBOR: A hortobágyi halastavak madárvilága 10 évi megfigyelés alapján. AQUILA, 91. évf. 1984. 21-45 o.
18. KÖVÉR BALÁZS: Madártani hírek a Hortobágyról. AQUILA, 55-58. évf. 1948-51. 264. o.
19. KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL: A Magyar Népköztársaság helységnévtára. Budapest, 1985.
20. LÉVAI BÉLA: Józsa környékének földrajzi nevei. Múzeumi Kurir, a Hajdú-Bihar megyei Múzeumbarátok körlevele, Debrecen, 1981. 37. szám.
21. DR. MÓCZÁR LÁSZLÓ: (SZERK.): Állathatározó. Budapest, 1969.
22. DR. NAGY JENŐ: Az erdő madárvilága. Debrecen, 1936.
23. DR. NAGY JENŐ: Madárvonulási adatok. AQUILA, 32-33. évf. 1925-26. 105. o.
24. DR. PAPP FERENC: A Hortobágy vízgazdálkodása. Hortobágy c. műben. Budapest, 1976. 20-37. o.
25. OLEG POLUNIN: Európa fái és bokrai. Budapest, 1981.
26. DR. RADÓ ANDRÁS: Kis héja a Hajdúságban. AQUILA, 55-58. évf. 1948-51. 238. o.
27. SCHENK JAKAB: A pásztor madár a Hortobágyon 1907-ben. AQUILA, 14. évf. 1907. 252-275 o.
28. SCHENK JAKAB: Pásztor madár megjelenése. AQUILA, 42-45. évf. 1935-38. 679. o.
29. SCHENK JAKAB: A m.kir. Madártani Intézet 1931-32 évi madárjelölései. AQUILA 38-41. évf. 1931-34, 80-86. o.
30. SCHMIDT EGON: Hová mennek, honnan jönnek vándormadaraink. Budapest, 1974.
31. SÓVÁGÓ MIHÁLY: Alca torda L. Hajdúböszörményben. AQUILA, 42-45. évf. 1935-38.
32. SÓVÁGÓ MIHÁLY: A dolmányos varjú. Magyar Vadászcél, XXXIX. évf. Budapest, 1939. 07. 05. 298-300. o.

33. SÓVÁGÓ MIHÁLY: Hajdúböszörmény madarai.
Debreceni Szemle. 1941. szept. 210-217. o.
34. SÓVÁGÓ MIHÁLY: Hová lesznek a széncinegék?
Természet, a Fővárosi Állatkert havi folyóirata. Budapest, 1941. szept.
35. SÓVÁGÓ MIHÁLY: Glareola p. pratincta L.
AQUILA, 50. évf. 1943. 407. o.
36. DR. SÓVÁGÓ MIHÁLY: A gyöngybagoly elszaporodása Hajdúböszörményben.
AQUILA, 51-54. évf. 1944-47. 166. o.
37. DR. SÓVÁGÓ MIHÁLY: A Keleti Főcsatorna és a madárvilág.
Természetudományi Közlöny, Budapest, 1963. márc. 102-105.
38. DR. SÓVÁGÓ MIHÁLY: Madártelepítési tapasztalatok.
Múzeumi Kurír, a Hajdú-Bihar megyei Múzeumbarátok
Körlevele. Debrecen, 1970. 07. hó. 55-59. o.
39. DR. SÓVÁGÓ MIHÁLY: Változó táj, változó madárvilág.
Természet Világa, Budapest, 1971. jan. 18-21. o.
40. DR. SÓVÁGÓ MIHÁLY: A pusztai erdők madárvilága.
Természet Világa. 1972. máj. 203-207. o.
41. DR. SÓVÁGÓ MIHÁLY: A balkáni kacagógerle (*Streptopelia decaocto* Friv.)
Hajdúböszörményben. Múzeumi Kurír, Debrecen, 1973. okt. 57-60. o.
42. DR. SÓVÁGÓ MIHÁLY: Madarokról nevezett helyek Hajdúböszörményben.
Honismereti írások a Hajdúságból, Hajdúböszörmény, 1974. 48-52. o.
43. DR. SÓVÁGÓ MIHÁLY: Negyven év hatása egy erdő madáréletére.
BÚVÁR, az OKTH folyóirata, Budapest, 1976. márc. 62-66. o.
44. DR. SÓVÁGÓ MIHÁLY: A Virágoskúti halastó madárvilága 1958-1976.
Árkádia, a Déri Múzeum Baráti Körének antológiája.
Debrecen, 1978. 143-176. o.
45. DR. SÓVÁGÓ MIHÁLY: Déli hantmadár Hajdúböszörmény határában.
Madártani Tájékoztató, a Magyar Madártani Egyesület értesítője,
Budapest, 1979. VII.-IX. hó.
46. DR. SÓVÁGÓ MIHÁLY: Fészkelő vizimadarak a városban.
BÚVÁR, Budapest, 1980. márc. 122. o.

47. DR. SÓVÁGÓ MIHÁLY: Házi rozsdafarkú háromszori költése.
Madártani Tájékoztató, Budapest, 1981. IV-VI. hó 103. o.
48. DR. SÓVÁGÓ MIHÁLY: Kalandra pacsirta (*Melanocorypha calandra*) előfordulása Hajdúböszörményben.
Madártani Tájékoztató, Budapest, 1981. IV.-VI. hó. 75. o.
49. DR. SÓVÁGÓ MIHÁLY: Áttelelő barátka.
Madártani Tájékoztató, Budapest, 1982. I.-III. hó 40. o.
50. DR. SÓVÁGÓ MIHÁLY: Madarélet egy vízálláson.
Madártani Tájékoztató, Budapest, 1982. I.-III. hó 42. o.
51. DR. SÓVÁGÓ MIHÁLY: Nagy kócsagok összesereglése.
Madártani Tájékoztató, Budapest, 1984. IV.-VI. hó. 115. o.
52. DR. SÓVÁGÓ MIHÁLY: Emlékezés a Keleti temető madaraira.
Hajdúsági Múzeum évkönyve, Hajdúböszörmény,
1987. 5-20. o.
53. DR. SZÉKESY VILMOS: (SZERK.): Magyarország állatvilága.
Aves. Madarak. Budapest, 1958.
54. SZOMJAS LÁSZLÓ: Madártani hírek a Hortobágyról.
AQUILA, 29. évf. Budapest, 1922. 166. o.
55. DR. BOZSKO SZVETLANA: A madárurbanizáció néhány alapvető kérdése.
AQUILA, 73-74. évf. Budapest, 1966-67.
56. UJVÁROSY ISTVÁN: Vonulási jelentés.
AQUILA, 34-35. évf. Budapest. 1927-28. 301. o.
57. WARGA KÁLMÁN: A *Bombycilla g. garrulus* 1931/32 és 1932/33 évi inváziója
s a gyűrűzési kísérletek eredményei.
AQUILA, 42-45. évf. Budapest, 1935-38.

AZ OLVASÓK TÁJÉKOZTATÁSÁUL

Ez a tanulmány a Magyar Tudományos Akadémia Debreceni Akadémiai Bizottság által 1987-1988 évekre meghirdetett pályázaton, 1988 december 7-én pályadíjat nyert. Erről a korabeli sajtó is beszámolt.

Az Akadémiai pályamű szövegét minden változtatás nélkül akartam az olvasók elé tárni. Ez a magyarázata annak is, hogy nem az 1996 évi - részben új - tudományos neveket és nem az új Nomenclatorban foglalt sorrendet használom. Az új madárnév-jegyzéket az illetékes bizottság 1995. december 31-én tette fogadta el és 1996 márciusában tette közzé a TÚZOK c. madártani tájékoztató 1996 évi 1. számában.

A tanulmány anyagát 1986. augusztus 31-én zártam le és az akkor érvényes névjegyzéket kellett alkalmaznom.

Azóta vannak változások nemcsak a tudományos neveknél, hanem az élőhelyekben is. Új fajok is tűntek fel. Az új adatok és ismeretek feldolgozása az utánam következő fiatal ornitológusok feladata lesz, akik az elmúlt 13 év változásait - minden reményem szerint - meg fogják írni, és hasonló kiadásban közrebocsátják.

Itt ragadom meg az alkalmat, hogy hálás köszönetet mondjak mindazoknak, akik munkám megjelenését lehetővé tették.

Dr. Lázár Imre polgármester úrnak, *Dr. Nyakas Miklós* múzeumigazgató úrnak, a Hajdúsági Civilekért Alapítvány Biodiverzitás-monitorozó Központja munkatársainak: *Hajdú Anitának*, *Horváth Tibornak*, *Horváth Csengének*, aki a könyv borítóját tervezte és legfőképp *Nagy Antal* szerkesztőnek, akinek a fáradhatatlan munkája és segítsége nélkül ez a könyv meg sem jelenhetett volna.

Dr. Sóvágó Mihály

ZUSAMMENFASSUNG

Der Verfasser studierte die Vogelwelt der Stadt Hajdúböszörmény durch 54 Jahren, von 1. Juli 1932 bis 31 August 1986. Unterdessen konnte er das Vorkommen 220 Vogelarten feststellen. 111 Arten sind brütende, 57 regelmässiger Durchzügler, 24 Wintergäste und 28 Irrgäste.

Die Stadt Hajdúböszörmény liegt in Ostungarn, Land der Haiduken. Ihre Gebiet hat eine ausserordentlich grosse Ausdehnung: 37.078 Hektar. In ganzen Ungarn sind insgesamt 3.064 Städte und Dörfer und Hajdúböszörmény ist die fünfgrösste. Ihr Gebiet ist eine Ebene, hat 89 M. - 167 M. Höhe über dem Meeresspiegel, doch sehr abwechslungsreich. Die östliche Seite bildet eine Sandschicht, wo ausgebreitete Wälder und Weingärten gedeihen. Der westliche Teil war durch Jahrhunderten ein Flussgebiet des Flusses Theisz und nur seit 150 Jahren kann man dort Ackerbau treiben. An dem ehemaligen Flussgebiet sind grosse Weiden.

Der Weideplatz Bagota steht in unmittelbarem Zusammenhang mit der Heide Hortobágy. Sind hier auch viele Wiesen, mehrere dauerhafte Wasserläufe, wie das Hortobágy und Kadarcs. Eine besondere Bedeutung hat der östliche Hauptkanal, der war in 1956 eröffnet und liefert das Wasser des Flusses Theisz durch 98 Kilometer lang in Ostungarn. Der Kanal gibt Wasser für die Gessen-Landwirtschaft und den vielen Fischteichen.

Viele Wasservögel brüten in Rohrdichten und tausende von Durchzügler suchen die Fischteiche in Frühling und Herbst auf.

Ein wichtiger Lebensort der Vögel ist selbst die Stadt, wo die Gärten, Friedhöfe, Alleen, Parkanlagen und auch die Gebäude bieten Nestplätze für die Vögel.

Der Verfasser zeichnete seine Beobachtungen in ornithologischen Tagebücher auf, diese waren von 1. Januar 1937, bis 31 August 1986 stetig geschrieben. Demzufolge sind seine sämtlichen Angaben mit zeitgenössischen Dokumenten unterstützt.

A SZERKESZTŐ UTÓSZAVA

Erkölcsei és szakmai kötelességünknek tettünk eleget mikor városunk díszpolgárának, Dr. Sóvágó Mihálynak „Hajdúböszörmény madarai” című kéziratát nyomdai előkészítésre átvettük. A fenti mű helytörténeti és helyismereti jelentőségén túlmenően olyan, a hazai ornitológia számára fontos információkat tartalmaz, amely a régió mélyebb zoológiai megismerésében segíti a téma iránt érdeklődő (nem csak szakmai) közönséget. Szeretnénk kiemelten rámutatni a szerző példamutató módszerességére: a terepen tapasztalt gyűjtő/megfigyelő munka pontos adminisztrálására, ami olyan időtállóan megbízható adatokhoz, ismeretekhez juttatja a kutatót, amely a későbbi elemzések és összehasonlítások során trendek felállítására is lehetőséget ad. A szerző fél évszázados munkája és más megfigyelők későbbi eredményei, levont következtetései, alapot szolgáltatnak az utánuk következő nemzedékek madártani kutatásaihoz.

A Hajdúsági Civilekért Alapítvány Biodiverzitás-monitorozó Központja 2000. december 31-ei kéziratzárással kíván megjelentetni egy könyvet, amely összefoglalja az eddig szerzett ismereteinket Hajdúböszörmény igazgatási területének élővilágáról. A folyamatban lévő 3 éves kutatóprogramunk (OBSERVE projekt) végén képet szeretnénk kapni a jelenlegi természeti állapotokról. Összefoglalásunkat alapműnek szánjuk és egyben ismertetjük benne az informatikai alapokra épülő adatgyűjtő, adatrögzítő és feldolgozó módszereket.

Nagy Antal

Biodiverzitás-monitorozó Központ vezetője

Hajdúböszörmény, 1999. szeptember 13.

TÉRKÉPVÁZLATOK ÉS FÉNYKÉPEK JEGYZÉKE

Hajdúböszörmény határrészeinek fekvése
Hajdúböszörmény határának vizei, szőlőskertjei és az erdő
Öreg kocsányos tölgyesek a természetvédelmi területen
Öreg akácfa a természetvédelmi területen
A peresi csőszház
A városerdei régi erdőőri ház és a kút
Kis tisztás a gyöngyvirágos tölgyesben
Ültetett kerek erdő a Bagotán
Ültetett erdő a Vidiéri halastó mellett
Akácerdő a hajdúszoboszlói országút nyugati oldalán, a szántók közt
Szőlők az újfehértói országút két oldalán. Balra a Báthori, jobbra a Kossuth kert
Kis Bocskay szőlő I. dűlője kora tavasszal
A Csordalegelő hátulsó kútja, mögötte erdősáv
Bagotai legelő
Pródi legelő
Tanya a Keleti Csordanyomáson
Aratás utáni kép a kisüzemi szántóföldön
Öreg akácok a hajdúszoboszlói országút mentén
A zeleméri csonkatorony
A Hortobágy folyó felső szakasza
A Hollós ér a Bagotán
Egy megszűnt dűlő átjáró hídja a Brassó érnél
A Hatlyukú híd a Kadarcson
A Tóció ér
Füzek a Tóció partján
A Keleti Főcsatorna, hátul a 35-ös főútvonal hídja
A Kispródi víztároló
A városmag legrégebbi épülete: a Bocskay téri református templom
(a nép nyelvén „ócska templom”) tornya
Az Édenkert lonckerítésének utolsó maradványa
Vastag platánok a Kálvin téri templomkert kerítése mellett
A Fürdőkert keleti széle
Keleti temető
A görög katolikus temető bejárata
Az Arad utca, a jegenyesor utolsó fáival, 1964-ben
Fává nőtt borostyán a Keleti temetőben

